

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

***YENİ REJİMLERİN ESKİ TARİHİ: TÜRKİYE
CUMHURİYETİ'NDE BİR MEŞRULAŞTIRMA VE ELEŞTİRİ
ARACI OLARAK OSMANLI KESİTLERİ***

Doğan Can AKTAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

YENİ REJİMLERİN *ESKİ* TARİHİ: TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE BİR
MEŞRULAŞTIRMA VE ELEŞTİRİ ARACI OLARAK OSMANLI KESİTLERİ

DOĞAN CAN AKTAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

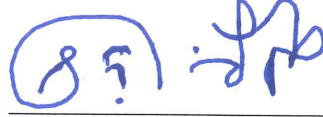
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

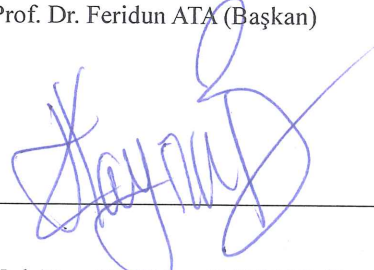
Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

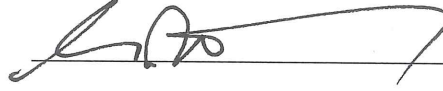
Doğan Can AKTAN tarafından hazırlanan “*Yeni Rejimlerin Eski Tarihi: Türkiye Cumhuriyeti’nde Bir Meşrulaştırma ve Eleştirisi Aracı Olarak Osmanlı Kesitleri*” başlıklı bu çalışma, 14/06/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Feridun ATA (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Hakan KAYNAR (Danışman)

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEN

[İmza]

.....

[İmza]

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Sibel BOZBEYOĞLU

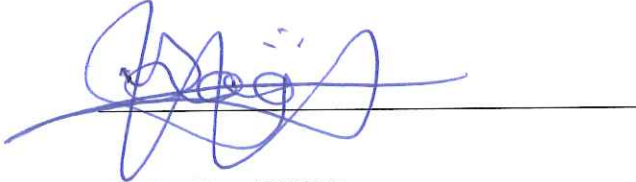
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ...3... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[14.06.2017]

Doğan Can AKTAN

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

~~x~~ Tezimin/Raporumun 12.07.20... tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimin/Raporumun..... tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

12.07.17

Doğan Can AKTAN

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Yrd. Doç. Dr. Hakan KAYNAR danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

Doğın Can AKTAN

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında emeği geçen çok sayıda insan ve kurum var. Bunlardan ilk olarak, beni bu uzun soluklu ve çok katmanlı tez konusuna yönlendiren ve tezimi yazdığım uzun süre boyunca elinden gelen her yardımı esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hakan KAYNAR'ı anmak istiyorum. Kendisi olmasaydı bu tez konusunu çalışmak mümkün olmayacaktı. Ayrıca tez savunmam esnasında yaptıkları yapıcı eleştiriler için de Prof. Dr. Mehmet ÖZDEN'e ve Prof. Dr. Feridun ATA'ya da teşekkür ederim.

İkinci teşekkürüm Selçuk Üniversitesi Tarih Bölümünün hocalarına. Tezim için verdikleri gtler ve kaynaklar olmasaydı, tezim şu andaki kadar iyi olmayacaktı. Daha da önemlisi başta bölüm başkanı Prof. Dr. Alaattin AKÖZ olmak üzere bölümdeki bütün hocalara, alışabilmem için sağladıkları imkânlar dolayısıyla teşekkür ederim.

nc teşekkürüm, Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünün hocalarına. Zira onlardan aldığım dersler ve hayat deneyimleri sayesinde ufkumun genişlemesi mümkün oldu ve lisansta aldığım eğitim daha çeşitli ve kaliteli hale geldi.

Dördüncü teşekkürüm, Koç Üniversitesi Tarih Bölümü hocalarına. Lisans döneminde aldığım eğitimin üzerimdeki olumlu etkisi yadsınamaz.

Beşinci teşekkürüm, kurumlardan ziyade bireylere. Öncelikle, beni her alanda yreklendiren annem Necla AKTAN'a teşekkür ediyorum. Daha sonra tezin yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen Hacettepe'deki arkadaşlarım Okan GÜVEN ve Mustafa CEYLAN'a teşekkür etmek istiyorum. Son olarak da gtleriyle tezimi bitirecek motivasyonu bulmamı sağlayan Koç niversitesi'nden arkadaşlarım Dilara YURTSEVEN ve Zehra Elif EKİCİLER'e teşekkür etmek isterim.

ÖZET

AKTAN, Doğan Can. *Yeni Rejimlerin Eski Tarihi: Türkiye Cumhuriyeti'nde Bir Meşrulaştırma ve Eleştiri Aracı Olarak Osmanlı Kesitleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017.

Bu tezde, siyasetin ve siyasetçilerin tarihi ve tarihçileri nasıl etkiledikleriyle onlardan nasıl etkilendikleri tartışılmıştır. Bunun için ilk olarak siyasetin ve tarihin ilişkisi için kısa bir giriş yapılmıştır. İkinci olarak siyaset ve tarihin birbirine olan etkileri için üç farklı tema önerilmiştir. Üçüncü olarak da Yugoslavya sonrası dönemde Bosna-Hersek, Osmanlı sonrası bağımsız Yunanistan, Faşist İtalya ve Sovyet Rusya örnekleri belirtilen temalarla incelenmiştir. Dördüncü olarak da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede Türkiye Cumhuriyeti'ne bakanlık, başbakanlık ve cumhurbaşkanlık eden ve aynı zamanda yazılı eser bırakan kişilerin Osmanlı imparatorluğu hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ve Türk basınında yaptıkları söylemler ve ders kitapları gibi dolaylı olarak etkiledikleri alanlar bu temalar ışığında konu edilmiştir. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanlarının, Başbakanlarının ve bakanlarının Osmanlı imparatorluğu hakkındaki söylemlerinin dönemlere göre nasıl şekillendiği, bu söylemlerin neden ve nasıl ortaya çıktıkları ve bu söylemlerin etkileri incelenecektir.

Anahtar Sözcükler

Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Osmanlı Tarihi, Osmanlı Devleti, Osmanlı İmparatorluğu, Türk Siyaseti, Siyaset, Siyaset tarihi, Tarih yazımı, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Siyasetçiler

ABSTRACT

AKTAN, Doğan Can. *The Old Histories of New Regimes: The Ottoman Empire as a Tool for Legitimizing and Criticizing in the Turkish Republic*, Masters' Thesis, Ankara, 2017.

In this thesis, the influences of politics and politicians' upon the history and historians and historians' influences to politics and politicians were discussed. For this thesis, firstly a short introduction about the relationship between politics and history were written. Secondly, in order to examine the relationship between politics and history, three themes were designed. Thirdly, Bosnia-Herzegovina, Greece, Fascist Italy and the Soviet Union were examined as examples. Fourthly, the discourses of Turkish politicians (In this thesis, the official definition of politician is a cabinet officer or president who has written political and theoretical material) at Turkish Great National Assembly and Turkish press throughout the foundation of the Turkish Republic to recent times, were considered. Also, their influences to textbooks were noted. In this study, it would be discussed that how the discourses of Turkish presidents', prime ministers' and ministers' about the Ottoman empire were shaped, how these discourses were occurred and these discourses' influences.

Key Words

Republic of Turkey, History of the Republican Turkey, Ottoman history, Ottoman state, Ottoman empire, Turkish politics, Politics, History of politics, Political history, historiography, Turkish Great National Assembly, Politicians

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
1. BÖLÜM: SİYASET VE TARİH İLİŞKİLERİNİN ÜÇ TEMASI VE BU TEMALARIN TÜRKİYE DIŞI ÜLKELERDEKİ İZDÜŞÜMLERİ	1
1.1.TARİHTEN MEŞRUIYET ARAMAK: UZAK GEÇMİŞİN İDEALİZE EDİLMESİ	7
1.1.1.Yunanistan'da Uzak Geçmişin İdealize Edilmesi	8
1.1.2.İtalya'da Uzak Geçmişin İdealize Edilmesi	12
1.1.3.Bosna-Hersek'te Uzak Geçmişin İdealize Edilmesi	16
1.1.4.Sovyet Rusya'da Uzak Geçmişin İdealize Edilmesi.....	18
1.2.FARKLI GEÇMİŞLER: YAKIN GEÇMİŞİN KÖTÜLENMESİ	19
1.2.1.Yunanistan'da Yakın Geçmişin Kötülenmesi.....	19
1.2.2.İtalya'da Yakın Geçmişin Kötülenmesi.....	21
1.2.3.Bosna-Hersek'te Yakın Geçmişin Kötülenmesi.....	23
1.2.4.Sovyet Rusya'da Yakın Geçmişin Kötülenmesi.....	30
1.3.YABANCIYA TEPKİ: GEÇMİŞİN BAŞKALARI TARAFINDAN ELEŞTİRİLİNCE SAVUNMAYA GEÇİLMESİ	33
1.3.1.Yunanistan'da Eleştirilere Karşı Savunmaya Geçmek.....	33
1.3.2.Bosna-Hersek'te Eleştirilere Karşı Savunmaya Geçmek.....	34
2. BÖLÜM: BİRBİRİNİ KUŞATMAK YA DA TÜRKİYE'DE SİYASET VE TARİHİN İLİŞKİSİ	39
2.1.CUMHURİYET'E DOĞRU GİDEN YOL: OSMANLI-TÜRK MODERNLEŞMESİNE KISA BİR GİRİŞ YAHUT OSMANLI'NIN SON DÖNEMİNDE SİYASET VE TARİH BİRBİRİNİ NASIL ETKİLER	39

2.2.OSMANLI MİRASINI KUŞATMAYA ALMAK: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE SİYASET VE TARİHİN İLİŞKİSİ	59
2.2.1.Erken Cumhuriyet Döneminde Uzak Geçmişin İdealize Edilmesi	60
2.2.2.Erken Cumhuriyet Döneminde Yakın Geçmişin Kötülenmesi.....	61
2.2.3.Erken Cumhuriyet Döneminde Geçmiş Başkaları Tarafından Eleştirildiğinde Tepki Gösterilmesi	83
2.3.SAĞ'IN OSMANLISI VEYA ARADA KALAN CUMHURİYET: GEÇ CUMHURİYET DÖNEMİNDE SİYASET VE TARİHİN İLİŞKİSİ	84
2.3.1.Geç Cumhuriyet Döneminde Uzak Geçmişin İdealize Edilmesi	85
2.3.2.Geç Cumhuriyet Döneminde Yakın Geçmişin Kötülenmesi	93
2.3.3.Geç Cumhuriyet Döneminde Geçmiş Başkaları Tarafından Eleştirildiğinde Tepki Gösterilmesi	102
SONUÇ	103
KAYNAKÇA.....	107
EKLER.....	116
EK 1: Etik Kurul İzin Muafiyet Formu	116
EK 2: Ethics Board Waiver Form.....	117
EK 3: Orijinallik Raporu.....	118
EK 4: Originality Report.....	119

KISALTMALAR

A.g.e.: Adı geçen eser

A.g.m.:Adı geçen makale

BMM: Büyük Millet Meclisi

Bknz: Bakınız

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

C: Cilt

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DP: Demokrat Parti

Hız: Hazreti

MNP: Milli Nizam Partisi

PNF: Partito Nazionale Fascista (Milli Faşist Parti)

s. : Sayfa

ss.: Sayfa Sayısı

S: Sayı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

vb: Ve Benzeri

vd: Ve Diğerleri

1. BÖLÜM: SİYASET VE TARİH İLİŞKİLERİNİN ÜÇ TEMASI VE BU TEMALARIN TÜRKİYE DIŞI ÜLKELERDEKİ İZDÜŞÜMLERİ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşundan bu yana, Osmanlı Devleti ile bağları tartışılmıştır. Bir taraftan, Osmanlı Devleti, Türkiye'nin resmî ve de gayri-resmî mirasçısı olarak görülmüş yahut Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki bağlar açıkça ve kesin olarak reddedilmiştir¹. Kesin olarak reddedenler tarafına örnek olarak Türkiye'de bir kısım çevrelerin Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti arasında hiçbir devamlılık olmadığını iddia etmesi bizce buna örnek olarak gösterilebilir. Bu tezin yazılmasının amaçlarından birisi, bu her iki iddiaya da -her iki tezin de ifrata ve tefrite düştüklerini düşündüğümüz için- cevap vermektir.

Aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun yahut Osmanlı Devleti'nin adlandırılması da kendi içinde problemlidir. Zira İmparatorluk kavramı da İmparatorluk kelimesi de bize Batı'dan gelen şeylerdir. (Çeşitli Batı dillerinde Osmanlı İmparatorluğu tamlamasının karşılığı olarak The Ottoman empire/L'Empire Ottoman/Das Ottomanische Reich/Osmanskaya İmperiya tamlamaları kullanılmaktadır.) ve de Osmanlı “İmparatorluğu” kendisini “Osmanlı İmparatorluğu” olarak adlandırmamıştır. İmparatorluk kelimesinin Türkçede kullanılması da Avusturya İmparatorunun resmi unvanı olması neticesinde olmuştur. Zaten, Devlet'in asıl resmi adı da Devlet-i Aliye Osmaniye'dir. Yine de, bu tezin devamında Osmanlı İmparatorluğu olarak yazılacaktır.

Bu tez, temel olarak Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti arasında rejim değişikliği şeklinde zuhur eden radikal kopuşlar olduğunu, buna mukabil olarak da çok farklı alanlarda da, özellikle İkinci Abdülhamid ve Jön Türkler döneminden kalan devamlılıklar olduğunu iddia etmektedir. Bu devamlılıklar arasında örnek olarak Osmanlı ve Cumhuriyet bayraklarının neredeyse birbirinin aynısı olması gösterilebilir.² Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti'nde günümüzde varlığını devam ettiren pek çok kurum Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulmuştur. Bu kurumlara örnek olarak Kızılay, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Jandarma ve Polis Teşkilatları,

¹ Bu durumun ve günümüz siyasetindeki yansımalarının uzun süre Türkiye'de yaşamış Rum asıllı bir bireyin perspektifinden görülmesi için, Bknz. Vangelis Kechriotis, “From Oblivion to Obsession: The Uses of History in Recent Public Debates in Turkey”, *Historiein*, s 11, 2011, ss. 99-124.

² Vahdettin Engin, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tarihi Devamlılık*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2015, s. 8.

Galatasaray Lisesi, Danıştay, Yargıtay ve Sayıştay verilebilir. Bunlar dışında da pek çok kurum ve kuruluş Osmanlı İmparatorluğu devrinde kurulmuştur.³

Bu tezin yazılmasının bir diğer amacı da, İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yeni kurulmuş olan Cumhuriyet'in yönetici elitlerinin (Tezin geri kalanında Cumhuriyet'in Kurucu Elitleri olarak adlandırılmıştır), Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl gördüklerini açığa çıkarmak ve bu durumun Türkiye'ye has olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda, Bosna-Hersek, Yunanistan, Faşist İtalya ve Sovyet Rusya örnekleri incelenmektedir. Bu ülkelerdeki imparatorluk, daha doğru bir ifadeyle kendilerinden önceki devlet algısının (Bosna-Hersek için Osmanlı ve Avusturya İmparatorlukları -ancak dil bilmeme sıkıntısından dolayı sadece Osmanlı İmparatorluğu incelendi-, Yunanistan için Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu, İtalya için İtalyan Krallığı ve Sovyet Rusya için Rus Çarlığı) masaya yatırılması hedeflenmektedir.

Bu amaçla tezin içerisinde üç farklı iddia savunulmuştur. Bunlardan birincisi siyasetin tarihi ve tarihçileri kendi amaçları doğrultusunda bir propaganda, eleştiri ve meşrulaştırma aracı olarak kullanmalarınıdır. Özellikle yeni kurulmuş yahut yeni bir yola girmiş rejimlerin tarihten meşruiyet ararken uluslarının en başarılı olduğunu varsaydıkları uzak geçmişe ulaşma çabaları mevcuttur. İkinci iddiamız, yakın geçmişin yeni rejimler tarafından kötü olarak lanse edilmesidir. Üçüncü iddiamız ise, yeni kurulmuş rejimlerin yakın geçmişlerini eleştirmelerine karşılık, aynı eleştiriler başkaları tarafından yapıldığı zaman da savunmaya geçmeleridir.

Bu tezde yukarıda zikredilen amaçları yazabilmek için çoğunlukla ikincil kaynaklardan olmak üzere, hem birincil, hem de ikincil kaynaklardan çokça yararlanılmıştır. Birincil kaynaklar olarak TBMM Genel Kurul Tutanakları, Bakanlar Kurulu Tutanakları, siyasetçilerin yazdığı kitaplar, anılar, günlükler, parti dokümanları ve gazete yazıları sayılabilir. Bu tezde parti dokümanlarının kaynak olarak kullanılmasının nedeni, Türkiye'de siyasi partilerin parti lideri ve lidere tam olarak itaat eden az sayıda kişiden oluşan hizipler tarafından yönetildiğini varsaymamızdır. Nitekim eski bir siyasetçi olan Haluk Özdalga'nın yazmış olduğu ve Kitabevi yayınlarından çıkan *Kötü Yönetilen Türkiye: DSP Örneği* kitabında yargılar da bizim düşüncemizi doğruluyor. İkincil kaynaklar olarak da tarih ve siyaset hakkında yazılmış kitaplarla Türkiye, Bosna-

³ Engin, *A.g.e.*, s. 74-146.

Hersek, İtalya, Yunanistan ve Sovyet Rusyası hakkında yazılmış eserler, ders kitapları, akademik makaleler ve tezler sayılabilir. Birçok ülkede ders kitapları halkın eğitiminin en önemli araçları olduklarından dolayı siyasi iktidarın denetiminden ve onayından geçer. Bu çalışmaya ders kitaplarını eklememizin sebebi bu oldu.

Siyaset ile tarih birbiriyle iç içe geçmiş iki farklı sosyal bilim disiplini. Oldukça uzun zamandır da böyle olagelmıştır. Gerek son zamanlara kadar akademik tarih disiplini içindeki siyasi tarihin egemenliği, gerekse dünyanın birçok yerindeki siyasetçilerin tarihten siyasi bir malzeme olarak kullanmaları, bu girift ilişkinin her iki taraftaki yansımalarıdır. Ancak siyasetin -hem bir bilim dalı olarak, hem de ülkeleri yönetme aracı olarak- tarih üzerindeki etkisi, tarihin siyaset üzerindeki etkisinden daha aktiftir. Yine de birçok kez, tarih ve tarihsel koşullar siyaseti çok ciddi bir şekilde etkilemiş ve de etkilemeye devam etmektedir.

Zira siyaset içinde yaşadığımız günün koşullarını etkilemektedir. Tarihçi de çağının insanı olduğu, aynı zamanda da içinde yaşadığı toplumun hem bir ürünü hem de sözcüsü durumunda olduğu için geçmiş hakkındaki anlayışını yaşadığı zamanın gözleriyle oluşturabilir.⁴ Tarih, hem siyasi otoritelerin hem de bu otoritelere karşı çıkan muhaliflerin de cephanesi içinde mühim bir yer tutar. Her iki grup da tarihin desteğini almaya çalışırken tarihi siyasal bir savaş meydanına çevirirler.⁵

Eğer bu duruma Türkiye Cumhuriyeti'nden bir örnek vermek gerekirse, Türkiye'de yakın zamanlara en geçerli olan tarih dalı siyasi tarih idi. Ayrıca tarihçilerden bilimsel amaçlardan ziyade siyasi görevler amacıyla günümüzde de olduğu gibi yararlanılıyordu. Bununla beraber tarihle ilgili herhangi bir çalışma yapıldığı zaman siyasal kültüre ve siyasetçilere bakmak elzemdir. Çünkü siyaset genel olarak geçmişe karşı bakışı, geçmişten etkilenmesine aldırmadan, belirler.⁶

Ayrıca, erken dönem tarihçilerinin birçoğu aynı zamanda Kemalist siyasetçilerdi. Ya siyasetçiyken tarihe yönelmişler yahut da tarihçiyken siyasete yönelmek zorunda bırakılmışlardı. Türk Tarih Tezi'ni bu grup oluşturmuş, daha sonra Türk Tarih Kurumu

4 Edward Hallett Carr, *Tarih Nedir?* (Çev. Misket Gizem Göktürk), 18. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 76-88.

5 John Tosh, *Tarihin Peşinde Tarihin Peşinde: Modern Tarih Çalışmasında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular*, (Çev. Özden Arıkan), 6. Baskı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013, s. 10.

6 Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih: Türkiye'de "Resmî Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 16-21.

adını alacak olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ni de bu siyasetçi-tarihçi grubu kurmuştu. Dönemin örnek ders kitapları olan Türk Tarihinin Ana Hatları, Türk Tarihinin Ana Hatlarına Medhal, 4 Ciltlik Tarih Serisi ve 3 Ciltlik Ortamektep İçin Tarih ders kitaplarını da bu grup yazmış ve yazdırmıştı.⁷ Hatta Liseler için hazırlanan Tarih II (Orta zamanlar) adlı ders kitabının içinde İslam tarihi hakkındaki pasajlar Atatürk tarafından yeterli bulunmamış, bu yüzden Atatürk tarafından bazı bölümleri yeniden yazılmıştır. Ne var ki, Atatürk'ün yeniden yazdığı metinler kitabın içinde yer almamıştı.⁸

Tarihin ilk dönemlerinden son dönemlere kadar siyaset ile tarih birbirleriyle iç içe olmuşlardır. Buna yakın dönem Türkiye'sinden bir başka örnek olarak Muhteşem Yüzyıl dizisi yayınlanmaya başladığı zaman verilen tepkiler gösterilebilir. Türkiye'deki büyük siyasi partiler dizinin yanında yahut karşısında durmuş, binlerce kişi RTÜK'e mektuplar gönderip dizinin yayından kaldırılmasını talep etmişti.⁹

Burada verilen örneklerden sonra siyasetçi kavramına bir giriş yapma gereği duyuyorum. Siyasetçi yahut politikacı kelimelerinin birincil anlamı siyasetle uğraşan kimse demektir. Ancak, bu tez içinde siyasetçi kelimesinin bu anlamda kullanılması ciddi problemler yaratacaktır. Bu problemlerin birincisi tezin hacmidir. Zira siyasetçi kelimesinin yahut kavramının genel anlamda kullanılması durumunda bu tezin içinde binlerce farklı siyasetçiden ve onların Osmanlı İmparatorluğu yahut kendi geçmişlerindeki ancien regime'leri¹⁰ hakkındaki algıları ve düşüncelerini yazmak gerekecektir. Bu da bir yüksek lisans tezinin hacmini kat be kat arttıracaktır. Buna ek olarak istifade edilecek kaynak fazlalığı da ortaya çıkacaktır.

Bu nedenlerden dolayı bu çalışma içinde siyasetçinin kim olduğu konusuna sınırlandırma getirilmiştir. Bu tezde siyasetçi olarak adı geçen insanları çalışmamın içine alırken iki koşul getirdim. Bunlardan birincisi, Bakanlık, Başbakanlık, Cumhurbaşkanlığı gibi devletin en yüksek kademelerinde görev yapmış olması. İkinci

7 Ersanlı, *A.g.e.*, s. 108-115.

8 Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Ankara: AKDYYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2016, s. 34-36.

9 Vangelis Kechriotis; *From Oblivion to Obsession: The Uses of History in Recent Public Debates in Turkey*, s. 98-100, .

10 Fransız tarihyazımında Fransız Devrimi öncesi Fransa'ya ancien regime (eski, kadim rejim) denmektedir. Bazen de On dördüncü Louis dönemini de içine alacak şekilde kullanılabilir. Bknz, George Rudé, *Fransız Devrimi*, (Çev. Ali İhsan Dalgıç), İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2015, s. 269.

koşul ise, yazılı eser bırakmaları. Zira bıraktıkları yazılı eserler sayesinde kendi fikirlerini daha kolay öğrenme fırsatı buldum, ayrıca kullanacağım siyasetçi evrenini aynı zamanda teorisyen olan siyasetçileri de seçerek daraltmamı sağladı. Siyasetçi evreni kavramını istatistik ve olasılıktaki anlamında kullandım. Bu iki disiplinde evren; belirli, ancak tamamen incelenemeyecek kadar geniş bir grup anlamında kullanılır.¹¹

Dönem sınırlandırmasına gelince: Bu tez esas olarak erken dönem yani Birinci Cumhuriyet olarak adlandırabileceğimiz dönemi işliyor. Ancak, tezin savunduğu teorinin daha tutarlı bir şekilde açıklanabilmesi açısından en son hükümetlere kadarki tüm Cumhuriyet hükümetleri dâhil edildi. Ancak, asıl önem verilen dönem 1923-1960 arasındaki dönemdir.

Siyaset ve tarih birbirinden etkilendiği gibi aynı kişileri de etkilerler. Zira her fert tarihin içindedir. Çevresinde, atalarına baktığında tarihten etkilenirler. Aynı şekilde, siyasetten de her fert farklı şekillerde etkilenir. Zira siyasetçiler yaptıklarıyla yönettikleri ya da yönetmeye talip oldukları devletin gidişatını etkilerler. İnsanlar, geçmişten isteseler de, istemeseler de bahsederler. Geçmiş bilinçsizce olsa bile gönderme yapılan bir şeydir.¹²

Her ülkenin siyasetçileri birbirine benzeyen (ancak birbirinin aynısı kesinlikle olmayan) sorunlarla karşılaşır ve bu sorunlara çözüm bulmak mecburiyetindedirler. Bu yüzden farklı coğrafyalarda benzer politikalar yürütecekleri (tabii ki de her ülkenin kendisine has farklılıkları olacaktır) söylenebilir. Bu politikalar bezer şekillerde görülür hale gelir. Bir örnek olarak 1930'lu yılların ortalarında Avrupa'da hem demokratik, hem de diktatoryal ülkelerde etkili bir mimari akım olan anıtsalcılık verilebilir. Klasik mimarinin bir çeşit devamı olarak anıtsalcılık, devletin varlığının ve gücünün o devletin vatandaşlarına ve dünyanın geri kalanına gösterir veya gösterdiğini düşünür. Ayrıca, anıtsalcılık akımı hem Bolşevik Rusya'da, hem Faşist İtalya'da, hem de demokrasiyle yönetilen Fransa'da Büyük Buhran'dan itibaren 30'lu ve 40'lu yıllar boyunca güç kazanmıştır.¹³

11 David Freedman, Robert Pisani, Roger Purves, *Statistics*, 4. Baskı, New York: Norton & Company, 2007, s. 333.

12 Beatriz Sarlo, *Geçmiş Zaman: Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma*, (Çev. Peral Bayaz Charum, Deniz Ekinci), İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 12.

13 Wolfgang Schivelbusch, *Uzak Akrabalar: Faşizm, Nasyonsosyalizm, New Deal, 1933-1939*, (Çev.

Anıtsalcılık akımı sadece mimaride mevcut değildir. Birçok siyasi rejimde kurucu liderler öldükten sonra, ölmüş liderlerin naaşları da anıtsallaştırılır. Bir nevi, ölümden sonra da kariyerleri devam eder. Lenin, Atatürk ve İnönü öldükten sonra da kariyerleri devam eden siyasetçiler arasında sayılabilir. Bunun nedeni, liderin ölümünden sonra, temelleri lider karizmasına dayanan ideolojilerde, iktidardakilerin kendi konumlarını sağlamlaştırma çabasına dayanır.¹⁴

Çeşitli ideolojiler tarihyazımını etkilemeye çalışmış, tarihi çağları eğip bükmüş, kendisini ve içinde bulunduğu milleti ezeli ve ebedi (aynı zamanda da edebi) bir tarihin parçası olarak görmüştür. Olguları ve olayları farklı şekillerde yorumlamış ve iktidara geldiği zamanda da farklı şekillerde yorumlatmıştır. Bu ideolojiler önu belirsiz bir zamanda kurmayı vaat ettikleri gelecekleri ve ütopyaları (gerçi bakış açısına göre basbayağı distopya da olabilir) geçmişte yaşanmış olduğunu varsaydıkları bir Altın Çağ'da, bir Asr-ı Saadet'te, bir cihanşümul Roma medeniyeti vb. Nostaljilerde ve mitlerde bulmuşlardır.¹⁵ Zaten geçmiş de çoğu zaman tartışmalı bir kavram olduğu için ve insanların bellekleri ile yazılmış resmi tarih arasında karmaşık ama genellikle kavgaya dayanan bir ilişki olduğu için¹⁶, ideolojilerin insanları bir ütopyaya yönelmesi kolaydır.

Tarihte yeni bir sayfa açmak isteyen yahut böyle yaptığını iddia eden her rejim, geleneklerle ve onların sahip oldukları güçle başa çıkmak zorundadır. Tarihin hiçbir döneminde bu kural değişmemiştir. Yeni rejimlerin taraftarları için dinler, dinlerin kurumları ve bu kurumlarda görev alan insanlar çoğunlukla geride bırakılmış olan geçmişe aitlerdir. Ancak, bunlar hala mevcuttur, o yüzden bu da çok sayıda sorun yaratır.¹⁷ Kaldı ki geçmişten söz edilmesi teşvik edilmese, hatta yasaklansa bile o geçmişle ilgili anıları taşıyan kimseler yok edilmedikleri sürece sahip oldukları anılar yaşamaya devam edecektir.¹⁸

Diğer tarafa, yani tarihin siyaseti nasıl etkilediğine bakarsak; tarihin, siyaseti gelenekler

Muhammet Metin), 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 12-14.

14 Stefan Plaggenborg, *Tarihe Emretmek: Kemalist Türkiye, Faşist İtalya, Sosyalist Rusya*, (Çev. Hulki Demirel), 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014 s. 276.

15 Murat Belge, *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 274.

16 Sarlo, *A.g.e.*, s. 9.

17 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 377.

18 Sarlo, *A.g.e.*, s. 10.

vasıtasıyla da etkilediğini görürüz. Tanım olarak tarih geleneğe eşit yahut denk değildir. Tarih geçmişte yaşanmış her olayı ve olguyu içerir. Gelenek ise tarihi olay ve olguların üstünde bir anlam ifade ettiği için topluma aktarılan ve yaşayan düşünceler ve pratikler bütünüdür.¹⁹ Yine de siyasetçilerin birçoğu siyasi faaliyetlerde bulunduğu toplumun geleneklerine dikkat etmek zorundadır.

Ayrıca, tarihi olaylar hem dış siyaset, hem de iç siyaset üzerinde peşin hükümler oluşmasına neden olabilir. Osmanlı tarihi boyunca yüzyıllar süren Rus-Osmanlı çekişmesi sonucunda günümüz Türkiye'sindeki Rus karşıtlığı gösterilebilir.²⁰

1.1. TARİHTEN MEŞRUIYET ARAMAK: UZAK GEÇMİŞİN İDEALİZE EDİLMESİ

Tarih boyunca, özellikle Fransız devrimi sonrasında kurulmuş birçok rejimde, yakın geçmiş bir önceki rejimin geçmişi olarak görülmüştür. Ayrıca da yeni rejimler eski rejimlerden daha meşru ve daha köklü olduklarını ispata çalışırlar. Bu nedenle yeni rejimler kurulduğunda kendilerini paradoksal bir şekilde hem eskisinden yeni, aynı anda da eskisinden daha eski olarak göstermeye çalışırlar. Bu iki birbiriyle çelişen amacı da aynı anda yapabilmek için yeni rejimler ve onları yönetenler uzak geçmişlerini idealize etmeye çalışırlar.

Bu bölüm içinde bu temaya kanıt olarak sunulabilecek misaller gösterilecektir. Birinci örnek olarak bağımsızlık sonrası dönemdeki Yunanistan gösterilebilir. İkinci örnek olarak İtalya alınacaktır. Üçüncü ve dördüncü örnekleri Sovyet Rusya ve Bosna-Hersek oluşturacaktır.

Bu bölümde ilk olarak Yunanistan'da siyaset ile tarihin birbirleriyle nasıl etkileşime girdikleri gösterilecektir. Yunanistan'ın seçilmiş olmasının nedeni, hem Bosna-Hersek gibi uzun bir süre Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi altında kalmış olması, hem de Yunanistan ve Yunanlıların Bosna-Hersek'in aksine Müslüman değil, genelde Ortodoks Hıristiyanlığına mensup olmasıdır. Bununla birlikte Balkanlarda Patriyot olarak

19 İbrahim Kalın, *Akıl ve Erdem: Türkiye'nin Toplumsal Muhayyilesi*, 4. Baskı İstanbul: Küre Yayınları, 2015, s. 107.

20 Tuncer Baykara, *Tarih Metodu: Öğrenme, Araştırma ve Yazım*, 1. Baskı, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2014, s. 169.

adlandırılan Müslüman Rumlar da vardır. Ancak bu durum Yunanların ezici bir çoğunlukla Ortodoks Hıristiyan olduğu gerçeğini değiştirmez. Sovyet Rusya'nın seçilmiş olmasının nedenleri de tezde seçtiğimiz diğer ülkelere kıyasla daha farklı bir yapıya sahip olmasıdır. Bosna-Hersek'in seçilmiş olmasının nedeni ise Boşnakların Müslüman bir toplum olması ve Bosna-Hersek'in yaklaşık dört asır boyunca Osmanlı egemenliğinde kalmış olmalarıdır.

1.1.1. Yunanistan'da Uzak Geçmişin İdealize Edilmesi

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yunan burjuvazisi ve Osmanlı dışında yaşayan Rum diasporası arasında on sekizinci yüzyılın sonları ile on dokuzuncu yüzyılın ilk yirmi yılı arasında yeni bir medeniyetin doğuşuna tanıklık edilmişti. Bu iki grup Batı Avrupa'daki Aydınlanma akımından etkilenerek Yunan düşünce tarihinde egemen olan Bizans sonrası ruhani gelenekten kopuşa yol açmıştır. Bunun sonucu olarak da dini bir gelenekten sekülerizme ve adil hükümdarlardan liberal cumhuriyetçiliğe geçiş ortaya çıkmıştır. Yunan Aydınlanması adıyla bilinen bu değişimin çok sayıda ismi vardır. Bu isimler içinde en önde gelenler Velestinli Rigas, Adamantios Korais, Anthrakites ve Bulgaris gibi düşünürlerdir.²¹

Bu değişim, Fransız Devrimi'nin de etkisiyle daha da hızlanarak Rum burjuvazisini ve diasporasını etkisi altına almıştı. Bu iki sınıfın dışında Rum Ortodoks ruhbanlarının içinde de Aydınlanmacı görüşlere sahip denilebilecek isimler de mevcuttu.²²

Aydınlanmacı görüşlerin diğer bir sonucu da Antik Yunan geçmişinin yüceltilmesiydi. Osmanlı'nın idaresinde yaşayan Rumların aslında Antik Yunan'dan uzanan bir zincirin son halkası oldukları iddiası Yunan tarihinin binlerce yıl boyunca kesintisiz ilerlemiş düz bir çizgi olarak görülmesiyle sonuçlanmıştır. Günümüzde bile bu durum devam etmektedir.²³ Tarih, dil, coğrafya gibi derslerin kitapları kullanılarak üç bin yıllık süreklilik vurgulanır ve şanlı bir geçmiş temasıyla milli kimliğin aslında değişmediği

21 Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, s. 39-40.

22 Paskalis Kitromilides (1998), "Aydınlanma ve Yunan Kültürel Geleneği", *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu* içinde, s. 31-34.

23 Anna Frangoudaki (1998), "Tarih Ders Kitaplarında Ulusal "Ben" ve Ulusal "Öteki"', *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu* içinde, s. 102-104.

dayatılır.²⁴ Aydınlanmanın doğal bir sonucu olarak Avrupa'daki Rum entelektüellerinin arasında Antik Yunan'a duyulan ilgi artmaya başladı. Bunun bir uzantısı olarak da Avrupa'daki Rum entelektüeller arasında kendilerine Rum yerine Helen veya Grek demeye başlayanlar oldu.²⁵

Bunun doğal sonucu da Yunan ulusçuluğunun yayılması oldu. Fransız Devrimi'nden hemen sonra Yunanlılarca kurulmuş kültürel ve politik amaçlar güden çok sayıda açık veya gizli dernekler vardır.²⁶ Kişiler bağlamında ise, ulusçu görüşü savunan Yunanlılar Aydınlanma zamanından çok önce ortaya çıkmışlardır. Buna örnek olarak, İstanbul'un fethinden önce Mora'da yaşamış ve Antik Yunan'a dayanan bir Yunanlılığı savunan Georgêos Gemistos gösterilebilir.²⁷

Bu entelektüellerin içinde en etkili olanlarından birisi Adamantios Korais olmuştur. Korais, Yunan ulusunun eski ihtişamlı günlerine kavuşabilmesinin tek yolunun eski klasik kültürünü geri kazanması olduğunu iddia etmiştir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de Yunanların Osmanlı ve Bizans etkilerinden arındırılması ve seküler bir Yunanistan'ın kurulması gerekmektedir. Seküler bir Yunanistan istemesinin nedenini de ileri gelen Ortodoks ruhbanlarının Osmanlılarla işbirliği yaptığını düşünmesiydi.

Bu amaçla Korais, antik Yunan klasiklerinin modern Yunanlılara daha kolay ulaşabilmesi için kapsamlı bir yayın programı başlatmayı düşündü. Bu sayede Hıristiyan, Bizans ve Osmanlı unsurlarının Yunan kültüründen atabilecekti. Yayın programına ek olarak Korais geniş kapsamlı bir dil reformuyla halkın konuştuğu Yunancayı Antik Yunancaya olabildiğince yaklaştırmayı hedeflemişti. Korais, bunun için Helenistik dönemde konuşulan sadeleştirilmiş Yunanca ve Yunan ağızlarından alınan kelimelerle birlikte yeni bir Yunanca yarattı. Amaç, hem halkın anlayabileceği, hem de üst sınıfların kaba bulmayacağı Antik Yunancaya olabildiğince yakın bir dil türetmekti.²⁸ Bunun yanında Yunanistan'daki birçok yer adı da Antik Yunanca yer adları

24 Thalia Dragonas (1998), "Tehdit Altındaki Milli Kimlikle Başa Çıkmak", *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu* içinde s. 119.

25 İoannis N. Grigoriadis, *Kutsal Sentez*, (Çev. İdil Çetin), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 35-36; Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, s. 47.

26 Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, s. 86.

27 Herkül Millas, *Geçmişten Bugüne Yunanlılar: Dil, Din ve Kimlikleri*, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 42.

28 Grigoriadis, *A.g.e.*, s. 37-40; Umut Özkırımlı ve Spyros A. Sofos, *Tarihin Cenderesinde: Yunanistan ve Türkiye'de Milliyetçilik*, (Çev. Sezen Tekin Özşakıncı), 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 77.

ile değiştirildi. Öyle ki bu ad değişmeler soyadlarına kadar uzandı.²⁹

Buna karşılık Korais, Yunan milliyetçiliği projesinin Ortodokslukla harmanlanmış olması gerektiğini düşünüyordu. Zira Bizans Hıristiyanlığı'nın hoşgörüsüzlüğü, Yunanlı din adamlarının ve yöneticilerinin cehaleti ve barbar Türklerin yıpratıcı etkisi nedeniyle modern Yunan toplumunun Antik Yunan geçmişiyle olan bağları kopmuştu.³⁰

1830 yılında Yunanistan Krallığı kurulduğunda henüz küçük bir devletti. Ayrıca, Balkanlardaki Yunan nüfusunun çoğunluğu da Yunanistan Krallığı'nın sınırları dışarısında kalıyordu. Ayrıca Rumca konuşan Ortodoks Hıristiyanların çoğunluğu İstanbul, Selanik, İzmir gibi büyük şehirlerde ikamet etmekteydi.³¹ Bu yüzden, yeni devlet için kendi topraklarını büyütme bir tür varoluş sebebi haline geldi. Bu da Megali İdea projesini doğurdu. Megali İdea projesinin asıl amacı Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkıp, yıkıntıları üzerinde bir Yunan İmparatorluğu kurmaktı. Bu projenin hayalî bir hedefi vardı: Anadolu ve Balkanların geri kalanını da Yunan idaresiyle yeniden “medenileştirmek”. Aslında yeniden “medenileştirmek”, daha medeni olana duyulan bir ilgiydi. Zira Yunanistan Krallığı içindeki topraklar, Yunanistan'ın en fakir ve en ufak parçası olarak görülüyordu. Bu amacın gerçekleştirilmesi için gerekirse Ortodoksluğa mensup olan bütün Balkanlılar hangi dili konuşuyorsa konuşsunlar asimile edileceklerdi.³²

Yunan milliyetçileri için Yunan bağımsızlığı barbar Türkler karşısında verilen kahramanlık dolu bir mücadele sonunda ikinci kez kazanılmıştı. Yunan milliyetçileri de kendilerini Helenistik antik çağların modern mirasçıları olarak görüyordu. Diğer bir taraftan da Osmanlı'daki millet sistemine tabi olan Ortodoksları da temsil ve asimile etmek iddiasındalardı.³³

Yunanistan kurulduktan sonra da on sekizinci yüzyılda başlayan Antik Yunan kültürünün yüceltilmesine devam edildi. 1831'de yani Yunanistan kurulduktan sadece bir yıl sonra, yeni kurulmuş devletin başkenti Atina'ya taşındı. Bundan sonra Korais'in dil reformu uygulanmaya başladı ve Korais'in önerdiği yabancı etkilerden arındırılmış

29 Özkırmımlı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 18. Buna ek olarak 19. yüzyıl içinde Ermenilerde de Türkçe yahut başka yabancı dillerden gelen soyadları Ermenice soyadlarıyla değiştirilmişti.

30 Özkırmımlı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 70-71.

31 Özkırmımlı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 95.

32 Grigoriadis, *A.g.e.*, s. 46-48.

33 Özkırmımlı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 41-42.

Yunanca, devletin resmi dili oldu.³⁴

Bu da yetmezmiş gibi, yeni kurulmuş olan Atina Üniversitesi'ndeki Yunan tarihi ile ilgili tüm tarih dersleri Antik Yunan dönemi üzerineydi. Öyle ki, dönemin entelektüelleri klasik sonrası Helen geçmişinin ihtişamlarını göz ardı etmek veyahut unutmakla suçlanmıştı.³⁵

Tüm bu reform denemeleri halkta bir tepki yaratmıştı. Zira Yunanistan'ın bütünlüğünü sağlayan en önemli unsurlardan birisi Ortodoksluktu. Ayrıca, Yunanistan sınırlarında yaşayan “Yunanlıların” birçoğunun anadili Yunanca bile değildi. Bunlara ek olarak Yunan tarih yazımı, Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarının hâkimiyetinde geçen on beş asrı es geçiyordu, bu da Balkanlar ve Anadolu'da Yunan varlığının kesintisiz olarak bulunduğu iddialarına hâlel getirerek tarih yazımında bir çeşit boşluk yarattı.³⁶

Bu nedenlerle, Yunanistan kurulduktan bir süre sonra, Ortodokslukla barışılması yolunda fikirler ortaya çıkmaya başladı. Bu akımın öncüsü olan entelektüel ise Sypridon Zambelios idi. Zambelios, yazdığı eserlerde Yunan tarihini ilkçağ, ortaçağ ve modern çağ olarak dönemlendirmiş ve Helenistik dönem, Roma dönemi ve Bizans döneminin Yunan tarih yazımına ve Yunan kimliğine eklemlenmesini sağlamıştı. Ayrıca, Ortodokslukla Yunan milliyetçiliği birbirini tamamlayan unsurlardı.³⁷ Zambelios aynı zamanda Helen-Hıristiyan sentezi kavramının da yaratıcısıydı. Helen-Hıristiyan sentezi ile Yunanistan hem Pagan geçmişini unutmayacaktı, hem de Hıristiyan geleneklerini koruyabilecekti.³⁸

Halkbilimci ve entelektüel Zambelios'un yarattığı İlkçağ, Ortaçağ ve Modern Çağ ayrımı ile Helen-Hıristiyan sentezi teorisi çeşitli Yunan tarihçiler tarafından kullanılmış ve Bizans da Antik dönem kadar mühimsenerek Yunan tarih yazımına dâhil edilmişti. Bu da Yunan tarih yazımı içindeki boşluğu kısmen de olsa doldurmuştu.³⁹

Tıpkı Erken Dönem Cumhuriyet'te tarihin, arkeolojinin ve dilbiliminin Cumhuriyet'in seçkinlerinin ideolojik yapılarına göre şekillendirilmesi (Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil

34 Grigoriadis, *A.g.e.*, s. 53.

35 Özkırmı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 732.

36 Özkırmı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 74.

37 Grigoriadis, *A.g.e.*, s. 54-56.

38 Özkırmı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 49-50.

39 Özkırmı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 75-76.

Teorisi) gibi, Yunanistan'da da halkbilimi çalışmaları halk dilinin saflaştırılmasına, Antik Yunan ve Modern Yunan arasındaki bağın ispat edilmesine ve Yunan yönetiminin ideolojik gereksinimlerine göre gelişti. Yunan kültürünün özü Antik Yunan döneminde aranıyor, Osmanlı İmparatorluğu'nu hatırlatan ve/veya Helenist Yunanistan'ın sürekliliğini tehdit eden her türlü buluntu unutulması gerekenlerden sayılıyordu. Ayrıca, Klasik Yunan kültürü yüksek kültür olarak sayılırken geleneksel Rum kültürü aşağı kültür olarak sayılıyordu.⁴⁰

Yunanistan'daki isim değiştirme faaliyetleri daha sonra da devam etti. Balkan Savaşları'ndan sonra ele geçirilen yerlerde de Yunan ulusunun bir parçası olmadığı varsayılan toplulukların tarihi, yaşamı ve kültürü ile ilgili olan her şeyi yok edilmeye çalışıldı. Yer adları, kilise adları, mezarlıktaki adlar ve kişi adları mümkün olduğunca Helenize edildi, Helenleştirilemediği zaman da kökten değiştirildi. Lozan Antlaşması'ndan sonra yaklaşık dört yüz bin Müslüman Türkiye'ye göç ettirildiğinde ve bir buçuk milyon Hıristiyan Yunanistan'a göç ettirildiğinde bu kampanya doruğa çıkmıştı.⁴¹ Bunlar, Batı Trakya'da da aynen uygulandı.⁴² Osmanlı eserleri, resmi görüşe göre yok sayıldı. Yunanistan'daki iki bin üç yüz Osmanlı anıtından hiç bahsedilmedi, bu eserler yıkılmaya bırakıldı veyahut başka amaçlar için kullanıldı.⁴³

Günümüzde bile Yunan devletinin temel ideolojisi, Yunan milletinin ve Yunan milli öğelerinin binlerce yıllık bir geçmişe dayandığıdır. Bu görüşe göre, bugünkü Yunanlılar ve Yunanca Antik Yunan'ın bir devamını oluştururlar.⁴⁴

1.1.2. İtalya'da Uzak Geçmişin İdealize Edilmesi

Başka bir örnek olarak da İtalya gösterilebilir. İtalya'da ciddi boyutlara ulaşan kuzey-güney ayrımı ortak bir kültürün yaratılmasını gerektiriyordu. Öyle ki İtalya'nın

40 Özkırmımlı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 78-79.

41 Bruce Clark, *İki Kere Yabancı: Kitleli İnsan İhracı Modern Türkiye'yi ve Yunanistan'ı Nasıl Biçimlendirdi*, (Çev. Müfide Pekin), 1. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. XIV

42 Özkırmımlı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 101-102.

43 Clark, *A.g.e.*, s. 2.

44 Millas, *Geçmişten Bugüne Yunanlılar*, s. 18.

kurucularından olan Massimo d'Azeglio, İtalya'nın yaratıldığını, bundan sonra İtalyanların yaratılması gerektiğini belirtmişti.⁴⁵ Ortak kültür de Romalılık kültürü olacaktır. Aslında İtalya krallığı da kendisini tıpkı Mussolini'nin Faşist İtalya'sı⁴⁶ gibi Roma İmparatorluğu'nun bir devamı olarak görüyordu, ancak herhangi bir sömürgeye sahip değildi. 1882 yılında Etiyopya'yı işgal etmeyi denemiş, ancak Etiyopya'nın direnişiyle karşılaşmışlardı. 1889'da Eritre'yi işgal etmişler, buna rağmen 1896 yılında Etiyopyalılar tarafından bozguna uğratılmışlardı. Buna rağmen, 1936 yılında Mussolini Etiyopya'yı yeniden işgal etmeyi deneyecek ve başarılı olacaktır.⁴⁷

Mussolini, parlak bir İtalya yaratmanın ilhamının geçmişten alınacağını düşünüyordu. Onun için de, bu ilham Roma İmparatorluğundan ve Roma Medeniyetinden gelmekteydi. Faşizm sözcüğünün kökeni bile Latincedeki fasces kelimesine dayanmaktaydı. Fasces Roma Cumhuriyeti ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde yapılan geçit törenleri sırasında devletin otoritesini ve birliğini temsil etmek için hâkimler ve yüksek rütbeli devlet görevlilerinin önünde ve sırlıklardan oluşan bir kılıf içinde taşınan baltalara verilen addır.⁴⁸ Mussolini, halkına tarihle imtiyazlı bir ilişki kurma sözü vermişti.⁴⁹

Mussolini, İtalyan tarihine baktığı zaman orada fetih siyasetiyle bütün Akdeniz havzasını ele geçirmiş devasa bir devlet olan Roma İmparatorluğunu görmekteydi. Aynı zamanda bu fetih siyaseti, Ceneviz ve Venedik şehir devletlerinin sürdürdüğü bir İtalyan geleneğinin devamı idi.⁵⁰ İtalya da Akdeniz uygarlığının ve Romalılığın kalesi olmalıydı.⁵¹ Bu devlet aynı zamanda etkileri günümüzde de sürmekte olan bir medeniyetin de hamisiydi.⁵² Zaten, İtalyan faşizmi demokratik olmaya ve demokrasiye hiçbir olumlu değer yüklememişti.⁵³

Peki, Mussolini ve faşizm, İtalya'da, başa geldiği zaman nasıl bir yol izledi? Bu tezin

45 Paul Guichonnet, *Mussolini ve Faşizm*, (Çev. Tanju Gökçöl), İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 1998, s. 9.

46 Faşist İtalya'da da kâğıt üstünde İtalya'da hala kral yönetimin başındaydı.

47 Belge, *A.g.e.*, s. 352.

48 Robert O. Paxton, *Faşizmin Anatomisi*, (Çev. Hakan Atay, Hivren Demir Atay), İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2014, s. 15.

49 Paxton, *A.g.e.*, s. 249.

50 Henri Michel, *Faşizmler*, (Çev. Füsün Ünal), İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2017. s. 36.

51 Paxton, *A.g.e.*, s. 113-114.

52 Belge, *A.g.e.*, s. 274-275.

53 Carl Schmitt, *Parlamentar Demokrasinin Krizi*, Çev. Ali Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, 2014, s. 46-47.

başlangıç kısmında da bahsedildiği üzere anıtsalcı görüş, Mussolini nezdinde de tıpkı devrinin diğer liderleri gibi önemli bir yer tutmaktaydı. Mussolini, bu nedenle, Roma imparatorluğuna ve kendisinin kurma niyetinde olduğu Yeni Roma İmparatorluğuna da başkentlik eden Roma şehrinde ciddi yapısal ve uzamsal değişikliklere gitti. Roma'da yeni yollar açılmış, eski yollar genişletilmiş, devasa boyuta sahip anıtsal yapıların inşa edilebilmesi için çok sayıda tarihi eser bizzat Mussolini tarafından çöp olarak nitelendirilerek yok edilmişti.

Bu duruma ilginç ve ilk bakışta çelişik gelebilecek bir örnek olarak; Mussolini'nin eski imparatorluktan yeni imparatorluğa doğru sembolik bir bağlantı olması için, Roma'da Palazzo Venezia (Venedik Sarayı) ile Kolezyum arasında yeni bir yol (İmparatorluk Yolu/Via del Impero) açmak için Roma İmparatorluğu döneminden kalma çok sayıda yapıyı yıktırması gösterilebilir.⁵⁴ Mussolini'nin iktidara gelmesinden sonra Roma'da başlatılan büyük inşa hamlesi de buna bir başka örnektir. Mussolini, Roma'nın Roma Cumhuriyeti ve Roma İmparatorluğu zamanındaki gibi azametli, haşmetli, görkemli, geniş ve düzenli bir şehir olmasını ve dünyanın her tarafından gelecek insanlara harika görünmesini hedeflemişti. Amaç, Roma'nın tamamen Antik Roma dönemindeki gibi görünmesi, bir taraftan da modern yapıları da içermesiydi. Bunu gerçekleştirebilmek için Faşist rejim, yüzlerce yıllık kent binalarını yıkmaktan çekinmemiş, buna karşılık olarak ise, Roma İmparatorluğu döneminden kalma bazı eserleri gün yüzüne çıkarmıştı.⁵⁵ Bunlara ek olarak rejim, klasik arkeoloji çalışmalarını desteklemiş ve bu alanda ciddi başarılar kaydetmişti.⁵⁶

Aynı dönemde Mussolini; Roma'ya yarım saat uzaklıkta bir bataklık bölgesi olan Agro Pontino bölgesini ıslah etmek için çalışmaları başlatır. Zira bu bölge İtalyan tarihinin 1500 yılı boyunca ıslah edilememişti. Bu nedenle de İtalya'nın ve hükümetlerinin başarısızlığının ve sefaletinin bir simgesi haline gelmişti. Hatta Avrupa'dan ziyade Afrika'ya ve Vahşi Amerika'ya benzetilmişti.

Mussolini, yeni bir İtalya yaratmanın bir parçası olarak 1928 yılından sonra burayı ıslah edip bir tarım bölgesi haline getirmeyi denemişti. Bu bölgedeki yaşayanlar ve başka

54 Schivelbusch, *A.g.e.*, s. 14-15.

55 Paul Guichonnet, *A.g.e.*, s. 54-55.

56 Roger Griffin, *Faşizmin Doğası*, (Çev. Ali Selman), İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2012, s. 131.

bölgelerden getirilenler burada küçük toprak sahipleri haline getirilecekti. Aynı zamanda burada kooperatifler de kurulmuştu. Tüm bu işletmeleri ve çiftlikleri birbirine bağlamak amacıyla da köyler ve şehirler imar edilecekti. Mussolini, imar edilecek şehirlerin temel atma törenlerinde Roma döneminden kalma merasim öğelerini de kullanıyor ve temel atılacak yeri Roma döneminde olduğu gibi pullukla belirliyordu. Ayrıca yerleşim planları Roma dönemine ait askeri kamplardan esinlenilerek hazırlanmıştı.⁵⁷ Burada Mussolini ve Faşist rejimin Roma dönemi ikonlarını, merasimlerini ve genel olarak Roma dönemi geçmişi nasıl kullandığı anlaşılabilir.

1923'te faşizm iktidara geldikten kısa bir süre sonra, dönemin Eğitim Bakanı olan faşist entelektüel Giovanni Gentile, İtalyan eğitim sistemini değiştirecek bir reform yaptı. Bu reforma göre, tarih ve felsefe öğretimi yoğunlaştırıldı ve eğitim sisteminin temeli Antik Roma ve Yunan düşüncesine göre yeniden şekillendirildi. Bu eğitim reformu ile birlikte, yüzlerce yıllık disiplinsizlikten sonra İtalyanların yeniden savaşçı bir millet olabilmesi hedeflenmişti. Faşist devlet sisteminin temelini de eğitim oluşturmaktaydı. Eğitimin amacı, faşist devletin totaliterliğini İtalyan gençliğine aşlamaktı. Okullar da İtalyan ırkı ve medeniyeti tarafından yaratılmış değerleri halka taşımalıydılar. Öğretmenler ve üniversite hocaları da faşist ideolojinin yeminli sadık askerleri olmalıdır. Zaten, faşist entelektüel Giovanni Gentile'nin yürüttüğü eğitim reformları da Mussolini tarafından en faşist reform olarak tanımlanmıştır. Eğitimde birliği sağlamak amacıyla askeri okullar haricinde bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Zorunlu din dersleri getirildi. Ders kitapları içinde Eski Roma'nın yüceliği öğretildi ve bu yüceliğe kavuşmak, yeni İtalya'nın görevi olarak belletildi.⁵⁸

Rejim, bir yandan da Romalılık ideolojisi oluşturmaya çalışıyordu. Bu ideolojiye göre, İtalya, geçmişi Roma'ya uzanan bir milleti ve kendisini tıpkı Roma İmparatorluğu gibi barbarlara medeniyet götürmeye adanmıştı, bu uğurda yeni sömürgeler ele geçirmek için savaş çıkarmak göze alınmıştı.⁵⁹

Dil konusunda da Mussolini, eskiye dönüş yapmıştı. İtalyancada mevcut bulunan zamirler bile bu uğurda Romalılık ile Hıristiyanlığı dile getiren ve getirmeyen olarak

57 Schivelbusch, *A.g.e.*, s. 160-167.

58 Paul Guichonnet, *A.g.e.*, s. 64-65.; İsmail Kaplan, *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 7. Baskı, 2013, s. 105-113.

59 Guichonnet, *A.g.e.*, s. 77.

ikiye ayrılmış, ilk gruptaki zamirlerin kullanılması öğütlenmişti.⁶⁰

1.1.3. Bosna-Hersek'te Uzak Geçmişin İdealize Edilmesi

Bu bölümde temel olarak Bosna Hersek Devletindeki siyasetçilerin tarihi nasıl kullandıklarından, merhum Boşnak siyasetçi Aliya İzzetbegoviç⁶¹ ve onun Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki algısı ve tarih hakkındaki düşünceleri örnek gösterilerek bahsedilecektir. Ayrıca Bosna-Hersek'te okutulan ders kitaplarındaki Osmanlı ve Türk algısı, tarih ders kitaplarına ağırlık verilerek incelenecektir. Ders kitaplarının seçilmesinin nedeni, birçok ülkede ders kitaplarının yazımında yahut onaylanmasında siyasi iktidarın da önemli payı olması ve ders kitaplarının tarih dersi özelinde yeni nesillere tarih bilinci aşılama çok önemli bir yeri olmasıdır. Bosna'nın ve Aliya İzzetbegoviç'in seçilmiş olmasının ise birden fazla nedeni vardır.

Bunlardan birincisi, Bosna'nın Balkanlar'ın bir parçası olması ve Balkanlar'ın tarihte Antik Yunan, Roma, Bizans, Osmanlı ve Habsburg topraklarının bir parçasını teşkil etmiş olması, Avrupa, Asya ve Afrika'nın birleşme noktası oluşturması ve farklı emperyal güçlerin ve hasım ideolojilerin mücadele alanı olagelmesidir. Ayrıca Balkanlar farklı dönemlerde farklı güçlerin siyasi ve kültürel sınır hatlarını oluşturmuştur (Ortodoksluk/Katoliklik, Müslümanlık/Hıristiyanlık vb.).⁶² Bunlara ek olarak, Balkanlar her zaman Osmanlı İmparatorluğu için çok önemli olagelmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan yüz elli milyondan fazla evrakın hemen hemen yarısının Balkan ülkeleri ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Bundan başka Başbakanlık Osmanlı Arşivi içinde yer alan fonların büyük bir bölümünde doğrudan ve dolaylı şekilde Balkan ülkeleri ile ilgili belgeler bulunmaktadır.⁶³

60 Guichonnet, *A.g.e.*, s. 89.

61 Aliya İzzetbegoviç: 1925 yılında doğdu. 2003 yılında vefat etti. Bağımsız Bosna-Hersek cumhuriyetinin ilk ve kurucu cumhurbaşkanıdır. Aliya İzzetbegoviç Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin ilk ve kurucu cumhurbaşkanı olduğundan Bosna-Hersek tarihinin üç dönemine birden (Yugoslavya Krallığı, Komünist Yugoslavya ve Bağımsız Bosna-Hersek Cumhuriyeti) şahitlik ettiği için ve de bu satırların yazarı Boşnakça bilmediği için bu tezde Bosna-Hersek ile ilgili siyasetçi olarak sadece Aliya İzzetbegoviç'in görüşlerinden bahsedilecektir.

62 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*, (Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Tunalı Koç), İstanbul: Küre Yayınları, 4. Baskı, 2013, s. V-VI.

63 İsmet Binark, *Balkan Ülkelerinin Tarihi Bakımından Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin Önemi*, s. 13.

İkincisi ise Bosna'nın 1463 yılında Osmanlı hâkimiyeti altına girmesinden⁶⁴, 1878 yılında Avusturya-Macaristan'ın işgaliyle fiilen Osmanlı hâkimiyetinden çıkmasına (Teknik olarak hala Osmanlıların kontrolündeydi. Ekim 1908 tarihinde resmen Osmanlı kontrolünden çıktı.) kadar⁶⁵ yaklaşık 400 yıllık bir süre boyunca Osmanlı denetimi altında kalması ve bu esnada tedrici bir şekilde Müslümanlaşmasıdır. Bir başka önemli faktör de Bosna'da Osmanlı ve Avusturya-Macaristan yönetimleri arasındaki devamlılıktır. 1878'de fiilen Avusturya-Macaristan yönetimine geçtikten sonra da, Osmanlı döneminin arazi kanunnameleri ve idari düzenlemeleri gibi unsurlar lağvedilmeden uygulanmaya devam ettirilmiştir. 1859 arazi kanunnamesi aynen uygulanmış, Osmanlı döneminden kalma idari düzenlemeler de isim değişikliğiyle (Türkçeden Almancaya) kullanılmaya devam etmiştir.⁶⁶

İzzetbegoviç'e göre, Osmanlı imparatorluğu döneminin en güçlü devletlerindendi ve Türklerin dünyaya hâkim olmasına vesile olmuştu. İzzetbegoviç bu durumu, İslam Deklarasyonu adlı kitabında İslam'ın Müslüman halkların hülyasını heyecanlandıracak ve Müslümanlar arasında gerekli olan ilham, disiplin ve enerjiyi gerçekleştirecek tek düşünce olması şeklinde açıklar.⁶⁷ Türkler, İslam Medeniyetinin oluşturduğu büyük merkezlerden biridir. Altın Çağlarında Türkler, Viyana'dan Hindistan'a kadar uzanmayı başarmışlardır.⁶⁸ Ayrıca, Türkler İslam'ın son büyük dalgasıdır. İzzetbegoviç için, İslam 700 yıl boyunca yaşadığı Endülüs'ten çekilmek zorunda kaldığı zaman Anadolu'da (İzzetbegoviç Küçük Asya olarak adlandırır) büyümeye başlamış, İstanbul'u fethetmiş ve Balkanlar üzerinde Avrupa'ya akarak Viyana'nın kapılarına kadar dayanmıştır.⁶⁹ Selçuklu Türkleri'nin on birinci yüzyıldan sonra Ortadoğu'da belirleyici bir faktör olmasından beridir Türkler İslam'ın kılıcı olmuşlardır.⁷⁰ İstanbul'un fethi de milattan sonraki ikinci mileniyum için en önemli birkaç olaydan biridir.⁷¹

64 Jelavich, *Balkan Tarihi 1*, s. 35.

65 Jelavich, *Balkan Tarihi 1*, s. 390.

66 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 2: 20. Yüzyıl*, (Çev. Zehra Sayan, Hatice Uğur), İstanbul: Küre Yayınları, 4. Baskı, 2013, s. 63.

67 Aliya İzzetbegoviç, *İslam Deklarasyonu*, (Çev. Rahman Ademi), İstanbul: Fide Yayınları, 1. Baskı, 2014, s. 19.

68 Aliya İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, (Çev. Fatmanur Altun, Rıfat Ahmetoğlu), İstanbul: Klasik Yayınları, 19. Baskı, 2015, s. 244.

69 Aliya İzzetbegoviç, *İslami Yeniden Doğuşun Sorunları*, (Çev. Rahman Ademi), İstanbul: Fide Yayınları, 2014, 1. Baskı, s. 19.

70 Aliya İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım: Zindandan Notlar*, (Çev. Hasan Tuncay Başoğlu), İstanbul: Klasik Yayınları, 17. Baskı, 2015, s. 326.

71 Aliya İzzetbegoviç, *Köle Olmayacağız*, (Çev. Rahman Ademi), İstanbul: Fide Yayınları, 1. Baskı,

Öte yandan pek de mülayim olmayan Türkler Sırbistan'a dört asır boyunca hükmetmişlerdir, ancak buna rağmen Sırbistan'daki birçok meşhur kilise ve manastır Türkler ve İslam'ın herhangi bir kutsal nesnenin tahrip edilmesini yasaklaması sayesinde ayakta kalmaya devam etmektedir.⁷² Aynı şekilde Türk (Osmanlı) iktidarı İzzetbegoviç'e göre parlayan bir gümüş değildir, ancak Osmanlı idaresindeki bütün Hıristiyan halklar ve onların Ortaçağ'dan kalma en önemli eserleri 500 yıl boyunca ayakta kalmıştır, fakat Avrupalıların 3 yıllık iktidarı döneminde bunlar ayakta kalamamıştır.⁷³

Osmanlı'nın yıkılışı da yükselişi kadar etkili olmuştur. Müslüman olmayan komşularının Boşnaklara birkaç asırdır uyguladıkları soykırımlar, Osmanlı İmparatorluğunun (metinde Türk imparatorluğu olarak geçer) Balkanlar'dan ve Tuna boyundaki bölgelerden çekilmesiyle başlamıştır.⁷⁴ İzzetbegoviç'e göre, Berlin Kongresi'nden sonra Osmanlıların Bosna'dan çekilmesi Bosna-Hersek Müslümanları için tarihi bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü bu durum sadece bir yönetici değişikliğinden ibaret olmamış, bir medeniyet ve kültür değişimine de yol açmıştır.⁷⁵

1.1.4. Sovyet Rusya'da Uzak Geçmişin İdealize Edilmesi

Sovyetler Birliği, bu tezde karşılaştırılan diğer ülkelere kıyasla farklı bir örnek oluşturabilir. Zira Sovyet Rusya'nın ideolojisi yeni bir gelecek yaratmaya odaklandığı için ortada idealize edilecek bir uzak geçmiş mevcut değildir. Stalinist Komünizmin toplumsal gelişme evreleri içinde ilkel insanların yaşadığı varsayılan ilkel komünizm evresi mevcuttur. Ancak küçük gruplar halinde yaşayan ve teknolojik olarak son derece ilkel durumdaki insanların yaşadığı varsayılan bir dönemin idealize edilecek bir dönem olduğu söylenemez.

2007, s. 9.

72 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 26; *Köle Olmayacağız*, s. 122; *Tarihe Tanıklığım*, (Çev. Alev Erkilet, Ahmet Demirhan, Hanife Öz), İstanbul: Klasik Yayınları, 11. Baskı, 2015, s. 194.

73 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 174; *Tarihe Tanıklığım*, s. 195.

74 İzzetbegoviç, *Konuşmalar* s. 219-220; *Köle Olmayacağız*, s. 187.

75 İzzetbegoviç, *İslami Yeniden Doğuş*, s. 136.

1.2. FARKLI GEÇMİŞLER: YAKIN GEÇMİŞİN KÖTÜLENMESİ

Yeni kurulmuş rejimlerin birçoğu, halefleri olan rejimlerle ideolojik ve gerektiğinde şiddet içeren bir şekilde mücadele ederek iktidara gelmişlerdir. Bunun doğal sonucu olarak da, yeni iktidarın ideolojisi için eski rejim ve onun ideolojisi kategorik düşman haline gelir. Bunun için de eski rejim kendisinden hemen önceki rejimi, yani bir başka ifadeyle yakın geçmişini ötekileştirir ve düşmanlaştırır. Bu ötekileştirmeyi ve düşmanlaştırma için kullanılacak en önemli araç da tarihtir. Bu uğurda eğitimde kullanılan tarih ders kitapları yeniden yazılır, tarih müfredatları değiştirilir, eski görüşü savunanlar gerektiğinde akademiden ve okullardan tasfiye edilirler. Bu bölümde sırasıyla Yunanistan'da, Bosna-Hersek'te, Sovyetler Birliği'nde ve İtalya'da yeni kurulmuş olan rejimlerin kendilerinden önceki rejimleri nasıl reddettiği gösterilecektir.

1.2.1. Yunanistan'da Yakın Geçmişin Kötülenmesi

Yunanistan'ın kuruluş sürecinde ve sonrasında bunun bir örneğini görebiliriz. Yunanistan ilk kurulduğu zamanlarda da tıpkı Türkiye'de olduğu gibi eski rejimin yok sayıldığı dönemler görüldü. Mesela, Yunanistan ilk kurulduğu zaman Yunan entelektüelleri yaklaşık beş asır boyunca süren Osmanlı idaresini ötekileştirerek ve yok sayıp, doğrudan Antik Yunan mirasına dayandılar.⁷⁶ Ayrıca Yunan entelektüellerinin birçoğu tarafından Osmanlı geçmişi ve Bizans mirası Yunan milletinin çöküşü, çürümesi ve hurafelerle dolması olarak farz edilmişti.⁷⁷ Bu iddialara rağmen, Kilise kesintisiz olarak Yunancayı kullanmış ve eski Yunan kültürünü bilmeyi eğitimi ve kültürlü olmanın bir belirtisi saymıştı.⁷⁸

Bu yok saymalardan Ortodoksluk da nasibini almıştı. Zira Ortodoksluk Yunanistan'ın kuruluşundan önce ve sonra seküler Yunan milliyetçileri tarafından eski rejimin yok edilmesi gereken bir kalıntısı olarak görünmüştü. Kilise köhnemiş, istibdatçı ve yabancı

⁷⁶ Ayşe Zarakol, *Yenilgiden Sonra: Doğu Batı ile Yaşamayı Nasıl Öğrendi*, (Çev. Barış Cezar), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 2012, s. 133. Bu kitapta Zarakol; Türkiye, Japonya ve Rusya örneklerini psikolojiden ve sosyolojiden ödünç aldığı lekelenme ve ötekileştirme kavramlarını kullanarak karşılaştırmıştır, ancak üç imparatorluğun dağılma süreçlerindeki farklılıkları yok saymış ve Batı'ya yenilgi olarak nitelediği süreçleri basite indirgemmiştir.

⁷⁷ Özkırımlı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 22.

⁷⁸ Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, s. 112.

bir düzenin temsilcisi olarak sayılmıştı.⁷⁹ Bu da Antik Yunan mirasının öne çıkartılmasında başka bir etken olmuştu.⁸⁰ Diğer bir taraftan da İstanbul'daki Patrikhane de başından beri Bağımsızlık Savaşı'na karşıydı, hatta bu savaşa katılanları aforoz etmişti.⁸¹ Hatta İstanbul Patrikhanesi çevresinin Yunanistan'da gelişen milliyetçi hareketlere hiçbir zaman tam olarak katılmadığı bile söylenmiştir.⁸²

Ortodoksluğa karşı yapılan saldırılar kilisenin de tepkisini çekmiş, buna karşılık olarak da kilise Pederler Öğretisi adlı bir risale ile cevap vermişti. Bu risalede yeni fikirlerin Yunanlılar için Osmanlı yönetiminden daha tehlikeli olduğu iddia edilmişti. Bu risaleye cevap olarak da Korais, Kardeşlik Öğretisi adlı bir risale yazmış ve kiliseyi Osmanlı yanlısı despotlar olarak göstermişlerdi. Ayrıca Türkler hakkındaki barbarlık imajı da ilk olarak bu risale içinde görülmüştü.⁸³ Kilisenin Osmanlı yanlısı olarak gösterilmesi Hellen Nomarşisi (yasa ile yönetim demek) adlı kitapta da mevcuttur.⁸⁴

Aslında kilise bağımsızlığa ve devrimcilere sempati duymaktaydı. Sorun, Yunan entelektüellerinin seküler tavırlarıydı. Bir başka sıkıntı da bağımsız bir Yunanistan'ın ortaya çıkması durumunda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde kalacak Yunanlıların başlarına kötü şeylerin gelebileceği ihtimaliydi. Buna karşılık, düşük mertebedeki Ortodoks din adamları başta olmak üzere, ruhban sınıfının büyük bir bölümü Yunan bağımsızlığına destek vermişti. Yine de en üst mertebedeki din adamları ihtiyatlı olmayı öğütlemişlerdi.⁸⁵

Yunanistan 1821'den 1830'a kadar geçen sürede Osmanlı'ya karşı isyan etmiş ve Avrupa devletlerinin desteğini alarak Bağımsız Yunanistan'ı kurmuştur. Bundan sonraki dönemlerde de Megali İdea fikrini gerçekleştirmek için Osmanlı İmparatorluğu ile savaşmıştır. Bundan dolayı Yunanistan'da Osmanlı yönetimi savaşçı ancak medeni olmayan bir dönem olarak anlatılmıştır ve anlatılmaya da devam etmektedir. Yunan kimliğinin inşası da Antik Yunan'ın temel alınmasıyla başlamıştır. Bu durum hem kültürel devamlılığı sağlamıştır, hem de bundan dış politika aracı olarak

79 Millas, *Geçmişten Bugüne Yunanlılar*, s. 166.

80 Grigoriadis, *A.g.e.*, s. 25.

81 Millas, *Geçmişten Bugüne Yunanlılar*, s. 138-139.

82 Millas, *Geçmişten Bugüne Yunanlılar*, s. 213.

83 Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, s. 143.

84 Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, s. 157.

85 Grigoriadis, *A.g.e.*, s. 41-45.

yararlanılmıştır.⁸⁶ Buna karşılık olarak ise, Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde geçen dört asırlık dönem ise Türk Yönetimi (Turkokratia) olarak varsayılmış ve Yunan halkının kendi devlet geleneği içinde yaşamadığı iddia edilmiştir.⁸⁷

1.2.2. İtalya'da Yakın Geçmişin Kötülenmesi

Faşizm, genel olarak kendisinden önceki dönemi reddeden bir ideolojidir. Kendisini eskiyi yıkan bir devrimci olarak ilan eder. Bundan dolayı da idealize ettiği modeli bulunduğu milletin efsanevi geçmişlerinde arar. Faşizm, kolayca geçmişteki bir bütünlük dönemini kullanarak yakın geçmişini reddedebilir.⁸⁸ Faşizmin en iyi tanımının devrimci bir milliyetçilik olduğu; sosyal, politik ve etik bir devrim için yola çıkmış, yeni değerlerle kendini donatmış yeni bir seçkin sınıfının yönetiminde yeni ve dinamik bir millet olmak için çaba sarf etmiş bir milliyetçilik olduğu söylenmiştir.⁸⁹ Bir başka tanıma göreyse faşizm, temelinde palingenetik bir mit, yani yeniden doğuş miti içeren bir ideolojidir.⁹⁰

Faşizmin kullandığı dil de genel olarak yeni bir dildi. Faşizmin söylemleri içinde kullandığı kimi kelimeler; yenilemek, iyileştirmek, yeni bir değer katmak, canlandırmak, yeniden fethetmek, yeniden biçimlendirmek, canlılık kazandırmak gibi kelimelerdi.⁹¹

Mussolini ve faşist yandaşları, tıpkı diğer İtalyan milliyetçileri gibi İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra deyim yerindeyse kazıklandığını iddia etmişlerdi. Zira onlara göre İtalya, kazanan tarafta olmasına ve hak etmesine karşı, kolu kanadı kırık bir zafere mahkûm bırakılmıştı. Almayı hak ettikleri toprakların bir kısmı ise başka devletlere verilmişti.⁹²

Bunlara ek olarak Mussolini ve Faşist görüş, pek çok savaş gazisi İtalyan tarafından paylaşılan eski devletin ıslah edilmesi gerektiği yolundaki görüşü benimsemişti.

⁸⁶ Anna Frangoudaki, *A.g.m.*, s. 100.

⁸⁷ Belge, *A.g.e.*, s. 756.

⁸⁸ Michel, *A.g.e.*, s. 9.

⁸⁹ Roger Griffin, *Faşizmin Doğası*, (Çev. Ali Selman), İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2014, s. 16.

⁹⁰ Griffin, *A.g.e.*, s. 69.

⁹¹ Griffin, *A.g.e.*, s. 131.

⁹² Guichonnet, *A.g.e.*, s. 23.

Savaştan sonra İtalya'da ekonomik sıkıntılar ve sağ-sol çatışması baş göstermişti.⁹³

Ekim 1922'de Mussolini İtalya'nın başına geçtikten sonra da, yakın geçmişin kötülenmesi İtalya'da devam etti. Eski rejim kâğıt üstünde ve kabuk halinde devam ediyordu, ancak Mussolini'nin Faşizmi İtalya'da yeni kurumlar oluşturmaya devam etmekteydi.

Yakın geçmişin kötülendiği bir başka hamle de Mussolini'nin İtalyan devleti ve Kilise'yi uzlaştırması oldu. İtalya'da siyasi birlik kurulduğundan beridir süre gelen kilise ve devlet arasındaki laiklik problemini de Eski İtalya'nın yaptığı'nın tersini yaparak Mussolini çözdü. İlginçtir ki, bu çözüm günümüz İtalya'sında da geçerliliğini korumaktadır. İtalya'nın kuruluş sürecinden Mussolini dönemine kadar Papalık, kendisini işgal edilmiş bir devlet olarak görmüş ve kendini İtalya'dan soyutlamıştı. Mussolini, Papalık ile İtalyan devletini barıştırmak için 1926'dan itibaren İtalyan kralının karşı çıkmasına rağmen çalışmalara başlamıştı. Bu çalışmalar 1929 yılında meyvesini verdi ve Laterano Antlaşmaları imzalandı. Bu antlaşmalar ile Vatikan Papalık devleti olarak tanınmış ve İtalya'da Katoliklik resmi din olarak ilan edilmiş ve okullarda din dersleri getirilmişti. Buna karşılık olarak ise, Papalık İtalya'yı meşru bir devlet olarak kabul etmiş ve Mussolini'ye siyasi desteğini esirgememişti.⁹⁴

Mussolini, İtalya'nın adetlerini ve geleneklerini de değiştirmeye çalışmıştı, dolayısıyla geçmişten gelenlere de kısmen karşı olduğunu söyleyebiliriz. Buna bir örnek olarak da, İtalya'ya, Almanya'da oldukça yaygın olmasına karşın burada pek tutulmamış düello geleneğini yerleştirmeye çalışması örnek gösterilebilir.⁹⁵

Faşistler, Sovyetler Birliği'nde ortak yönler bulmak istemiş ve bu konuda başarılı da olmuşlardı. Her iki rejim de Faşistler için korporatif ve kolektivist bir yaklaşıma sahipti. Her iki rejim de liberal demokrasiye karşıydı. Her iki rejim de eski dünyaya düşmandı. Amma velâkin, doğru yolda olan rejim faşizm idi. Çünkü Faşist düzen, on beş asır boyunca sefalet içinde yaşamış olan Roma'yı yüceltmiş ve dünyanın hocası ve de lideri olma yoluna sokmuştu. Bundan dolayı, Stalin de sonunda Faşist düzenin ilkelerine

93 Guichonnet, *A.g.e.*, s. 34-37.

94 Belge, *A.g.e.*, s. 345; Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 430; Guichonnet, *A.g.e.*, s. 59-61.

95 Belge, *A.g.e.*, s. 269-270.

uymak mecburiyetinde kalacaktı.⁹⁶

İtalyan Faşizmi, tıpkı Sovyet Rusyası gibi kendisini Batı Avrupa'dan geri kalmış, Batı'yı geriden takip eden ve Batı'dan farklı ve özel bir yolda ilerlediğini düşünüyordu. Bu bakımdan Faşist İtalya ve Komünist Rusya benzer bir bakış açısına sahiplerdi.⁹⁷

Nazizm ve Komünizm ortak olarak bir savaş metaforuna sahiplerdir. Bu mecaz, Birinci Dünya Savaşı tecrübesinin bir yaradılış eylemi olduğunu, bu savaş sonunda liberalizmin iflas ederek sona erdiğini ve yeni bir düzenin doğduğunu anlatır. 1918 sonrasında yapılan aksi yönde yapılan her hareket, liberal düzenin cansız bedenini sonuç almayan bir şekilde onarma ve canlandırma girişimidir. Savaş; yeni düzeni, yeni erkeği, savaşta pişmiş yeni bir toplumu yaratmıştı. Siyasi hareketin söylemi olduğu gibi askerlikten alınmıştı. Savaş metaforunun içinde; önder prensibi, özel birlikler, kavga kelimesinin siyasi mücadeleyi anlatması, milletin ele geçirilmesi, askerlerin tüccarları ülkeden kovması gibi çok sayıda unsur mevcuttur.⁹⁸

Bunların dışında başka bir önemli nokta ise, her iki rejim de iktidarı ellerine geçirmelerini, milletlerinin bütün eski bozuk, yarım yamalak işleri, yanlısamları ve yaptıkları yanlışlıkları düzelterek kemale ermek olarak tanıtmalarıdır. Bu görüşe göre yanlısama; mekanik olarak zorla birleştirilmiş, milletin çoğunluğunu dışarıda bırakan ve temelsiz bir ulus devleti anlayışı idi.⁹⁹

1.2.3. Bosna-Hersek'te Yakın Geçmişin Kötülenmesi

Bosna-Hersek'te okullarda okutulan tarih ders kitaplarında Osmanlı ve Türkiye hakkında ikili bir algı vardır. Bu ikili algının oluşmasının sebebi siyasidir, zira Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Boşnak ve Hırvatların oluşturduğu Bosna-Hersek Federasyonu ve içinde Sırp'ların yaşadığı Sırp Cumhuriyeti olmak üzere iki farklı entiteye sahiptir ve her siyasi entite kendi tarih kitaplarını, genel olarak da farklı ders kitaplarını okutmaktadır.

Sırp Cumhuriyeti'nde okutulan ders kitapları, eğitim müfredatı ve içerik bağlamında Sırbistan'da okutulan ders kitaplarıyla aynıdır. Birçok durumda da Sırbistan'da okutulan

96 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 58-59.

97 Schivelbusch, *A.g.e.*, s. 160.

98 Schivelbusch, *A.g.e.*, s.55.

99 Schivelbusch, *A.g.e.*, s. 137.

ders kitapları okutulmaktadır. Aynı durum Hırvatlar için de mevcuttur. Onlar da müfredat ve içerik olarak Hırvatistan'ı takip etmektedirler.¹⁰⁰

Katolik Hırvatların kullandığı din dersi kitaplarında Osmanlı yönetimi, Hıristiyanlara karşı kimi zaman hoşgörülü davranan, ama genelde onları ikinci sınıf vatandaş olarak gören bir yönetim olarak anlatılır. Hıristiyanlar, ders kitabına göre, devlet memuru olamazdı, ata binemezdi, Müslümanlardan daha fazla vergi öderdi. Ortodoks din dersi kitaplarında da durum farklı değildi. Bu kitapta da Türkler; masum insanları öldüren, Ortodoks din adamlarını katleden, kiliseleri camiye dönüştüren veyahut yıkan caniler olarak tasvir edilmişti.¹⁰¹

Sırp Cumhuriyeti'nde okutulan tarih ders kitaplarında referans olarak Sırbistan alınmaktadır. Bu kitaplarda Osmanlı Sultanı ve Boşnaklar, Hıristiyanlara eziyet eden olarak gösterilir. Sırp tarihine Boşnak tarihinden kat be kat önem verilir ve Sırp tarihi kitaplarda daha uzun ve daha detaylı olarak anlatılır. Hırvat tarih kitaplarının Osmanlı'ya ayırdığı yer de hacim olarak oldukça azdır. Bu kitaplarda da Hırvat tarihi daha çok yer alır. Osmanlı ordusu cihad için yakıp yıkan bir askeri güç olarak gösterilir. Boşnak tarih kitapları ise Osmanlı tarihini bir bütün olarak ele alır. Osmanlı tarihini ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve askeri olarak incelerler.¹⁰²

Aliya İzzetbegoviç de eserlerinde sıklıkla yakın geçmişi eleştirmektedir. Örnek olarak, Türkiye'nin çöküşünü yorumlarken hem iç hem de dış faktörlere başvurur. Dış faktörleri anlatırken Spengler'ye bir üslupla Türkiye'nin ve Türklerin yaşlandıklarını, bu yüzden de Doğu halklarına sunacak yeni şeylere sahip olmadıklarını savunur. Bu da daha zinde ve kuvvetli Batı milletlerinin kendi kültürlerini Doğu halklarına dayatmaları sonucunu getirir. İç faktörler olarak da Türk reformcularının hatalarını ve Birinci Dünya Savaşı sırasındaki Türkiye politikasının katıksız bir şekilde milli olduğundan bahseder. Bu durum da göreceli olarak Ortadoğu'da Batılıların Arap İslamcılara Türklerden daha iyi davranmalarıyla, en azından Cemaleddin Afgani gibi İslam reformcularının ve Arap

100 Sevilay Ünal, "Bosna-Hersek Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Tarihi ve Osmanlı/Türk Algısı." (Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara, 2012). s. 49.

101 Sevilay Ünal, *A.g.e.*, s. 52-54.

102 Sevilay Ünal, *A.g.e.*, s. 66-67.

münevverlerinin bu şekilde düşünmesiyle sonuçlanmıştır.¹⁰³

Aynı zamanda İzzetbegoviç, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi reformistlerinin de önemli hatalar yaptıklarından da bahseder. Ona göre, reformistler ve reformlar iki gruba ayrılır. Birinci gruptaki reformlar bir milletin içindeki bilgeliği ortaya çıkarırlar, ikinci gruptaki reformlar ise içlerinde ihanetlerin en büyüğünü barındırır. İkinci grubun reformcular genel olarak Avrupa eğitimi yahut Avrupa'da eğitim almış, Batı'ya karşı eziklik, kendi halklarına karşı ise kibir duyguları beslemektedirler. Sağlam bir dini terbiye olmaksızın manevi bir boşluk içindeki bu reformistler Batı'daki iyiyi ve kötüyü ayırt edememiş, yerli değerlerin yıkımı ve onların yerine başkalarından alınan değerlerin ikame edilmesiyle yeni bir Amerika yaratabileceklerine inanmaya başlamışlardı.¹⁰⁴

İzzetbegoviç, Japonya'yı bu durumun dışında tutmasına karşı (Japonya'da yapılan reformlar birinci grup reformların içindedir), Osmanlı/Türkiye deneyimine karşı ise eleştirilerini saklamaz. Zira İzzetbegoviç'e göre, Japonya ve Türkiye, 19. yüzyılın ikinci yarısında benzer ve kıyaslanabilir durumdaydı, iki ülke de köklü bir geçmişe sahip, kendilerine has kurumları olan imparatorluklardı, ancak günümüzde¹⁰⁵ bu durum değişmiştir. Japonya, kendi hayatını yaşamak için geleneği ile ilerlemeyi birleştirmiş, ancak Türkiye bunun tam tersi bir yol tutmuştur. Bunun sonucunda ise Japonya dünya milletlerinin zirvesine erişmiş, ancak Türkiye ise üçüncü sınıf bir ülke olarak kalmıştır.¹⁰⁶

Bu iki farklı anlayışın en belirgin olduğu yer, yazı ve harf meselesidir. Japonya, yüzlerce farklı işarete sahip olan alfabetini korumuştur, buna rağmen Japonya'da okuma yazma bilmeyen kalmamıştır. Ancak Türkiye, harf devriminden sonra 40 yıl geçmesine rağmen hala nüfusunun yaklaşık yüzde kırkı ümmi olan bir ülkedir. İzzetbegoviç'e göre bu gerçeği herkes görmeye başlamalıdır. Yazı, zira İzzetbegoviç için milletin tarihteki devamını sağlar ve bir "akılda tutma" şeklidir.

Bu nedenle, Arap harflerinin kaldırılması, Türkiye için geçmişin bütün nimetinin ve hazinesinin kaybolması demektir. Bu durum, İzzetbegoviç'in düşüncesine göre, yeni Türk neslini manevi bir dayanaktan yoksun bırakmış ve manevi bir boşluğun içine

103 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 327-328.

104 İzzetbegoviç, *Köle Olmayacağız*, s. 201.

105 Kitabın yazım tarihi 1968'dir.

106 İzzetbegoviç, *İslam Deklarasyonu*, s. 25.

girmesine neden olmuştur.¹⁰⁷ Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimleri yüzünden Türkiye'de geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki zorunlu ve sürekli diyalog kesintiye uğramıştır. Bu diyalog olmadan bir millette ne özgüven, ne özsaygı, ne de istikrarlı bir değerler sistemi olamaz.¹⁰⁸ İzzetbegoviç'in sözleriyle, İslam'ın “terk edilmesi”, karanlığa dönüş ve tarih sahnesinden iniş olduğu için, Türkler'in zayıflamasının en önemli nedeni İslam'dan uzaklaşmadır.¹⁰⁹ Japon yazısı karmaşıktır, ancak Japon okul sistemi sayesinde 17. yüzyılda bile okuryazar olmayanların sayısı dünya ortalamasına kıyasla oldukça düşüktür. İzzetbegoviç'e göre, bu durum okuma yazmanın yazıya değil, insanlara bağlı olmasıyla açıklanabilir.¹¹⁰ Hatta İzzetbegoviç Türkiye'deki Atatürk İnkılâplarını Çin'in Kültür Devrimi ile karşılaştırmış ve bu iki devrimi insanlık tarihindeki geçmişi silmeye yönelik en radikal ve kapsamlı teşebbüsler olarak adlandırmıştır.¹¹¹ Arap alfabesinin ilga edilmesi, İzzetbegoviç'in iddiasına göre, öz olarak İslami bir ulus olan Türklerin tarihinin kökten inkâr edilmesiydi. Alfabe değişikliği, Türkiye'nin geçmişini gerçekten unutmaması ve varlığını değiştirmesi için en hızlı ve en etkili yoluydu.¹¹²

Kaldı ki, İzzetbegoviç için modernistlerin pek çok İslam ülkesinde yaptıkları devrim (ki Türkiye de buna dâhildir), esasen sosyal ve siyasal hayatı laikleştirici ve din karşıtı bir çerçevede yürütülmüştü. Zaten bu yönüyle de İslam'la uyuşmuyordu. Batı için ilerici olan bu hareket İslam için esasen anlamsızdı. Yani, İzzetbegoviç için Türkiye'deki modernleşme doğal ve yapıcı değildi.¹¹³ Bu durum İzzetbegoviç'e göre Müslüman olan halk kitleleri nezdinde bir kayıtsızlık yaratmıştı. Bu kayıtsızlığın sebebi de İslam'ı yabancı saldırılardan koruma refleksiydi. Bu kayıtsızlığı aşmak için de, Kurtuluş Savaşı sırasında İslami tesiri sağlayacak İslami parolalar kullanılmıştı.¹¹⁴ Zira 19. yüzyılın başından Afganistan'daki savaşa kadar Müslüman ülkelerindeki hemen hemen bütün savaşlar cihat olarak yürütülmüştür.¹¹⁵ Türkiye de bu konuda bir istisna olarak kalmamış, Mustafa Kemal de kendi Anadolu savaşılarına İslam'ın kurtuluşunun söz konusu olduğunu söylemiş ve bütün büyük muharebeler İzzetbegoviç'e göre, Mustafa

107 İzzetbegoviç, *İslam Deklarasyonu*, s. 26-27.

108 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 322.

109 İzzetbegoviç, *İslami Yeniden Doğuşun Sorunları*, s. 170.

110 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 102.

111 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 105.

112 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 314.

113 İzzetbegoviç, *İslam Deklarasyonu*, s. 37.

114 İzzetbegoviç, *İslam Deklarasyonu*, s. 39.

115 İzzetbegoviç, *İslami Yeniden Doğuş*, s. 172.

Kemal'in de katıldığı büyük dini merasimlerle başlamıştır.¹¹⁶

İzzetbegoviç için, Türkiye'de Kemalizmin başarılı olmasının bir nedeni de Türkiye'de yaygın tarikatlardan biri olan Bektaşilik tarikatının İslam'ın asli halinden en uzak bulunan tarikatlardan olmasıdır. Zira İzzetbegoviç'e göre, Türkiye'de hâkim olan İslami görüş Bektaşiliktir ve Türkiye'de laik meydan okumaya direnememişti. Türkiye'deki laiklik, İslam âleminde sekülerliğin tam başarı kazandığı tek örnekti, ancak bu başarı, ifrata karşı bir tefrittir. Aslında, Türkiye'deki Kemalistler entelektüel ve ruhi bir kısırlık içindedir. Türkiye'de radikal sekülerliği işleyip geliştirebilecek bir tek entelektüel çıkmamıştır. Kemalist ideolojinin en önemli ideologlarından olan Ziya Gökalp da radikal sekülerist değil, anti-klerikal¹¹⁷ bir görüşü savunmuştur.¹¹⁸

Buna karşın, Bosna'nın kendi geçmişiyle barışması gerekmektedir. Çünkü Bosna-Hersek bin yıllık zengin bir tarihe, edebiyata ve kültüre sahip Müslüman bir Avrupa devletidir. İzzetbegoviç'e göre, düşmanlık da her zaman sürdürülebilecek bir şey değildir. Bundan dolayı geçmişle barışılmalıdır.

İzzetbegoviç'e göre Bosna ve Bosna halkı asırlardır büyük sınırdadır, yani dünyaların (Batı ve Doğu) kesişme noktasında bulunan, aynı anda her iki dünya için de aidiyet hisseden; akıl ve düşünce olarak Batılı, ruh ve duygu olarak ise Doğulu bir halktır.¹¹⁹ Bosna halkı dini açıdan Doğulu, eğitim açısından ise Batılı bir halktır.¹²⁰ Aynı zamanda hem Doğu, hem de Batı açısından değerli olan her şeye açık kalarak kendi İslami kimliğini de muhafaza etmekte olan bir halktır.¹²¹ İzzetbegoviç, Bosna'nın bir köprü olduğunu savunur. Ona göre Bosna, iki dünyanın (Doğu ve Batı), üç kültür (Boşnak, Sırp ve Hırvat) ve dört farklı dinin ve mezhebin (İslam, Yahudilik, Ortodoks Hıristiyanlık ve Katolik Hıristiyanlık) birleştiği yerdir.¹²²

Tarihçi Noel Malcolm'dan alıntı yaparak Bosna'da Avrupa tarihinin büyük güçlerinin ve büyük dinlerin orada üst üste geldiğini ve birbirleriyle mecz olduklarını hatırlatmıştır.¹²³

Bosna halkı dünyaların kesiştiği noktada bulunan büyük sınır halkıdır. Ayrıca doğuda ve

116 İzzetbegoviç, *İslami Yeniden Doğuş*, s. 175.

117 Din adamlarının aşırı nüfuzuna ve siyasi hâkimiyetine karşı çıkmak.

118 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 308-310.

119 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 66.

120 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 216; *Tarihe Tanıklığım*, s. 526.

121 İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 225; *Köle Olmayacağız*, s. 190; *Konuşmalar*, s. 222.

122 İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 404.

123 İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 181.

batıda iyi olan ne varsa ona açık olan bir halktır.¹²⁴ İzzetbegoviç de bu halkın bir parçasıdır. Aliya İzzetbegoviç, bir konuşmasında kendisini hem Müslüman, hem de Avrupalı hissettiğini ve bu iki kimliğin birbirini imkânsız kıldığına inanmadığını söylemiştir.¹²⁵ Fransız Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde yaptığı başka bir konuşmasında da hem Müslüman, hem de Avrupalı olduğunu ve her iki kimliği de aynı anda taşımaktan mutlu olduğunu belirtmiştir.¹²⁶

İzzetbegoviç için Bosna'nın tarihi köklü bir tarihtir, bin yıldan daha uzun bir süre öncesine dek uzanmıştır. Eski (Krallık) Yugoslavya ve 2. Dünya Savaşı zamanları hariç Bosna ayrı bir siyasi entite olarak varlığını sürdürmüştür.¹²⁷ Ayrıca Bosna-Hersek tarihte de Avrupalı bir devlet olarak mevcut olmuştur. Altı yüz yıl önceki Bosna da bağımsız bir Avrupa krallığı idi.¹²⁸ Günümüzdeki Bosna-Hersek halkı Avrupalı bir halk, devleti de Avrupalı bir devlet, bu devletin ve halkın başına bela olan musibetler olan faşizm ve komünizm de Avrupa kaynaklı tehditlerdir.¹²⁹ Avrupa, kendisini demokrasinin beşiği ve öğretmeni olarak varsayar, ama aynı zamanda diktatörler ve totaliter fikirler ortaya çıkarma konusunda kabiliyete sahiptir.¹³⁰

Başka bir yerde de İzzetbegoviç, Bosna'nın bir Avrupa devleti olduğunu, Boşnakların da bir Avrupa milleti olduğunu ancak bunu bir avantaj olarak görmediğini söylemiştir.¹³¹ Ancak; bir Avrupa milleti olmak, Avrupalı kötülüklerin benimsenmesini de gerektirmez. Alkol, pornografi, uyuşturucu ve her türlü pervasızlık, taklit edilecek şeyler değildir. Buna binaen, Avrupa ve Amerika'nın, yani genel anlamda Batı ölçüsüz ve ölçütsüz bir şekilde takip ve taklit edilmemelidir. Bundan dolayı da halka yabancı olan değerler medya organlarında dayatılmamalıdır.¹³²

Avrupalı olmak ve ulusal kimliği korumak İzzetbegoviç için birbiriyle çelişen şeyler değildir. Bosna Batı medeniyetinin bir parçası olmayı sürdürmelidir. İzzetbegoviç, siyasi vasiyeti yahut Aliya İzzetbegoviç'in Gizli Belgesi olarak adlandırılan parti konuşmasında Bosna'nın Sırbistan ve Hırvatistan gibi komşuları arasında madden ve

124 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 216-222.

125 İzzetbegoviç, *Köle Olmayacağız*, s. 211; İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 509.

126 İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 518.

127 İzzetbegoviç, *Köle Olmayacağız*, s. 10.

128 İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 147.

129 İzzetbegoviç, *Köle Olmayacağız*, s. 64-70; İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 155.

130 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 130.

131 İzzetbegoviç, *Köle Olmayacağız*, s. 307.

132 İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 366-367.

manen hayatta kalabilmek için Avrupa'nın bir parçası olarak kalması ve Avrupa'ya yakınlaşması gerektiğini belirtmiştir. İzzetbegoviç, Balkanların jeopolitik ortamında çok etnili ve dinli olmayan bir İslami Boşnak devleti bir gettoya döneceğini iddia etmiştir. Avrupalı uygar bir ülkede Bolşevikler, Ustaşalar¹³³ ve Çetnikler¹³⁴ Boşnaklar için fiziksel bir tehdit oluşturamazlar. Ulusal kimliğin korunması Avrupalı bir ülke içinde mümkündür. Zira Boşnaklar manevi olarak üstündür ve bu yüzden Batı medeniyetinin iyi ve kötü her çeşit meydan okumasıyla karşılaşmaya rağmen Boşnaklar kendilerini korumayı, Batı'dan bir şeyler öğrenmeyi ve de kendilerini geliştirmeyi başarmışlardır.¹³⁵

Boşnak kültürü, Bosna'da bin yıl boyunca yerleşmiş olan çeşitli medeniyetler, milletler, kültürler ve dinler tarafından zenginleştirilmiş ve rafine edilmiştir. Bu işlenmiş kültür, Bosna ruhunu oluşturmuştur. Bu ruh sayesinde Bosna, medeni dünyanın olmayı istediği şey haline gelmiştir. Bu ruh, her ne kadar vahşi güçlerin saldırısı altında olsa da kendisini korumayı başarmıştır.¹³⁶

Bosna'nın zengin bir sözlü edebiyatı ve tarihi vardır.¹³⁷ Bu nedenle de Bosna-Hersek'in demokratik ve de sağlıklı bir ülke olabilmesi için Bosna-Hersek'in de kendi geçmişiyle barışık olması gerekmektedir. Tarih, herhangi bir insanla başlamaz. Bu nedenle iyi olan her şey hatırlanmalı, buna karşılık olarak da kötü olan hiçbir şey de unutulmamalıdır.¹³⁸ Önceki her şeyin yanlış olduğunu, bu sebepten dolayı da yok edilmesini savunmak anlamsız bir yaklaşımdır. Bundan mütevellit, öncesine ait iyi olan ne varsa muhafaza edilmelidir. Yine de, önceki rejimlere ait kötü ve zararlı kanunlar ve uygulamalar ortadan kaldırılmalıdır.¹³⁹

İnsanlar konusunda ise durum farklıdır. Bosna'daki her şey altüst olmuşken Bosna'da yaşayan insanların geçmişte nasıllarsa şimdi de öyle olacaklarını varsaymak yanlıştır. O yüzden, İzzetbegoviç için, önemli olan şey insanlara geçmişte nasıl olduklarını veya ne yaptıklarını değil, şu anda nasıl olduklarını veya ne yaptıklarını sormaktır.¹⁴⁰ Halkın değişmemesini beklemek anlamsızdır. Türkiye'den gelen gazetecilere verdiği bir

133 Hırvat aşırı milliyetçilerine verilen addır.

134 Sırp aşırı milliyetçilerine verilen addır.

135 İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 427-431.

136 İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 295.

137 İzzetbegoviç, *Köle Olmayacağız*, s. 27.

138 İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 243.

139 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 8; İzzetbegoviç, *Köle Olmayacağız*, s. 106-107.

140 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 10.

demeçte İzzetbegoviç, Bosna'yı bir Avrupa ülkesi olarak gördüğünü, ancak Bosna'nın kimlik sorununu çözmesi gerektiğini, Bosna'nın Doğu geleneğinden ve Batı kültüründen destek alması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca bu yönden Bosna'nın da Türkiye ile aynı sorunları yaşadığını belirtmiştir.¹⁴¹ Bilinçli ve cesur bir Boşnak ulusu Bosna-Hersek'in bel kemiğidir. Doğudan ve Batıdan gelen tehlikelere karşı Bosna-Hersek'in en önemli savunucusu güçlü bir Boşnak ulusudur.¹⁴²

1.2.4. Sovyet Rusya'da Yakın Geçmişin Kötülenmesi

En başından beri de Bolşevikler, diktatoryal eğilimlere sahiplerdi. Kendi toplum tasavvurları da en başından beri dışlayıcı bir tasavvurdu. Toplum tasavvurları, sınıf düşmanı olarak adlandırdıkları kesimleri kucaklamıyordu. Sorun olansa, sınıf düşmanı tasavvurlarının sık sık değişmesi ve duruma göre genişleyip daralması idi. Ancak genel olarak sınıf düşmanı kategorisi şu grupları içermekteydi: Aristokratlar, iş adamları, Çarlık yanlıları, Burjuvazi, Rus milliyetçileri, Bolşevik olmayan her çeşit aydınlar, her dinden, her mezhepten ve her kademedinden din adamları ve zengin köylüler. Sınıf düşmanı kategorisi içindeki bu gruplar, Sovyetler Birliği boyunca her türlü siyasi ve toplumsal baskıya, sansüre ve şiddet eylemine maruz kaldılar.¹⁴³

Bolşevikler, Çarlık dönemi destekçilerini olduğu gibi Sınıf Düşmanı kategorisine sokup eski rejimden ve onun kalıntılarından tamamen kurtulmayı kendilerine bir vazife edindiklerini göstermişlerdir. Bolşevikler, şiddet kullanmaya 1917'den sonra başlamıştı ve 1950'li yıllara kadar da şiddetten olabildiğince yararlanmaya devam etmişlerdi.¹⁴⁴ Hatta 1979'daki Afgan işgali, Jeltoksan gibi olayların da gösterdiği gibi şiddet kullanmayı hiçbir zaman tamamen bırakmamışlardı.

Sovyetler Birliği'ndeki devrimci unsurlar, eski düzeni yıkıp yeni bir düzen kurabilmek için kendilerini uzun süredir baskı altında tuttıklarına inandıkları eski düzenin unsurlarını kitleler halinde öldürmeye başlamışlardı. Bu uğurda eski rejimin kimi bakanlarını hastanelerde öldürmekten bile çekinmemişlerdi. Bolşevikler de tıpkı Faşistler ve Kemalistler gibi genç kuşağa mensup oldukları için ve bu yüzden de

141 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 253.

142 İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 488-489.

143 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 128.

144 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 357.

uyguladıkları şiddet kendilerine eski düzende hayal bile edemeyecekleri bir statü sağladığı için bu şiddet duracak gibi de görünmüyordu. Uygulanan devlet şiddeti (yahut devrimci şiddet) öyle bir boyuta ulaşmıştı ki, ünlü yazar Gorki, artık insanların bu durum karşısında iğrenmeye ve tiksilmeye başlaması gerektiğini ifade etmişti. Şiddetle arınma fikri, Bolşevik literatüründe de yer almaya başlamıştı.¹⁴⁵ En üst düzeydeki Komünist Parti önderleri on milyon kişinin öldürülmesi gerektiğini söylemeye başlamışlardı.¹⁴⁶

Sovyet Rusyası'nda din de, eskiye karşı yapılan baskıdan nasibini almıştı. 1917'de Bolşevikler, devleti dinden tamamen ayırmaya başlamışlardı.¹⁴⁷ Aynı tarihte Romanov'un tahttan indirilmesiyle kilise başsız kalmış ve iki yüz yıldan beri ilk kez kendine bir lider seçmişti. Aralık 1917'de de teokratik bir devlet kurulması için de bir bildiri yayınlamışlardı. Bolşevikler de karşı saldırıya geçti. Ocak 1918'de kiliseyi devletten ayırdılar ve kilisenin yeni mülk edinmesiyle papaz ve keşişlerin oy kullanma hakkını yasakladılar. Kilise de buna karşılık sokaklarda dini ayinler görünümünde siyasi gösteriler başlattı. Bolşeviklerin buna cevabı daha da sert oldu. Çok sayıda dini görevli infaz edildi ve kiliselerin mallarına el konuldu.¹⁴⁸

Yine de, Kemalistlerle aynı şekilde siyasi bir merkezleşme, toplumsal ve kültürel alanlarda radikal ve şoke edici modernleşme programları uygulamaktaydı. Ayrıca, ortak bir resmi tarih yazıcılığı -ki resmi parti tarihi de bu amaçla yazdırılmıştır- ve eskinin de reddedilmesi ortaya çıkmıştır.¹⁴⁹

Bununla paralel bir şekilde geçmişten kalan her türlü iz yok edilmeye çalışılıyordu. Kültür, ahlak, sosyal ilişkiler ve adab-ı muaşeret alanlarında eski olan ne varsa ortadan kaldırılmaya çalışılıyordu.¹⁵⁰ Eski Bolşeviklerden¹⁵¹ olan ve dönemin en etkili isimlerinden olan Nikolay Buharin, 1925 yılında yazmış olduğu bir ahlak kitabında herkesin işçi sınıfının düşmanlarına karşı bir içgüdüsel ve tutkulu bir nefrete sahip olabilmesi için eğitilmesi gerektiğini ileri sürdü. Kitabın adı da gayet manidardır: Bir

145 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 326-328.

146 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 370.

147 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 394.

148 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 400-408.

149 Zarakol, *A.g.e.*, s. 256.

150 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 179-180.

151 1905 Devrimi öncesinde Komünist Partisine üye olan Bolşeviklere verilen ad.

komünist nasıl olmalıdır? Eski ve yeni ahlak.¹⁵² Buna ek olarak, 1930'lu yıllarda çok sayıda Bolşevik, ahlaki kaygılardan sıyrılınması gerektiğini vurguluyordu.¹⁵³

Stalinizm de esasen Marksizm içinde bulunan fert karşıtı felsefe ile İmparatorluk Rusyasının otokrat, despotik ve emperyal geleneğinin bir tür sentezidir. Kısaca, Stalinizm, Marksizmin Rusya koşullarına uyarlanmış halidir.¹⁵⁴

Sovyetler Birliği'nde ayrıca tarihi yeniden kesip biçme de mevcuttu. Bu olgu siyasetin tarihi çiğnemesinin en uç örneklerinden biridir. Geçmişte de buna benzer uygulamalar mevcuttu. Buna örnek olarak Antik Roma'daki Hatıranın Mahkûm Edilmesi (Damnatio Memoriae) Uygulaması bulunabilir. Bu uygulamada suçlu olanların isimleri her yerden silinmekteydi. Roma İmparatorları Neron ve Caligula'nın da başına bu gelmişti. Bu geleneğin Sovyetler Birliği'ndeki uzantısı ise daha karmaşık, daha teknolojik ve daha saldırgandır. Hatta diyebiliriz ki Roma döneminden ziyade 1984 romanında tarihin Doğruluk Bakanlığı tarafından sürekli değiştirilmesine daha yakındır.

Tarihi yeniden kesip biçerken en sık kullanılan hilelerden birisi, fotoğraflarla oynamaktı. Dönemin teknolojik koşullarına uygun olarak bu işlem çok sık olarak uygulandı. Başlangıçta amaç lideri öne çıkararak bir tür propaganda yapmaktı. Daha sonra ise bu işlemin amacı istenmeyen kişileri (Troçki, Kirov, Zinovyev, Kamenev, Buharin ve daha fazlası) tarihten ve de siyasi hayattan silmek haline geldi. Fotoğraflardan kaldırılmak çoğu zaman fiziksel olarak da ortadan kaldırılmak demektir. Bunun bir uzantısı olarak hakikatler gündelik olarak değişkenlik arz ediyordu. Sovyetler Birliği yöneticileri ve propagandacıları için 1939 öncesi Nazi Almanya'sı ve 1939 sonrası Nazi Almanyası'nın Sovyet halkına anlatılması birbirinden çok farklıydı. 1941'de Alman saldırısı başlayınca hikâyeye yeniden değişmişti.¹⁵⁵

Tarihi kesip biçmenin bir başka tezahürü olarak şehir isimlerinin değiştirilmesi gösterilebilir. Sovyetler Birliği döneminde çok sayıda şehrin adı değiştirilmiştir.¹⁵⁶ İsim

152 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 359-360.

153 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 369.

154 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 146.

155 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 280-281.

156 Cumhuriyet tarihi boyunca binlerce, hatta on binlerce -bir kaynakta yaklaşık on iki bin yer adının değiştirildiği iddia edilmiştir.- yer adının değiştirilmiş olmasına rağmen, Atatürk ve İnönü dönemi Türkiye'sinde isim değiştirme faaliyetleri bu denli yoğun değildir. Bu dönemlerde iki sebepten dolayı şehir adları değiştirilmesi yaşanmıştır. Birincisi, Kurtuluş Savaşı esnasındaki kahramanlıklarından dolayı; Antep, Urfa ve Maraş'ın adları değiştirilmiştir. İkinci olarak da Türkleştirme politikasının bir

değiştirmeler öyle bir hale gelmişti ki, Çarlık Rusyasının eski başkenti olan St. Petersburg'un adı Leningrad olmuş, Caricyn (Tsaritsin) şehrinin adı ise İkinci Dünya Savaşının en kanlı mücadelelerinin sahne olacağı Stalingrad olmak üzere değiştirilmiştir. Öyle ki, 1954 yılında Lenin'in adını taşıyan 99, Stalin'in adını taşıyan ise 59 farklı yerleşim yeri mevcuttur. Bunlar haricinde Komünist Parti mensubu başka siyasetçilerin de adları muhtelif yerleşim yerlerine verilmiştir.¹⁵⁷

1.3. YABANCIYA TEPKİ: GEÇMİŞİN BAŞKALARI TARAFINDAN ELEŞTİRİLİNCE SAVUNMAYA GEÇİLMESİ

Birçok ülkede tarihçiler ve siyasetçiler, kendi geçmişlerini oldukça sert eleştirirler. Kendi seleflerini enkaz bırakmakla, ülkedeki sıradan halkla ilgilenmemekle, düşmanla işbirliği içine girmekle suçlayabilirler. Yine de, bu yapılan eleştiriler yabancılar yahut daha doğru bir ifadeyle ötekiler tarafından yinelendiği zaman önyargılı tepkiler verilmesi sıklıkla görülen bir olgudur. Bu bölümde Yunanistan, İtalya, Sovyetler Birliği ve Bosna-Hersek'teki siyasetçilerin ve tarihçilerin ülkeleri başkaları tarafından eleştirildiği zaman verecekleri tepkilerden bahsedilecektir.

1.3.1. Yunanistan'da Eleştirilere Karşı Savunmaya Geçmek

Diğer bölümlerde olduğu gibi, bu bölümde de ilk örnek olarak Yunanistan'a başvurulacaktır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra Yunanistan Kralı'nın yaptığı işlerden birisi başkentini o dönemde küçük bir şehir olmasına karşın, ciddi bir tarihi geçmişi olan Atina'ya taşımaya karar vermek oldu. Bunun sebebi de, Atina'nın Yunan

tezahürü olarak Elaziz ve Dersim'in adları değiştirilerek Elazığ ve Tunceli haline getirilmiştir. Bunlara rağmen, Türkiye'de ciddi isim değiştirme kampanyaları Demokrat Parti döneminde ve 12 Eylül sonrası dönemlerde yoğunlaşır. Yine de çok sayıda ilçede Rumlardan, Kürtlerden ve Ermenilerden kalan yer adları Türkçe karşılıkları ile değiştirilmiştir. Daha fazla bilgi için, bkz. Sevan Nişanyan, *Adını Unutan Ülke: Türkiye'de Adı Değiştirilen Yerler Sözlüğü*, 1. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları, 2010. Yine aynı yazardan Sevan Nişanyan, *Hayali Coğrafiyalar: Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Değiştirilen Yer Adları*, İstanbul: TESEV Demokratikleşme Programı, 2011.

157 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 251.

medeniyetinin en büyük isimlerinden birçoğuna ev sahipliği yapmasıydı.¹⁵⁸

Yunanistan'da bu durumun başka bir tezahürü de dil alanında yaşandı. Yunanistan'ın kurucuları Yunan halkına kendilerini Antik Yunan medeniyetine olabildiğince yaklaştırmaları gerektiğini kabul ettirebilmişti. Bunun sonucu olarak da Yunan aydınları klasik Yunancayı yeniden canlandırmaya çalıştılar, bu uğurda da uzun bir zaman boyunca başarılı oldular.¹⁵⁹

1.3.2. Bosna-Hersek'te Eleştirilere Karşı Savunmaya Geçmek

İzzetbegoviç tarihin genelde bir kurgudan¹⁶⁰ ibaret olduğunu, kazananlar tarafından yazıldığını ve bu nedenle tarihin kazananların kendi tarzlarına göre yazıldığını iddia eder. Ama yine de, İzzetbegoviç kendi mesai arkadaşlarından yazılmakta olan Bosna-Hersek monografisiyle ilgili kendi partilerinin ve de diğer siyasi partilerin rollerinin olabildiğince tarafsız olarak yazılmasını istemişti.¹⁶¹ Buna ilişkin olarak İzzetbegoviç, tarihte yenilen milletlerin yenenler tarafından sorumlu tutulduğunu, “tarihin çöplüğünde” masum olanın olmadığını da ekler.¹⁶²

Ayrıca, İzzetbegoviç'e göre, Bosna-Hersek savaşındaki bütün başarı ve başarısızlıkların, yenilgilerin ve zaferlerin tarihi muhakkak yazılmalı ve bu esnada hiçbir süslemeye izin verilmemeli ve süreç bütünüyle tarafsız bir şekilde anlatılmalıdır.¹⁶³ Zira Bosna tarihinin ihtiyacı olan şey objektif ve eleştirel bir değerlendirmedir.¹⁶⁴ Ancak bu esnada yabancılar tarafından yazılan tarihlere dikkat edilmelidir.¹⁶⁵

Bu eleştiriler, İslam tarihi için de geçerlidir. İslam tarihi İzzetbegoviç'e göre henüz adam akıllı bir şekilde yazılmamıştır. Mevcut İslam tarihleri tarih dışında her şeydir. İslam tarihleri objektif olarak yazılmamışlardır. Ya İslam'dan nefret edenlerce gerçeği karalamak için yahut da İslam'a âşık olanlarca gerçeği saklamak için yazılmışlardır. Aşk

158 Belge, *A.g.e.*, s. 774.

159 Belge, *A.g.e.*, s. 780.

160 Aynı konuşmanın başka bir Türkçe çevirisinde bu sözcük yalan kelimesiyle karşılanmıştır. Bknz. *Köle Olmayacağız*, s. 118.

161 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 21.

162 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 93.

163 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 23.

164 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 310.

165 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 314.

ya da nefret ile tarih yazılamaz. Tarih boyunca İslam'ı kötü göstermek için çok sayıda eser yazıldı. Diğer tarafta ise samimi Müslümanlar mübalağa üstüne mübalağa ettiler.¹⁶⁶

Bütün bunlara karşın, İzzetbegoviç'e göre "hepimiz için" bir tarih yazmak faydalı bir iş olabilirdi, ancak bu mümkün olan bir iş değildir.¹⁶⁷ Bununla birlikte, Victor Hugo'nun bir sözünü eleştirerek, tarihin bir sanat olmadığını, hadiselerle ilgilendiğini, harici tarih olduğunu, konusunun toplumsal olduğunu (karşı tarafta dâhili tarih olarak adlandırılan edebiyat ve sanatın konusu bireyler, ilgi alanı ise tecrübelerdir), bu nedenle de tarihin tarihçilere bırakılmasını gerektiğini savunur.¹⁶⁸ Bu düşünceye ilişkili olarak İzzetbegoviç, kendi anılarını bile tarih saymaktan kaçınmıştı.¹⁶⁹

Ek olarak, bir milleti veya dönemi tanımak için onunla ilgili yazılı tarihleri okumak, İzzetbegoviç'e göre asla yeterli olamaz. Örnek olarak, Balzac'ın romanları olmaksızın on ciltlik bir Fransa tarihi dahi Fransız toplumunun hayatına dair vazıh bir resim sunamaz. Ancak onlarla birlikte, 19. yüzyıl Fransız toplumunun yaşayışını tanıdığımız söylenebilir.¹⁷⁰

Yine de, insanlar tarihin nasıl kitaplara yazılacağına karar verebilirler, ancak tarihe hükmedemezler. İnsan tarihin kuvvetleriyle daima çatışma halindedir.¹⁷¹ Tarihin kuvvetleri de tıpkı tabiatın kuvvetleri gibi sürekli olarak değişime yol açar.¹⁷² Buna rağmen tarihe emretmek, İzzetbegoviç'e göre, sadece Allah'a mahsustur. Allah ne derse, tarihte o olur. Ancak bu durum, insanların pasif bir şekilde oturmasını gerektirmez, bilakis insanlar tarihte aktif bir rol almakla mükelleftir. Kısaca tarih içinde bir insan - burada İzzetbegoviç ve diğerleri- elinden geleni yapmak zorundadır, ancak tarihin seyri o insana bağlı değildir.¹⁷³ Tarih adil bir hâkimdir. Tarihteki bütün galibiyetler ve mağlubiyetler hak edilmiş olaylardır. Halklar da, medeniyetler de hak ettikleri kaderlerini yaşarlar ve bu şekilde tarihin sahnesinden çekilirler.¹⁷⁴

Her millerin tarihi aynı şekilde başlar ve de aynı şekilde biter. Her millet, tarih

166 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 325.

167 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 46.

168 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 17-18.

169 İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. XI.

170 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s.75.

171 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 36.

172 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 76.

173 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 26-27.

174 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 134.

sahnesine girdiği zaman ahlaken zengin ve madden fakir olarak girerler. Tarih sahnesinden çıktıkları zaman ise ahlaken fakir ve madden zengin olarak çıkarlar. Hemen hemen tüm önemli halkların tarihlerinde bu tespit doğrulanmıştır.¹⁷⁵ Tarihte yaşamış olan bilim adamlarının neredeyse tamamı modern dönemde yaşamıştır. Fakat büyük adamların çoğu modern dönemden önce yaşamıştır. Bu yüzden tarih toplumun ve medeniyetin ilerlemesi, ancak insanın ve kültürün gerilemesidir diyebiliriz.¹⁷⁶ İzzetbegoviç, misal olarak Ortaçağ'ı örnek verir. Ortaçağ'da yoksulluk, sağlıksızlık ve konfor eksikliği vardır. Buna rağmen, Ortaçağ toplumlarında iç bağlılık günümüz toplumlarından daha kuvvetlidir. Buna ek olarak sanat alanında muhteşem eserler meydana gelmiş ve Ortaçağ'da büyük bir felsefe ortaya çıkmıştır.¹⁷⁷

Bununla birlikte, her halkın kendine has bir tarihi, kimliği, anlayışı ve de ruhu vardır.¹⁷⁸ Her ne kadar tarih, insanların seyrine bağlı olmasa da, çelişkilerle doludur ve de bu yüzden, insanların kendi tarihi faaliyetlerinde zaman zaman istediklerinin yahut arzuladıklarının tam aksi şekilde sonuç aldıkları görülmüştür. İnsanın tarihi yoktur. Tarih, geçmişte neyse gelecekte de o olacaktır.¹⁷⁹

Tarihin akıcı gücü maddiyatla güçlü yaratıcı faktörün; yani güçlü şahsiyetlerin, hâkim fikirlerin ve ideallerin beraber işlemesidir. Tarihi olaylar ve durum, her zaman bu iki kuvvetin birleşmesiyle işler. İnsanın tarih üzerindeki etkisi bu iki faktöre bağlıdır. İnsan manevi olarak ne kadar güçlüyse maddi kanunlardan o kadar bağımsızdır. İrade gücüyle küçük ama kararlı insan grupları tarih boyunca hadiselerin seyrini değiştirebilmeyi başarmışlardır. Ama bu irade gücünün de bir sınırı vardır. Bu irade gücü, insanın birçok şeyi yapmaya muktedir olmasını sağlar, buna rağmen insan tarihin aktörü olarak bazı şeyleri yapmaya mecburdur. Bu anlayış tarihin içinde hem insanın yaratıcılığını hem de gerçeklerin kaçınılmazlığını vazedir.¹⁸⁰

İyi ya da kötü niyetlerin tarihin akışı içinde hiçbir özel önemi yoktur. Bu durum aslında tesadüf olarak görülebilir. Zira İzzetbegoviç bir milletin yahut dönemin tarihini okurken bazen bir kısım hadiselerin, zaferlerin veya mağlubiyetlerin, bir ulusun kötü veya iyi

175 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 77.

176 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 263.

177 İzzetbegoviç, *Doğu Batı Arasında İslam*, s. 208.

178 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 119.

179 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 213-214.

180 İzzetbegoviç, *Doğu Batı Arasında İslam*, s. 294-295.

talihinin, şanslı veya şanssız şartların yani tesadüfün neticeleriymiş gibi görünebileceğini, ancak hadiselerin biraz daha yakından incelendikleri zaman “tesadüf” dediğimiz şeyin aslında tesadüf olmadığını neticesine varılacağını söyler.¹⁸¹ Yine de İzzetbegoviç'e göre, insanların üzülmeleri gerekmez, çünkü tarihte boşa giden her çabanın bir sebebi vardır.¹⁸² Tüm bunların ışığında Aliya İzzetbegoviç'in tarih görüşünün kısmen de olsa ikili bir görüş sergilediğini söyleyebiliriz. Bir taraftan gayet kaderci, insanın tarihe olan etkisini yok sayan, diğer bir taraftan da, insanın sürekli çalışması gerektiğini öğütleyen, aşağıdan gelen tarih akımına sempati duyan bir görüşe sahip olduğu iddia edilebilir.

Tüm bunlara rağmen tarih öngörülebilir değildir. Çünkü tarihi hadiselerde insanları sadece çıkarları değil, aynı zamanda idealleri de harekete geçirebilir. Buna ek olarak ayrıca, tarih, gelecekte haber verenleri mütemadiyen yalancı çıkartır.¹⁸³ Tarih, fizik ya da matematik değildir, tarihte hiçbir matematiksel zorunluluk yoktur.¹⁸⁴ Kimse tarihin akışını kesin olarak bilemez, tarihin gidişatıyla ilgili sebepler bulmaya da kimsenin gücü yetmez.¹⁸⁵ Tarihin değişmez kanunları yoktur, tarihte gerekircilik de yoktur. Tarih bir insan özgürlüğü alanıdır.¹⁸⁶

Kriz zamanlarında insanlar geçmişlerine sarılırlar. İzzetbegoviç, bunun 1994 yılında yaptığı bir konuşmada Sırbistan-Karadağ işgalinin felaketine uğramış Boşnakların, özellikle genç nesilden Boşnakların yeniden köklerini keşfettiğini ve de özlerine döndüklerini belirtmiştir.¹⁸⁷

Bir halkın tarihinin olabilmesi için de anılarının ve tarihinin olması İzzetbegoviç için zorunludur. Anıların ve tarihin varlığı, gelişmiş ve medeni olan halklarla, geri kalmış ve ilkel halkları birbirinden ayırır. İzzetbegoviç'e göre, medeni halkların anıları vardır, geri kalmış halkların anıları yoktur. Buna binaen, tarihe sahip olabilmek için anıların bulunması şarttır. Dolayısıyla, önemli şeyleri hatırlayan halklar tarihe sahip olabilirler.¹⁸⁸ Anılar ve tarih dışında kökler de önemlidir. Kökler, babaların ve dedelerin

181 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 75-77.

182 İzzetbegoviç, *Köle Olmayacağız*, s. 223.

183 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 81.

184 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 95; İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 536.

185 İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 519-520.

186 İzzetbegoviç, *Tarihe Tanıklığım*, s. 537.

187 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 103.

188 İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, s. 88.

mezarlarında sembolleşmiştir. Kişi, mezarları kendisiyle birlikte götüremez, o nedenle ülkesinden vazgeçemez. Kalmak zorundadır. Ülkesinden kaçan kişi, köklerini kaybeder. Köksüz bitki, yaşayamaz.¹⁸⁹

İzzetbegoviç, siyaset ve tarih konusunda Alman yazar Günter Grass'tan etkilenmiştir. Siyaset; İzzetbegoviç'in iddiasına göre, tarihi çoğu zaman etkiler. Hatta etkilemekle kalmaz. Siyaset, tarih kılıfına girer. Kendisini tarih olarak saklayabilir, gizleyebilir. Bu durumda, tarih içinde hayatın birçok önemli noktası görülmeyebilir. Tarih, bu vaziyette sadece büyük insanları inceler. Bunu yaparken de sadece onların ettiği hadiseleri ve bu hadiselerin sonuçlarını inceler. Yani, insanların hataları, tereddütler, duyguları, alışkanlıkları gibi bilgiler tarihte bulunamaz. Buna örnek olarak da Büyük İskender'in belki de aslında büyük birisi olmadığını veyahut Korkunç İvan'ın insani özelliklerinin olabileceğini savunur. Belki de birçok küçük, sıradan ve tarih tarafından kaydedilmemiş insan, kahraman olarak nitelendirdiklerimizden daha kahramandır diyerek de bir ekleme yapar.¹⁹⁰ Tarihin tamamı kaderimizin bir parçasıdır. Tarihimiz, bizim var olan her şeyle olan karşılıklı ilişkimizi belirler. Tarih, bizim şahsi ve sosyal durumumuzu da ortaya koyar.¹⁹¹

Tarih, siyasiler tarafından propaganda amacıyla yoğun olarak kullanılmıştır ve kullanılmaya da devam etmektedir. Siyasiler ve onların destekçileri ikiyüzlü bir tavırla, hürriyetten ve adaletten yüksek sesle söz etmektedirler. Buna karşılık olarak baskı ve casusluk mekanizmalarını kullanarak rakiplerini susturmaktadırlar. Tarihten ve diğer basın araçlarından yararlanarak iktidarı sınırlı bir güçle ele geçirme planlarını hürriyet, adalet ve demokrasi uğruna mücadele olarak anlatmaya çalışırlar. Pek çok vakada da başarılı olmuşlardır.¹⁹²

189 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 148.

190 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 128-129.

191 İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım*, s. 211.

192 İzzetbegoviç, *Doğu Batı Arasında İslam*, s. 164.

2. BÖLÜM: BİRBİRİNİ KUŞATMAK YA DA TÜRKİYE’DE SİYASET VE TARİHİN İLİŞKİSİ

Bu bölümde bir önceki bölümde kullandığımız üç temayı, yani uzak geçmişin idealize edilmesi, yakın geçmişin kötülenmesi ve geçmişin başkaları tarafından eleştirildiğinde savunmaya geçilmesi temaları Türkiye Cumhuriyeti’ne uyarlanacaktır. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti tarihi Erken ve Geç Cumhuriyet olarak iki farklı dönem altında incelenecektir.

Erken ve Geç Dönem olarak ikiye ayrılmasının sebebi, Erken Cumhuriyet dönemindeki siyasetçi ve tarihçilerin Cumhuriyet’in Kurucu Kadrosu içinde olmalarıdır. Cumhuriyet’in Kurucu Kadrosu olarak bilinen nesil ise, 1960’lı yıllara kadar ve hatta daha uzun süre yaşamaya devam etmiştir. Geç Dönem içindeki siyasetçi-tarihçiler ise, bizce yeni bir nesilden gelmektedirler. Bu yeni nesil Kurucu Kadro’nun parçası olmak bir yana, Kurucu Kadro’nun tarih sahnesinden çekildikleri dönemde doğmuş bir neslin içindedirler. Bu inceleme ise, her iki dönemin seçilen siyasetçilerinin metinleri üzerinden gerçekleştirilecektir.

2.1. CUMHURİYET’E DOĞRU GİDEN YOL: OSMANLI-TÜRK MODERNLEŞMESİNE KISA BİR GİRİŞ YAHUT OSMANLI’NIN SON DÖNEMİNDE SİYASET VE TARİH BİRBİRİNİ NASIL ETKİLER

Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihi boyunca farklı görüşlerden, ideolojilerden çok sayıda siyasetçi Türkiye Cumhuriyeti’ni yönetme fırsatı bulmuştur. Bu siyasetçiler, hemen hemen her konuda oldukça farklı düşüncelere sahip oldukları gibi, Osmanlı İmparatorluğu hakkında da oldukça farklı düşüncelere sahip olmuşlardır. Ayrıca devletin olanaklarını kullanarak, tarihçileri ve onların yazdıkları tarihleri de etkilemeyi başarmışlardır. Zaten, Türkiye’de de son dönem Osmanlı İmparatorluğu’nun ve erken dönem Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihi, özellikle de siyasi tarihi bugünün siyasal

kavramlarıyla yapılmaktadır.¹⁹³ Farklı ideolojilerden bağımsız olarak birçok farklı siyasetçi ve onların hizmetindeki tarihçiler gerektiğinde tarihi dönemleri ve tarihi karakterleri tarihsizleştirebilmekte, işlevselleştirebilmektedirler. Tarih, gerçekte ne olduğu için önemli değildir. Tarih, nasıl kullanıldığına göre önem kazanmış, deyim yerindeyse siyaset için bir tür bukağı haline gelmiştir.¹⁹⁴

Cumhuriyet devri boyunca son dönemlere kadar, Osmanlı'nın son iki asrı karanlıklar devri olarak tanımlanmıştır. En azından, bu şekilde olduğu varsayılmıştır. Buna ek olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve genel olarak İslam Dünyasının ve Doğu'nun sadece siyasi, ekonomik ve askeri anlamda değil; ben-bilinci, ben-idraki ve kimlikler konusunda da bir gerileme ve çöküş süreci içinde olduğu varsayılmıştır.¹⁹⁵

Bu da Cumhuriyet'in Kurucu Kadrosunun göz(lüğ)ünden bakıldığı zaman anlaşılabilir bir vaziyettir. Çünkü her yeni kurulmuş olan rejimin meşruiyete ihtiyacı olduğu yadsınamaz. Bu nedenledir ki, her rejimde siyasetçiler ve tarihçiler kendi dönemlerini, kendilerinden önce gelen dönemlere kıyasla bir milat olarak anlatmak zorundadır. Buna karşılık, Cumhuriyet kadroları birçok koşulda, Osmanlı'nın yaptıklarını yapmaya devam etmiş ve bilerek yahut bilmeyerek Osmanlı vatandaşları gibi davranmaya devam etmişlerdir.¹⁹⁶ Kaldı ki, Türkiye'de yaygın tarihi anlatı da Osmanlı modernleşmesinin tarihi anlatısının devamı olmuştur. Türkiye'deki ilmi ve entelektüel hayat da Osmanlı'nın devamıdır.¹⁹⁷

Zira Kemalizm ideolojisi de Jön Türkler'in ve İttihatçıların ideolojileriyle bir devamlılık içindedir.¹⁹⁸ Verilebilecek ilk örnek, Osmanlı ve Türk tarih yazımlarındaki devamlılıktır. Aralarındaki farklılığa karşın (Osmanlı tarih yazımının daha çeşitli olduğu iddia edilmiştir), her iki tarih yazımı anlayışı da ilk olarak siyasal meşruluğa büyük bir önem atfederler. Bununla ilişkili olarak her iki tarih yazımında da tarihi yazan kişilerle tarihi yapan kişiler aynıdır.¹⁹⁹

193 Kudret Emiroğlu, *Kısa Osmanlı-Türkiye Tarihi: Padişahlık Kültürü ve Demokrasi Ülküsü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2015, s. 14.

194 Emiroğlu, *A.g.e.*, s. 360.

195 Kalın, *A.g.e.*, s. 371.

196 Kalın, *A.g.e.*, s. 382.

197 Emiroğlu, *A.g.e.*, s. 11.

198 Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 14. Baskı, 2013. s. 144.

199 Ersanlı, *A.g.e.*, s. 67-68.

Buna başka bir örnek olarak da, vatan algısını gösterebiliriz. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yapılan coğrafya kitaplarının standartlaştırılması, halka vatanseverlik aşılması için coğrafya ve tarihin kullanılması gibi çalışmalar, Cumhuriyet döneminde de aynı şekilde devam etmiştir.²⁰⁰ Ayrıca, Cumhuriyet dönemindeki iskân politikaları da Osmanlı'nın iskân politikalarının devamıdır.²⁰¹

Buna karşılık olarak ise, Kemalizm geçmişten kopmak için sürekli bir çaba sarf ederek, Jön Türklük ve İkinci Meşrutiyet döneminin başat görüşü olan Batı tekniği ile Doğu kültürü arasında uzlaşma arayışını bırakmıştır. Bununla beraber de daha radikal bir yola girmiş ve egemenliğin millete ait olduğunu ilan ederek Osmanlı döneminden farklı bir meşrutiyet anlayışını getirmeye teşebbüs ettiği söylenebilir. Yine de, Osmanlı mirasının reddedilmesinin bile, Osmanlı Hanedanı'nın halk nezdindeki karizmasını ve gücünü gösterdiği söylenmiştir.²⁰²

Bu kısmen doğru olan eleştiriye karşın Osmanlı İmparatorluğu'nun, yöneticilerinin Lale Devri'nden itibaren 18. ve 19. yüzyıllar boyunca gerçekleştirdiği bütün askeri, idari ve siyasi reformlara karşın 20. yüzyılın ilk çeyreğinde tarih sahnesinden çekildiği açıktır. Zira Osmanlı İmparatorluğu, Karlofça ve Pasarofça antlaşmalarından sonra ardı ardına askeri yenilgiler almış, bu da sistemin eski haline getirilmesinden ziyade denenmemiş bir şeyi denemek yoluna gidilmesine sebep olmuştur.²⁰³

Osmanlı'da ve Türkiye Cumhuriyeti'nde modernleşme hareketleri birincil olarak askeri gücün arttırılması için ve ordu tarafından yürütülmüştü.²⁰⁴ Özellikle Osmanlı İmparatorluğundaki batılılaşma hareketleri için bu daha çok geçerliydi. Çünkü sanayileşmiş Batı medeniyetinin teknolojisinin yabancı bir medeniyetten gelmesine karşın, mecburen kullanılması gerektiği postulatından hareket edilmişti.²⁰⁵ Buna ek olarak, Türkiye'de ordu modernleşmenin yanında milli kurtuluş mücadelesini de yürütmüş ve kendisini devletin koruyucusu olarak görmüştü.²⁰⁶

İnalçık'a göre; Atatürk, Batı'yı toptan bir şekilde, bütün değer sistemiyle ve

200 Sezgi Durgun, *Memalik-i Şahane'den Vatan'a*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2011, s. 82.

201 Durgun, *A.g.e.*, s. 217-218.

202 Levent Köker, *A.g.e.*, s. 162-163; Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Kaynak Yayınları, 13. Baskı, 2014, s. 11-25.

203 Belge, *A.g.e.*, s. 540.

204 Belge, *A.g.e.*, s. 19-20.

205 Belge, *A.g.e.*, s. 119.

206 Belge, *A.g.e.*, s. 151-166.

sembolleriyle birlikte benimsemişti. Atatürk'ün amacı, Türkiye'yi batılı bir ülke, Türk toplumunu ise Batılı bir millet haline getirmekti. Buna ek olarak, Atatürk; her harekete ilim zihniyetinin hâkim olması gerektiğini, ayrıca devlet ve toplum hayatında her türlü hurafenin hâkimiyetine kesin bir şekilde son verilmesi gerektiğini düşünmüştü.²⁰⁷ Atatürk için Cumhuriyetin ve Cumhuriyetçi devletin temel görevi Türk halkını çağdaş medeniyetlerin seviyesine çıkartmaktı.²⁰⁸

Atatürk, kökleri Osmanlıların bürokratik reformizasyon ve rasyonalizasyon deneyimine dayanan bu hareketi milliyetçi pozitivizmiyle hızlandırmıştı.²⁰⁹ Ayrıca, bir başka yoruma göre de, Cumhuriyet dönemindeki Batılılaşma yeni bir toplum yaratma projesinin mimarıydı. Buna karşılık olarak, Osmanlı dönemindeki Batılılaşma ise, devleti kurtarmak için uygulanıyordu.²¹⁰ Yine de, Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in Kurucu Kadrosu'nun diğer üyeleri Osmanlı'nın son döneminden kalan ve güçlü bir geleceğe sahip olabilmek için Türkiye'nin ve Türk kimliğinin kökten dönüşmesi gerektiğine kani olmuş Türk milliyetçi geleneğini sürdürmekteydi.²¹¹

Sosyo-kültürel olarak ise Cumhuriyet'in kurucu kadrosu genç, idealist, eğitilmiş, yabancı dil bilen, Batı'yı görmüş, yenileşmeye açık dünya görüşüne açık, orta sınıf ve üstü kökenli ve çoğunlukla asker-memur kökenli kişilerden oluştuğu söylenebilir. İlerleyen dönemlerde bu grup seçkin bir kadro oluşturmuştur.²¹² Ayrıca, Mustafa Kemal ile Cumhuriyet'in kuran ekipteki insanların birçoğu taşradan gelmiş ve Osmanlı ordusunu ekonomik bir yükselme aracı olarak gören, buna karşılık da padişaha karşı da daha az bağlılık duymaktaydılar.²¹³ İdeolojik olarak da Kurucu Kadro içindeki, Panislamist yahut Pantürkist değillerdi. Ancak, Türk milliyetçisiydiler. Utanç verici bir yenilgi alan Osmanlı İmparatorluğundan yeni bir devlet ortaya çıkartmanın tek yolunun Anadolu'da ve Rumeli'nde yaşayan Türk milletini temel alan yeni bir ulus devlet kurmak olduğunu

207 Halil İnalcık, "Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi", *Belleten, Cild XXVII, sayı 108* içinde, s. 626-629.

208 Metin Heper, *Türkiye'de Devlet Geleneği*, (Çev. Nalan Soyarı), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 4. Baskı, 2006, s. 94.

209 Andrew Davison, *Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik Hermenötik Bir Yeniden Değerlendirme*, (Çev. Tuncay Birkan), İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2012, s. 22.

210 Mehmet Karakaş, *Modernlik, Küreselleşme ve Türkiye'nin Kimlikler Evreni*, İstanbul: Küre Yayınları, 1. Baskı (Genişletilmiş Baskı), 2015, s. 201.

211 Davison, *A.g.e.*, s. 140.

212 Yasemin Doğaner, "Atatürk Dönemi Türk Siyasal Elitinin Profili", s. 117.

213 Ahmad, *A.g.e.*, s. 72.

fark etmişlerdi.²¹⁴

Bununla birlikte Türkiye topraklarında bir Cumhuriyet'in kurulması da kaçınılmazdı. Zira dönemin dünyasında Cumhuriyetler moda idi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılmış olan Rusya, Habsburg, Osmanlı ve Hohenzollern imparatorluklarının bakiyesi olan tüm devletler (Rus Çarlığı'nın yerine kurulan Sovyetler Birliği hariç) Parlamenter Cumhuriyetler olarak kurulmuşlardı. Ayrıca, siyasi olarak da başka bir şekilde olması oldukça zordu. Çünkü bu devletler ulusal hareketler sonucu kurulmuştu ve bu ulusal hareketlerin iktidardan pay alması olağandı.²¹⁵

Bundan dolayı da, feshedilmiş Meclis-i Mebusan'ın üyeleri ve yeni seçilmiş mebuslarla birlikte bir Milli Meclis açmak ve Cumhuriyet ilan etmek Mustafa Kemal Atatürk ve destekçilerinin hayal ürünü değildi.²¹⁶ Cumhuriyet'i kuran kadronun bizce anayasacı oldukları kesindir, ancak mutlak Cumhuriyetçi oldukları bu görüşe göre söylenemez.

Fakat bu görüşün de eleştirileri vardır. Zira dönemin çok sayıda Osmanlı devlet adamı Kurucu Kadro'nun cumhuriyetçi eğilimleri olduğundan şüphelenmekteydi. Yine de, İstanbul hükümetinin ve Padişah'ın İtilaf Devletleri tarafından işgal altında bulunan bir şehirde ikamet ediyor olmaları bu yüzden de, kukla olmaktan öteye geçememeleri, ayrıca İstanbul hükümetinin Ankara Hükümeti'ne karşı uzlaşmaz tavrı da, Cumhuriyet taraftarlarının sayısını ve radikalliğini arttırmış olabilir.

Bu minvalde bir görüş Ayşe Zarakol tarafından da zikredilir. Zarakol, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün Türkiye'de bir tür duygusal sarsıntı getirdiğini iddia etmektedir. Zarakol'a göre, bu duygusal sarsıntı Türkiye'yi uluslararası tanınma ve kabul edilme arayışı içine sokmuştur. Bunun bir başka sonucu da, yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sebebi olarak da yeterince hızlı ve başarılı bir şekilde modernleşememe ve Batılılaşamama olarak gösterilmiştir. Bu nedenle de hızlı bir modernleşme ve Batılılaşma Türkiye'nin eski şanına kavuşması için elzem olarak görülmüştür.²¹⁷ Bir yönüyle bu iddia ufuk açıcıdır. Zira eski bir şanlı döneme kavuşmak için yeniyi benimsemenin zorunlu olduğunun varsayıldığını ima eder. Bu da Kemalist Batılılaşmanın temelde Osmanlı Batılılaşmasıyla aynı amaçları

214 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 99-100.

215 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 103.

216 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 104.

217 Zarakol, *A.g.e.*, s. 32.

taşıdığı sonucuna bizi götürür.

Cumhuriyet' kuran ekip de bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için radikal bir modernleşme programını başlatmışlardı. Kendilerini tarihsel olarak Batı ülkelerine kıyasla geç kalmış olarak görüyorlardı. Bunun için de Türkiye'ye özgü bir Batılı Türk kültürü inşa etmeye çalıştılar. Bu kültürü inşa edebilmek için de geleneksel Türk kültürünü bir engel olarak kodladılar. Evrensel kültür olarak Batı kültürünü benimsediler ve Batı'nın Hıristiyan geleneklerinin bir kısmını sekülerize olmuş ve nötrleşmiş değerler olarak varsaydılar.²¹⁸ Bir görüşe göre de medeni olmamakla suçlandıkları için de bütün çabalarını Türkiye'deki doğululuğun izlerini ortadan kaldırmayı denediler, kısmen de başarılı oldular.²¹⁹

Başka bir görüşe göre de, Türkiye'de İmparatorluktan ulus-devlete geçiş sürecinde amaç, ilk olarak ulusal bir kimliğine dayalı bir devlet kurmaktır. İkinci amaç, bu ulus devlet için bir tür efsanelerle ve menkıbelerle örülü geçmiş üretmektir. Üçüncü amaç da, bu üretilen geçmişin Anadolu'daki geniş halk kitlelerine benimsetilmesiydi. Bu da kısmen başarılı olmuştu, fakat İslami kimlikten gelen bir direnişle karşılaşmıştı.²²⁰

Bu durum, Cumhuriyet'i kuran kadronun kültürel anlamda İslami çemberden tamamen olmasa da büyük oranda çıkarak Batılılaşmış, sekülerleşmiş, ancak Türklüğünü yitirmemiş ve etno-kültürel bir Türk milliyetçiliğini benimsemiş bir toplum oluşturmalarına, en azından denemelerine vesile olmuştu.

Bu toplumu oluşturmak için devletin, askeri ve sivil bürokrasi ve de aydınların ellerindeki bütün imkânlar seferber edilmişti. Burada amaç, bölünme korkusunu bastırmaktır. Bölünme korkusunun da iki büyük öznesi vardı. Bunlar irtica ve bölücülüktü (Kalın'a göre bunlar din ve millet korkularıdır). Bu sebepten dolayı dini aşırılıklar ve gayritürklerin, özellikle de gayrimüslimlerin milliyetçi hareketleri gerekirse zorla bastırılmıyordu. Korku öznelerini elimine edebilmek için, Cumhuriyet'i kuran kadro içindekiler merkeziyetçi, milliyetçi, otoriter ve seküler bir devlet kurmanın zorunlu olduğuna inandılar.

218 Kalın, *A.g.e.*, s. 271-272.

219 Zarakol, *A.g.e.*, s. 38.

220 Serdar Kaya, *Endoktrinasyon ve Türkiye'de Toplum Mühendisliği*, İstanbul: Nirengi Kitap, 1. Baskı, 2011, s. 127.

Bunlara rağmen, tıpkı Osmanlı aydınlarının büyük bir çoğunluğu gibi, Cumhuriyet'in aydınları ve kurucuları, kendilerini kayıtsız şartsız Batı'ya teslim etmemişlerdi. Bu iki grup, Batı'ya rağmen Batılılaşmacı bir zihniyeti temsil etmekteydi. Bunun için aralarından pek çoğu Ziya Gökalp'in yaptığı gibi Batı ahlakı ve Batı tekniği ve medeniyet ile kültürler (halk kültürü olan hars ile aristokratik ve işlenmiş kültür olan tehzeb) arasında bir ayırım yaptılar. Bu ayırımın yapay olduğunu ve Japonya ile Hindistan gibi yerlerde başarısız olduğunu bile bile bunu korumaya çalıştılar.²²¹ Körü körüne Batı'yı taklit etmek, Cumhuriyet'i kuran kadro arasında genelde şüpheyle karşılanmıştı. Ayrıca da milli olmayan bir tavır ve bir çeşit mahkûmiyet olarak görülmüştü.²²²

Cumhuriyet bu konuda Jön Türkler'i takip ediyordu. Zira onlar gibi her türlü mistisizmi ve batıl inançları reddediyorlardı. Üstelik her iki grup için de tehdit olan İslam dini değil, İslam'ın içindeki geri kalmışlık, dar görüşlülük ve irrasyonelizmdi.²²³

Buna bir örnek olarak Cumhuriyet'in Ankara ve İstanbul'a karşı tavrını örnek gösterebiliriz. Ortada ideal olarak modernleşmek isteyen bir Cumhuriyet ve modernleşmiş olan bir İstanbul vardır. Ancak İstanbul'un modernleşmesi Cumhuriyet için gerçek bir modernleşme değildir. Zira İstanbul'da modernleşenler Türk milletinin bir parçası olmayan gayrimüslimlerle, her an başkalarına hizmet edebilecek komprador Müslümanlardı. Öte yandan, şehrin yerel kültürü de Cumhuriyet için fazla İslami idi.²²⁴

Olması gereken Cumhuriyet ise dört temel unsura dayanmalıydı. Bu unsurlar; millet iradesi, hukuk düzeni, bir vatan mefhumu ve tarihi hafıza idi. Siyasi meşruiyetin ve çoğulculuğun kaynağı olarak millet iradesi, hukukun üstünlüğü ile kanun önünde eşitlik için hukuk düzeni mevcut olmalıydı. Siyasi, hukuki ve coğrafi sınırlara saygılı, fakat coğrafi, hukuki ve siyasi sınırların ötesine uzanan tarihi birikimi ve kültürel derinliği göz ardı etmeyen bir mefhumu ve nesiller boyu yaşanan tecrübelerin ortak bir hafızaya dönüşmüş bir şekli olarak ve Osmanlı ve Cumhuriyet arasında süreklilik içeren bir tarih mefhumu da ilk unsura ek olmalıydı.²²⁵ Zaten ortada taklit edilmesi gereken tek bir

221 Kalın, *A.g.e.*, s. 40-41.

222 Kalın, *A.g.e.*, s. 69-70.

223 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 396.

224 Hakan Kaynar, *Projesiz Modernleşme: Cumhuriyet İstanbulu'ndan Gündelik Fragmanlar*, İstanbul: İstanbul Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2. Baskı, 2012. s. 43.

225 Kalın, *A.g.e.*, s. 114-117.

sistem de yoktu. Zira tarihin lineer bir çizgi üzerinde ilerleyeceği ve son hedefin Batı olduğu şeklindeki görüşün yanlışlığı defalarca boşa çıkartılmıştı. Modern dönemde tarih hep daha iyiye, daha güzele doğru ilerlememiş, insanlık tarihinin en kötü acıları da modern dönemde yaşanmıştı.²²⁶

Erken dönem Cumhuriyet'te uygulanan formül eski düzeni reddetmek için bir kurtuluş felsefesi üretmek üzerinedir. Bu formül Avrupa'daki Aydınlanmacıların kullanmış oldukları formülle aynıdır. Yeni düzen için eskinin yıkılması gerekmektedir. Bunun yapılabilmesi için de halkın özgürleşmesi gerekmektedir. İnsanın önce aklını kullanabilecek cesarete sahip olması, daha sonra kullanacağı aklı ile eskiyi reddedecekti. Bundan sonra da yeni düzenin temellerini rasyonel bir şekilde atacaktı.²²⁷ Cumhuriyet rejimi, programatik olarak takipçisi olduğu Jön Türkler'in çektiği sıkıntıları da çekmediği için yeni düzenin kurulması işinin belirli noktalardan daha kolay olduğu bile söylenebilir.²²⁸

Bunun ilk adımı olarak zaten Atatürk tarafından da pek benimsenmeyen ve gelenekçi olduğu için eleştirilen ve küçümsenen Osmanlı bürokrasisi, Atatürk'ün toplumsal yapının değişimi ve siyasi elitin amaçlarını gerçekleştirebilmesi için gerekli olan sosyal dayanaktan yoksun olduğunu anlaması üzerine tasfiye edilmiştir. Heper'e göre, Atatürk sivil bürokrasiye karşı genel anlamda bir güvensizlik duymaktaydı. Bunun sebebi de Osmanlı bürokratlarının Padişaha körü körüne itaat ederek kişisel çıkarlarını pekiştirmek istediklerini düşünmesiydi.²²⁹ Keza Osmanlı'dan kalan çok sayıda memur gerçekten de körü körüne padişaha bağlılık duymaktaydı. Başka bir görüşe göre ise bürokrasinin çoğunluğu Mustafa Kemal ve arkadaşlarının çağrularına uyararak, Yunan işgaline karşı savaşmak üzere Milli Mücadele hareketine katıldı.²³⁰

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra bir tasfiye hareketi başlamıştır. Ancak bu tasfiye, çok büyük bir boyuta ulaşmamış ve Osmanlı memur kadrosunun %93'ü ile sivil görevlilerin %85'i Cumhuriyet döneminde görevlerine devam etmişlerdir.²³¹ Bunun için, 1 Ekim 1922'de yeni bir yasayla Büyük Millet Meclisi, devletin bütün memurlarını geçici olarak işten

226 Kalın, *A.g.e.*, s. 233.

227 Kalın, *A.g.e.*, s. 85.

228 Emiroğlu, *A.g.e.*, s. 100.

229 Heper, *A.g.e.*, s. 99.

230 Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 19. Baskı, 2014, s. 95.

231 Cengiz Şavklı, Tünay Aydın, "Atatürk Döneminde Bürokrasinin Yeniden Yapılandırılması", s. 75-76.

çıkardı. Yasaya göre, Milli Mücadele'ye muhalefet etmemiş memurlar izinli sayılmış ve maaş bağlanmıştı. Ayrıca, her bakanlıkta tasfiye kurulları oluşturulmuştu.²³²

Yine de, sivil bürokrasi içinde Milli Mücadele'ye iştirak etmeyen memurlar yasa değişiklikleri yoluyla tasfiye edilmiştir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde devlet kadrosu Osmanlı bakiyesi memurlar ve devletçi milliyetçi genç Cumhuriyet memurları olmak üzere ikili bir yapı arz etmekteydi. Zira Cumhuriyet'in ilk dönemindeki mevcut bürokrasi, Osmanlı'dan miras kalmış aşkın bir devletin ve bu devlet kültürünün²³³ bürokrasisiydi. Bu durum, Cumhuriyet'in bürokratik seçkinlerinin de tıpkı Osmanlı bakiyesi olan bürokratlar gibi, patrimonyalizmi benimsemelerine ve aşkın devleti Türk toplumunu bir arada tutmak için zorunlu ve vazgeçilmez olarak görmesine yol açmıştır.²³⁴

Her iki grup da ortak olarak kendilerini devletin temel direği şeklinde görmüşlerdir, ancak Cumhuriyet dönemi Kemalist devlet memurları, bu dönemde Batı'dan gelen fikirlere karşı daha açık olmuştur.²³⁵

Bu durum, Cumhuriyetin kendi aydınından beklediği işlevin Osmanlı'nın kendi aydınından beklediği hizmetten nitelik olarak aynı, içerik olarak ise farklı olduğuyula açıklanabilir. Cumhuriyet aydını, bu görüşe göre, ilerleme ve değişime inanan, bunun için çabalayan ve halkı eğiten bir işleve sahiptir.²³⁶ Bu tasfiye sürecinde, 1927 yılında CHF müfettişlerinin onayı olmadan bürokrat atamaları yapılmayacağı karara bağlanmış ve 1930'lu yıllara gelindiğinde de valilerin parti il teşkilatlarının, İçişleri Bakanı da parti genel sekreterliğine getirilmiştir.

Bu tasfiyenin ikinci adımı olarak CHF'ye üye alımı konusunda da sınırlamalar

232 Heper, *A.g.e.*, s. 102.

233 Burada aşkın devlet kavramını Metin Heper'in kullandığı şekilde kullandım. Metin Heper, Türkiye'de Devlet Geleneği adlı çalışmasında, Berki gibi siyaset bilimcilerin kullandığı aşkıncılık/transcendentalism ve araçsalcılık/instrumentalism kavramlarından hareketle, dört farklı siyasi kültür önerir. Bunlar ılımlı ve aşırı aşkıncılık ile ılımlı ve aşırı araçsalcılıktır. Aşkıncılık, Heper'e göre, insanın aslen ahlaki bir topluluğa ait olduğunu ve toplumun çıkarının bireylerin ve grupların çıkarından daha önde geldiğini vaaz eder. Aşkıncılıkta siyaset, liderlik ve halkın eğitilmesidir. Araçsalcılık ise, bireylerin gruplardan ve toplumlardan bağımsız kimlikleri vardır. Siyaset, farklı görüş ve çıkarların bağdaştırılması ve uzlaştırılmasıdır. Genel anlamda araçsalcı devletin en belirgin örneği İngiltere, aşkın devletin en belirgin örnekleri ise Osmanlı İmparatorluğu ve Fransa'dır.

234 Heper, *A.g.e.*, s. 40-42.

235 Şavklı, Aydın, *A.g.m.*, s. 83.

236 Evren Altınkaş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydınlar: Kurucu İdeolojinin Seçkinleri", *CTAD, Güz 2011*, s. 116.

getirilmiştir. Eski rejimle bağlı olanları tasfiye edebilmek için Kurtuluş Savaşı'nda işgalcilerle işbirliğinde bulunmuş olanlar, 1918'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na üye olanlar ve Amerikan mandası altına girilmesi gerektiğini savunanlar partiye üye olarak alınmayacaklardı. Bu önlemlerin sonunda 1926 yılında CHF'nin üye sayısı birkaç bin olarak tahmin edilmişti. Bu durumun bir başka sonucu olarak da, CHF içinde Komünist Parti'de olduğu gibi ciddi tasfiye hareketleri görülmemiştir.²³⁷

Bunların haricinde üye olabilmek için parti üyelerinden referans getirilmesi de zorunlu kılınmıştı. CHF'nin üye sayısının az olması parti içindeki şiddet eğiliminin de bu sayede uçta kalmasına neden olmuştu. Ayrıca, kitle partisi haline gelmek, partiyi muhafazakârlara da açacağından partinin reform politikaları da sekteye uğrayabilirdi.²³⁸

Eğitim de bu toplumu oluşturmak için kullanılacak belki de en önemli araçlardan biri olacaktır. Atatürk ve Cumhuriyet seçkinleri bunun için; ilerleme, entegrasyon, ulusçuluk, sekülerleşme ve birliği temel alan tutarlı ve pragmatik bir eğitim anlayışı benimsemiştir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile dini eğitim veren medreseler lağvedilmiş ve eğitim-öğretim tamamen Milli Eğitim Bakanlığı'nın kontrolüne alınmıştır. Daha sonra da aşamalı olarak din dersleri, Arapça ve Farsça okul müfredatlarından çıkartılmıştır.²³⁹ Bu dönemde hem resmi, hem de örtük eğitim programlarında²⁴⁰ tamamen seküler bir ideolojinin kullanıldığı söylenebilir.

1930'ların başlarından sonra ise, Büyük Buhran sonucunda Türkiye'de geniş kitlelerin ekonomik durumu kötüleşmiştir. Bu da, henüz yeni kurulmuş Cumhuriyete karşı halk nezdinde bir karşıtlık yaratmıştır. Bu karşıtlık da, yansımaları kontrollü bir muhalefet olarak kurulmuş Serbest Cumhuriyet Fırkası'na verilmiş büyük ve iktidardakiler için endişe verici düzeydeki halk desteğinde kendisini bulmuştur. Bunlarla birlikte Menemen Olayı'nın yaşanması da bu vaziyete tuz biber olmuştur.

237 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 161.

238 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 164-165.

239 Ufuk Şimşek, Birgül Küçük ve Yavuz Topkaya, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının İdeolojik Temelleri", s. 2814-2815.

240 Resmi eğitim programı: program kılavuzunu; hedefleri, ders planlarını, konuların işleniş sırasını, kullanılacak araç-gereçleri ve değerlendirmeyi içeren yazılı programdır. Örtük eğitim programı ise, resmi programda açık olarak belirtilmediği halde öğrencilerin yaşantılarını etkileyen, toplumun norm ve değerlerini içeren programdır. Resmi ve örtük eğitim programları ile ilgili daha fazla bilgi için, bkz. Özcan Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme: Kuramdan Uygulamaya*, Ankara: Pegem Yayınları, 2015.

Bunların üzerine rejim, toplumun kültürel ve entelektüel düzeyinin yükseltilmesi ve Cumhuriyet rejimine bağlılığın güçlendirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu da, daha otoriter bir Kemalizmin ortaya çıkmasına yol açmıştı. Rejim (burada kastedilen rejimi yöneten yönetici elittir), kendi iktidarını pekiştirebilmek için, önce kendi ilkelerini Anayasa'ya sokmuş, daha sonra CHF ile devleti bütünleştirmek için belirli adımlar atmıştı. Bununla da yetinmeyerek Türk Ocakları, Mason Locaları gibi örgütleri kapatmış, Darülfünun'u tasfiye ederek İstanbul Üniversitesi'ni kurmuştu.²⁴¹

Bunlara karşın, Kemalist hareket geleneğın neredeyse her noktasıyla köprüleri atmasına rağmen, Rusya'daki gibi milyonlarca insanın ölümüne neden olacak bir tiranlık oluşturmamıştı. Yine de çok sayıda Yahudinin nasyonal sosyalist rejime teslim edilmesi ve Dersim Harekâtı gibi olaylar da yaşanmıştı.²⁴²

Tüm bu modernleşme hamlelerinin sonuçları akademya içinde ve dışında ciddi bir tartışma konusu olmuştur ve de olmaya devam etmektedir. Bir tarafta, Cumhuriyet Modernleşmesinin Türkiye'yi genel anlamda dünyaya yabancılaştırdığı iddia edilmektedir. Zira Türkiye'de yaşanan zorlayıcı, tepeden inme, yüzeysel modernleşme hareketi, Türkiye'nin bir özne olarak tarihine, kültürüne, diline, dinine uzaklaştırmış, bir taraftan dünyaya uyum sağlayabilmek için kendi kimliğinden utanan bir kitle yaratmış, öbür tarafta da kendisini korumak için kendisi dışındaki her şeyi ötekileştirmiş ve kendini bir tür baloncuğun içine kapamıştır.²⁴³

Bunun sonucu olarak Türkiye'de aydın kesim, İstanbul'da Avrupalılar gibi yaşamak istediği için Fatih'teki klasik Osmanlı evini satıp, Beyoğlu'nda yerleşen, ama Avrupa'da kendisinin Müslüman ve Türk olduğunu hatırlayıp arafta kalmış bir kesim haline gelmiştir. Binaenaleyh, bir tür vicdan muhasebesine girişmiş ve kendilerini iki farklı Avrupa'nın olduğuna ve Avrupa'nın kendilerine karşı ikiyüzlü olduğuna inanmışlardır.²⁴⁴

Bu durum, Ayşe Zarakol tarafından Batı'ya mağlup olmuş bir imparatorluk şeklinde açıklanmıştır.²⁴⁵ Bunun birden çok sebebi olduğu söylenebilir. İlk olarak, muhtelif

241 Hakan Uzun, *Cumhuriyet Halk Fırkası Halk Hatipleri Teşkilatı*, s. 89-90.

242 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 17-19.

243 Kalın, *A.g.e.*, s. 5.

244 Kalın, *A.g.e.* s. 52-54.

245 Zarakol, *A.g.e.*, s. 17.

unsurların milliyetçi hareketlerinin başarılı olduğu sayılabilir.²⁴⁶

İkinci olarak da Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgali ile başlayan ve İstiklal Harbi'nin sonuna kadar süren on yıllık savaşlar silsilesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri güçlerinin Çanakkale Zaferi ve Kut'ül-Amare Zaferi gibi galibiyetlerine rağmen askeri olarak büyük bir yenilgiye uğramasıdır. Her ne kadar İstiklal Harbi ile Anadolu ve Doğu Trakya, yani günümüzün Türkiye sınırları düşman işgalinden kurtulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş olsa da, Osmanlı İmparatorluğu ve devamı olan Türkiye Cumhuriyeti mühim bir can, mal ve toprak kaybına uğramıştır. 1870 ila 1920 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu topraklarının yüzde seksen beşini, nüfusunun ise yüzde yetmiş beşini kaybetmişti.²⁴⁷

Gelgelelim, Osmanlı İmparatorluğu hiçbir zaman Hindistan gibi sömürge olmamış yahut yarı sömürge haline gelmemiştir.²⁴⁸ Çöküşünün en ileri safhasında bile Osmanlı İmparatorluğu kendi kararlarını kendisi vermiş ve sorumluluğunu üstlenmiştir.²⁴⁹ Fakat siyasi kararlarını Avrupa'daki büyük devletlerin güç dengesine göre şekillendirmek zorunda kalmıştır. Ayrıca yarı sömürge haline gelmiş devletlerde olduğu gibi, Avrupalıların Osmanlı İmparatorluğu'nda kendilerine ait mahkemeleri, okulları ve postaneleri mevcuttu.²⁵⁰

Yaşanan bu can ve mal kaybı ile devletin ve halkın aldığı ağır darbeler de doğal olarak Murat Belge'nin de ifade ettiği gibi Cumhuriyet'in kurucularının ve dönemin entelektüellerinin neslinde bir tür 1876 savaşı sonrası yıkım psikozunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁵¹ Bu yıkım psikozunu yaşayanlar da Balkanlar'da yaşayan ve savaşın kötü yüzüyle karşılaşan Balkan Türkleri idi. Binaenaleyh, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucu Kadrosu ve aydınlar ile Anadolu'daki geniş halk kitleleri arasında fikri bir ayrım olduğu iddia edilebilir. Bunun nedeni de, Cumhuriyet'i kuran kadronun fikren Selanik'te olgunlaşıp Cumhuriyet'i de fikren burada kurmaları, ancak somut olarak Cumhuriyet'in kurulduğu yerin Ankara ve Anadolu olması, bunun da Anadolu'daki Türklerin ve Müslümanların devletin milleti olarak yoğrulmaya,

246 Keyder, *A.g.e.*, s. 9.

247 Zarakol, *A.g.e.*, s. 179.

248 Keyder, *A.g.e.*, s. 50.

249 Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1. Baskı, 1987, s. 201.

250 Emiroğlu, *A.g.e.*, s. 167-179.

251 Belge, *A.g.e.*, s. 545-547.

şekillendirilmeye ve yetiştirilmeye başlanılmasıdır.²⁵²

Bu yıkım psikozu, 1876'daki 93 Harbi ile başlamıştı, ancak Balkan Savaşları'ndan alınan yenilgiler neticesinde daha da şiddetli ve saldırgan bir hale gelmişti.²⁵³ Yıkım psikozunun bir başka tezahürü de vatan algısında görülebilir. Türkiye'de vatan algısı imparatorluk mantığından, yani hükümdarın mülkü olan memalik-i şahane anlayışından cumhuriyet mantığına, yani ulus-devlet anlayışına geçiş ile ortaya çıkmıştır. Ayrıca, ortaya çıkan yeni vatan algısı sürekli küçülen bir toprak ve nüfus üzerine kurulu olduğu için anlamlandırılması psikotik bir şekilde gerçekleşmiştir.²⁵⁴ Bu durum da Türkiye'nin tarihi-coğrafi sınırları ile hukuki sınırları arasında bir kopukluk yaşanmasına neden olmuştur.²⁵⁵ Başka bir ifadeyle, hukuki sınır ile jeopolitik hat arasında Avrasya'nın çoğu yerinde olduğu gibi Türkiye'de de bir farklılaşma yaşanmıştır.²⁵⁶

Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu bir sömürge veyahut yarı sömürge haline gelmediyse de; büyük miktardaki kamu borçları, kapitülasyonlar, vasıflı işçi ile Müslüman burjuvazinin azlığı ve büyük batılı devletlere ekonomik bağımlılık gibi sorunlar yaşamaktaydı. Bu sorunlar da Jön Türkler'e, oradan da Kemalistlere miras kalmıştı. Bu da Kemalist ekonomi-politiğinin Osmanlı döneminden etkilendiğini göstermektedir.²⁵⁷

Tüm bu yapılanlara ve bu kadar teoriye karşın, Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında kurulduğu zaman birçok gözlemci tarafından yeni bir devlet olarak görülüyordu. Cumhuriyet kurulduğu zaman, Cumhuriyet'in kuran ekibin karşısında okuma yazma oranı oldukça düşük²⁵⁸, iç ve dış savaşlarda ve çatışmalarda harap olmuş bir devlet, etnik ve dini bakımdan Osmanlı dönemine göre oldukça homojen, ancak millet olma bilincini henüz kazanamamış zayıf bir toplum vardı.

Nüfus bakımından da ciddi değişiklikler mevcuttu. On yıl süren savaşlar silsilesinden ölen yüz binlerce erkeğin yanında dini ve etnik demografi kayda değer oranda değişmişti. Buna örnek olarak, Birinci Dünya Savaşından önce bugünkü Türkiye

252 Belge, *A.g.e.*, s. 552.

253 Belge, *A.g.e.*, s. 586-587.

254 Durgun, *A.g.e.*, s. 16.

255 Durgun, *A.g.e.*, s. 69.

256 Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 105. Baskı, 2015, s. 18-19.

257 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 202-203.

258 Sevan Nişanyan'ın Yanlış Cumhuriyeti'nde konuyla ilgili dikkate değer bir eleştiri mevcuttur.

sınırları içinde yaşayan her beş kişiden birisi gayrimüslim iken, savaştan sonra gayrimüslimlerin Türkiye nüfusuna oranı yüzde iki buçuğa düşmüştü.²⁵⁹ Ekonomik olarak da Türkiye harap bir haldeydi: Binlerce yerleşim yeri, savaşta harap edilmiş ve büyük bir işgücü açığı ortaya çıkmıştı. Tarımda bu oran yüzde yirmiye aşmıştı.²⁶⁰

Cumhuriyet kendisini bir taraftan İttihat ve Terakki'ye²⁶¹, diğer taraftan da Saltanat'a karşı konumlandırmıştı. Bundan dolayı da Cumhuriyet'i kuran kadro da Cumhuriyet'i ve kendilerini meşru kılabilmek adına Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerini yadsıyarak²⁶² Anadolu'daki Türk varlığının sanıldığından daha eski ve sürekliliğe sahip olduğunu kanıtlama çabası içine girdiler. Bunun bir adımı olarak da Hititler gibi eski Anadolu uygarlıklarının Türk olduğunu, böylece Türklerin aslında Anadolu'nun ilk sahipleri olduğu fikri benimsendi. Ancak, Anadolu'da yoğun bir Rum ve Ermeni varlığı da mevcuttu. Bu yüzden Anadolu tarihinin Yunan ve Ermenileri ihtiva eden kısmı ötekileştirildi. Ayrıca, idealize bir Türk tarihine bağlanmak, Atatürk inkılablarının Türk tarihinin bir tekerrürü olduğunu iddia edebilmek için gerekiyordu. Bu iddiayı temellendirebilmek için de, Orta Asya'dan Türk Göçleri, Orhun Abideleri, Orta Asya'daki ilk Müslüman Türk Devletleri gibi unsurlar da Kemalizmin içine eklenmişti.²⁶³ Murat Belge'ye göre bu adım askeri başarıları reddetmeden, medeniyet kurmak üzerine odaklanmış bir Türklük inşası idi.²⁶⁴

Bu iddiaların yayılması da ancak kültürel politikalarla mümkündü. Bundan dolayı da, Atatürk döneminde Osmanlı'dan gelen Batıcılık ve Milliyetçilik politikalarına uygun olarak kültürel bir devrim başladı. Bu devrimin yaptıkları arasında Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Harf ve Dil İnkılabları, Türkiyat Enstitüsü ile Türk Tarih ve Dil Kurumlarının kurulması da vardır. Bu kurumların yaptıkları çalışmalar da Dil Devrimi ve Türk Tarih Tezi olacaktır.²⁶⁵

Bunların dışında Cumhuriyet döneminde yeni bir kimlik de geliştirildi. Bu yeni kimlik;

259 Keyder, *A.g.e.*, s. 103.

260 Keyder, *A.g.e.*, s. 117.

261 Belge, *A.g.e.*, s. 592.

262 Belge, *A.g.e.*, s. 684.

263 Etienne Copeaux, "Türk Kimlik Söyleminin Topografyası ve Kronografisi". *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu* içinde, s. 72-74.

264 Belge, *A.g.e.*, s. 610.

265 Kübra Ögüt Ata, "Cumhuriyet'ten Günümüze Kültür ve Turizm Bakanlığının Kültür Politikasının Bir Parçası Olarak Yayın Politikaları." (Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009). s. 37-39.

laik, modernleştirilmiş bir Türkçeyi resmi dil olarak kullanan, Batılı kıyafetlerin giyildiği, Batı takviminin kullanıldığı, ayrıca kendisini çağdaş olarak tanımlayan bir kimliktir.²⁶⁶

İstiklal Harbi'ni kazanan asker ve sivil yönetici sınıfı ki kısaca Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran ekip, ya da Kurucu Kadro olarak adlandırabiliriz. Bu sivil ve asker sınıf nezdinde daha önce Primus inter pares, yani eşitler arasında birinci konumda bulunan Mustafa Kemal'in önderliğinde Saltanat'a son verilmiş, Halk Fırkası kurulmuş ve Cumhuriyet rejimine geçilmişti. Cumhuriyet bu zaviyeden bakıldığı zaman, siyasi bir inkılâptır. Çünkü Cumhuriyet yeni bir tür örgütlenme ve yeni bir tür meşruiyet getirmiştir.²⁶⁷ Buna ek olarak; hilafet, saltanat ve sayısız farklı İslami müessese var oldukça, eski rejimin destekçilerinin bu müesseseleri ve onların yaratıp anlamlandırdığı sembolleri Kemalistlere ve Kemalizme karşı kullanacakları aşikârdı.²⁶⁸

Bundan sonra da Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklı bir yola girmiş, Batılılaşma Hareketleri hızlanmış ve radikalleşmişti. Bunlara ek olarak, Osmanlı Hanedanı sürgüne gönderilmiş, yeni yasalar, yeni alfabe getirilmişti. Yeni alfabe ile Türkçe ve Arapça arasındaki bin yıllık, belki daha uzun süreli bağ kökünden kesildi. Bunun yüzünden Osmanlı-İslam kültürünün edebi ürünlerine erişime son verilmiş oldu. Buna ek olarak da Arapçadan ve Farsçadan arındırılmış bir Türkçe yaratma çabalarına başlandı.²⁶⁹

Ayrıca yeni giysiler (erkek kıyafetleri pek fazla değişikliğe uğramamıştır) getirilerek yeni bir toplum yaratılması amacına gidilmiştir. Osmanlı fesi yasaklanarak²⁷⁰ şapka giyilmeye başlandı. Zira fes Osmanlı memur sınıfını, daha doğrusu Osmanlı devletini temsil etmekteydi.²⁷¹

Savaşın ardından Kemalistlerle İslam arasındaki taktiksel ittifak, ortak düşmanın defedilmesiyle tabii olarak sona erdi. Taktiksel ittifakın sona ermesinden sonra da Kemalistler laik bir devlet olmayı tercih ettiler. Bunun asıl nedeni de İslam, kopulmak

266 Şener Aktürk, *Almanya, Rusya ve Türkiye'de Etnisite Rejimleri ve Milliyet*, (Çev. Volkan Eke), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, 2015, s. 141.

267 Köker, *A.g.e.*, s. 184-185.

268 Ahmad, *A.g.e.*, s. 70.

269 Grigoriadis, *A.g.e.*, s. 97.

270 İran ve Afganistan da kendi vatandaşlarına geleneksel başlıklar yerine şapka yahut kepi tarzında Batı başlıkları taktırmayı zorunlu kılmıştır.

271 Grigoriadis, *A.g.e.*, s. 95.

istenen Osmanlı geçmişiyle bir köprü olabilecek bir durumdaydı.²⁷² Bununla da yetinilmeyerek, İslamla ve/veya Doğu ile ilişkilendirilen tüm kültürel ve sanatsal miras gericiğın ve geri kalmışlığın birer göstergesi sayıldı. Bunların yerine Batı kültürü ve sanatı gelişmişliğın göstergeleri olarak övüldü ve halka neredeyse zorla benimsetilmeye çalışıldı.²⁷³ Türk elitleri ne kadar başarılı olup olmadıklarını ne kadar Avrupalı olabildiklerine göre benimsemeye başladılar.²⁷⁴

Yeni bir toplum yaratma uğrunda, yeni bir mimari oluşturmaktan ve başkent in kozmopolit olarak addedilen Osmanlı payitahtı İstanbul'dan, milli ancak İstanbul'a göre küçük ve önemsiz sayılan Ankara'ya taşınmasından da çekinilmemiştir.²⁷⁵

Yine de bunun olacağı Cumhuriyet'in resmen ilanından önce bellidir. Amaç, eskinin ve projesizliğın simgesini simgesel anlamda (kendi sahasında) tarumar etmektir. Yoksa, Ankara şehri de Doğu'ya, İstanbul'un olduğu kadar, hatta daha da yakındır. Her İmparatorluk bir şehri simgeleştirir. Her iktidarın kendini tanımlayabileceği bir kültürel çerçeveye ihtiyacı olduğu için de bir şehre ihtiyaç duyulur. Bu şehir de genelde o imparatorluğın yahut devletin başkenti olur. Osmanlı İmparatorluğu için bu simge İstanbul, Türkiye Cumhuriyeti içinse bu simge Ankara'dır. O nedenle, yeni simgenin eski simgeyi bastırmaya çalışması doğaldır.²⁷⁶

Üzerinde düşünüldüğü zaman bu oldukça ilginç bir durumdur. Türk tarihinin ve de 20. yüzyıl dünya tarihinin en ciddi modernizasyon projesini yürüten ve iki asırlık yenileşme projesini hızlandıran ve radikalize eden bir akım mevcuttur. Fakat bu akım modernleşmiş ve yakın zamanlara kadar bir imparatorluğa başkentlik etmiş büyük bir şehri “eski olduğu için” beğenmemekte, bundan dolayı da bu “eskimiş şehre” saldırmaktan çekinmemektedir. Diğer bir taraftan ise, saldırdığı şehirdeki değerleri, Anadolu'daki şehirlerin tamamına yaymak için çalışmaktadır. Bu ilginç durumu bizce Projesiz Modernleşme kitabındaki Projeci ve Projesiz Modernleşme arasındaki ayrımla daha kolay anlayabilir ve Cumhuriyet'in Projeli aynı zamanda Projeci Modernleşmesinin, İstanbul'da yaşanmış olan Projesiz Modernleşmeye, kendi

272 Özkırımlı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 53.

273 Grigoriadis, *A.g.e.*, s. 100.

274 Kevin Robins, “Interrupting Identities”, *Questions of Cultural Identity* içinde, SAGE Publications, Londra, 2003, s. 67-68.

275 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 111.

276 Kaynar, *A.g.e.*, s. 190-192.

projesinden farklı olduğu için karşı olduğu şeklinde anlatabiliriz.

Cumhuriyet için İstiklal Harbi'ni kazanmak yeninin gücünü simgeliyordu. Buna karşılık olarak Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkmak ise eski rejimin can çekişmesinin bir sembolü haline gelmişti. Buna benzer bir algı Sovyetler Birliği'nde de görülmekteydi.²⁷⁷

1924 yılından sonra da Kemalist kesim gittikçe daha da sekter biçimde hareket etmeye başlamıştı. Bu sekterleşme bir nevi kendisini kabul ettirme evresi olarak da adlandırılabilir. 1922 ila 1928 arasında bir nevi kendisini kabul ettirme evresi²⁷⁸ içine giren Kemalistler, bu dönemde saltanat ve hilafeti kaldırmış, İslam'ın siyasal iktidarına son vermiş, fesi yasaklayıp şapka kullanmaya başlamış, çarşafı (en azından kısmen) yasaklamış, kadına hukuksal olarak erkeklerle eşit haklar tanımış, eğitimi tek başlı bir sisteme oturtmuş ve Latin alfabesini getirmişti. Bunlarla birlikte İsviçre'den medeni kanun ve hukuk muhakemeleri kanunu, İtalya'dan da ceza kanununu, ceza muhakemeleri usul yasasını da Almanya'dan almışlardı.²⁷⁹ Ayrıca, dünyaya Türk kadınlarının yeni Cumhuriyet'te ne kadar medeni ve güzel olduğunu bütün dünyaya ispatlamak için Türk kadınlarının Uluslar arası güzellik yarışmalarına katılmaları sağlandı. Bu yarışmalardan birinde Keriman Halis dünya güzeli seçildi.²⁸⁰

Bu sekterleşmenin yahut kendisini kabul ettirme evresinin ilk aşaması olarak 1924'te kurulmuş olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatıldı ve birçoğu İstiklal Harbi'nin önder kadrolarından olan parti yönetimi tasfiye edildi. İkinci adım olarak Takrir-i Sükûn Kanunu ile basın organları devlet denetimine alındı. Üçüncü adımda 1926'da Mustafa Kemal'e karşı suikast girişiminden sonra İttihatçılar İtalyan ve Sovyet örneklerini hatırlatacak şekilde bir dizi göstermelik siyasi mahkeme vasıtasıyla devletten tasfiye edildi.²⁸¹ Dördüncü adımda ise, CHF'ye karşı nispeten bağımsız kalabilen Mason Locaları, Kadınlar Birliği, Türk Ocakları gibi dernekler kapatılarak parti bünyesine alındı.²⁸²

1930'lara yaklaştıkça ve 1930'lu yılların içine girdikçe Kemalist rejim kendisini

277 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 306.

278 Kavramı Plaggenborg'tan aldım. Dönemi ise Benjamin Fortna'dan esinlenerek seçtim.

279 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 180-184.

280 Zarakol, *A.g.e.*, s. 186.

281 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 177.

282 Keyder, *A.g.e.*, s. 109-110.

savunmaya itildiklerine ve tabiri caizse bir tür mevzi savaşı vermeye başladıklarına inanıyordu. Bunun doğal sonucu olarak gitgide daha da otoriter bir hale gelmişlerdi. Bunun bir nedeni, 1929 ekonomik krizinin Türkiye'yi çok kötü bir şekilde etkilemesiydi. Başka bir neden Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyiminden sonra halk kitlelerinde CHF'nin yeterince destek görmediğinin fark edilmiş olmasıydı. Bir diğer neden de Kubilay Olayı'nın etkisiydi. Dördüncü bir neden de, borçların ödenebilmesi için kaynakların sonuna kadar harcanmasıydı. Bu nedenlerin doğurduğu sonuca Kemalist hükümet krize girme eğilimleriyle, otoriterleşme ve eğitim seferberliği ile cevap vermişti.²⁸³ Otoriterleşme ve seferberliğin hedefi, Osmanlı geçmişinin yeni kuşaklar üzerindeki etkisini yok etmek ve Türk milliyetçisi, laik ve otoriter bir ideolojiyi Osmanlı-İslam görüşünün yerine ikame ettirmektir.²⁸⁴

Devletin otoriter tutumu ekonomi-politik düzlemde kendini gösterdi. Ekonomide planlama, toplum nezdinde ise özerk alanların bastırılmasına başlandı. Eğitim ve basın da bundan nasibini aldı. Üniversite reformu ile Darülfünun hocalarının birçoğu tasfiye edilerek yeniden oluşturuldu. Bu dönemde Sovyet Rusya'dan, özellikle de Faşist İtalya'dan ve Nazi Almanyası'ndan etkilenme su yüzüne çıktı. Parti kontrolündeki basında bu ülkelerden örnekler verilmeye başlandı.²⁸⁵ Daha da önemlisi, CHF ideolojik programını Altı Ok (Milliyetçilik, Cumhuriyetçilik, Laiklik, Devletçilik, Halkçılık ve İnkılâpçılık) olarak pekiştirdi. Ayrıca, 1927 yılında sınır bölgelerinde ve Doğu Anadolu'da umumi müfettişlikler kuruldu. Üçüncü olarak, Faşist İtalya'nın ceza hukukunda yaptığı değişiklikler, birkaç yıllık bir gecikmeyle taklit edildi.²⁸⁶

Cumhuriyeti kuran kuşakların ve bu dönemin aydınlarının eğitim süreçlerinde ve buna bağlı olarak da, dünyaya bakışlarında en etkili olan düşüncenin de pozitivism olması, Cumhuriyet'i kuran kadroyu bu yola yöneltmişti. Bu kadronun amaçları da pozitivism bağlamında şekillenmişti: ekonomide süratle kalkınma, toplumun batılılaş(tırıl)ması ve genel olarak Batı'yı yakalamak.²⁸⁷

Birçok açıdan, Türkiye'deki bu kadronun önderlik ettiği Kemalist hareket, Avrupa'daki hareketlerin çocuğuydu. Zira milliyetçilik, tek parti iktidarları gibi olgular ilk olarak

283 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 184-188.

284 Ahmad, *A.g.e.*, s. 79.

285 Keyder, *A.g.e.*, s. 126-128.

286 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 188-191.

287 Evren Altınkaş, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydınlar: Kurucu İdeolojinin Seçkinleri*, s. 116.

Avrupa'da ortaya çıkmış olan olgulardı. Zaten Kemalizm de, tıpkı Sovyet Komünizmi ve Faşizm gibi kendisini geçmişle köprüleri atan bir yenilikçi hareket olarak lanse etmiş, en azından böyle lanse ettiği iddia olunmuştur. Buna karşılık, Kemalizm aynı zamanda Arap sosyalist hareketlerine de esin kaynağı olmuş orijinal bir ideolojidir.²⁸⁸

Atatürk dönemine kadar Türkiye'de, modernleşme geleneksel toplumun direnişi nedeniyle yalnız, teknolojiye ve usulde mümkün olan bir şey olarak tasavvur edilmişti, ancak bu dönemde Atatürk'ün radikalizmi bütüncül bir modernleşme doğurmuştu. Kemalist Yenileşmenin Osmanlı Yenileşmesinden en önemli farkı da burada ortaya çıkar. Osmanlı Yenileşmesinde devletin merkezileşmesi ve parlamenter demokrasi için çok sayıda adım atılmıştır. Kemalist Yenileşmede ise asıl amaç, dine ve hanedana dayalı meşruiyetten arındırılmış laik ve milliyetçi bir cumhuriyet kurmaktır.²⁸⁹

Hilafet'in kaldırılması da bu amaç yüzündendir. Çünkü çok sayıda muhafazakâr Türk için halife Cumhuriyet hükümetinden daha önce geliyordu. Bu yüzden de bir karşı hükümet tehlikesi mevcuttu. Ayrıca, halife zaten bir parçası olduğu Osmanlı Hanedanı'nın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun saltanat döneminden kalma adetlerini devam ettiriyordu. İslam hukukunun Osmanlı'da değişmeden kalan mirasını bir vuruşta tasfiye etmek bu amaç için yapılmıştı.²⁹⁰

Gelgelelim, Cumhuriyet Türkiye'sinin eski Osmanlı İmparatorluğu'ndan devrimci bir kopuş sonucu değil, savaş şartları yüzünden gerçekleşen bir dönüşüm sonucu kurulduğu ve toplumsal hayattaki birçok değişikliğin tedricen ortaya çıktığı da iddia edilmiştir.²⁹¹

Bu iddiayı destekleyen çok sayıda kanıt mevcuttur. Buna bir örnek olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki silahlanma politikaları ile erken dönem Cumhuriyet'in silahlanma politikalarının birbirinin devamı olduğu gösterilebilir. Bunun sebebi olarak da Atatürk'ün ve Kurucu Kadroların, İkinci Abdülhamit ile aynı koşullarla karşılaştıkları için aynı vermeleri gösterilmiştir.²⁹²

İkinci bir örnek olarak Atatürk'ün yazmış ve okumuş olduğu Nutuk verilebilir. Nutuk, her ne kadar içinde çok sayıda vesika bulunduruyor olsa da, esasında Osmanlı-Türk

288 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 22-24.

289 Keyder, *A.g.e.*, s. 111.

290 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 415-417.

291 Keyder, *A.g.e.*, s. 240.

292 Jonathan Grant, *The Sword of the Sultan: Ottoman Arms Imports, 1854-1914*, s. 35-36.

şifahi geleneğinin bir parçasıdır. Yazıldıktan ve okunduktan sonra kitap olarak bastırılması da bu durumu değiştirmez. Buna rağmen, şifahi bir geleneğin devamı olması, mantıken doğrudur. Zira dönemin Türkiye'si, halk propagandası için elverişli olmayan bir yerdir. Okuma yazma oranları düşüktür ve radyo sayısı oldukça azdır.²⁹³

Ayrıca, Cumhuriyet'in kurucuları, kendilerini bütün halkın temsilcisi olarak ilan ettikleri için, Osmanlı elitlerine karşı bütüncül bir tavır almadılar. Sadece Kurtuluş Savaşı'na karşı açıkça tavır almış olanlara karşı bir tavır geliştirildi.²⁹⁴

Bu tezi destekleyen bir başka örnek olarak, Hakan Kaynar'ın Projesiz Modernleşme adlı kitabı gösterilebilir. Bu kitaba göre, İstanbul özelinden genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda toplum hayatı 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı'dan gelen yeni teknolojiler ve modalar neticesinde değişmiştir. Ulaşım, iletişim ve yerleşim gibi alanlardaki değişmeler, toplumdaki fertlerin de değişmesini gerektirmişti. Bunlar ve dışarıdan gelen Jön Türk Devrimi, Balkan Savaşları, 1. Dünya Savaşı ve işgal dönemi neticesinde Cumhuriyet iktidarı tecessüm ettiğinde İstanbul'da yaşayanlar zaten bir noktaya kadar modernleşmişti, modernleşme sürecinde daha da öteye geçmeye hazırlardı.²⁹⁵

Elbette bu değişme ve değişime karşı verilen tepkiler İstanbul'da da ikili bir mahiyet almıştı. İkili bir mahiyet alması da doğaldır, zira gerçek hayatta eski ve yeninin yan yana olması kadar doğal bir şey yoktur. Yeni ve modern olan her zaman eski ve modern olmayan ile yan yanadır. Modernleşmeci olmadıkları için geleneksel sayılacak insanlar, hayatın safhalarında modern olarak addedilen davranışlar sergileyebilir. Modernleşme projesine iştirak ettikleri için de modern olarak addedilen birisi de gündelik hayatında tam tersi bir şekilde geleneksel olarak tasavvur edilecek davranışlarda bulunabilirler. Modernlik ya da premodernlik veyahut postmodernlik her insanda bir bütün olmak zorunda değildir.²⁹⁶

Projesiz Modernleşme kitabından verilecek birkaç başka örnek, konunun aydınlatılmasında yardımcı olabilir. 1912 yılında Osmanlı ordusunda ve devlet dairelerinde Alafranga saatin resmen Alaturka saatin yerine idame ettirilmesinden

293 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 250-251.

294 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 344.

295 Kaynar, *A.g.e.*, s. 12-13.

296 Kaynar, *A.g.e.*, s. 194.

sonra, çok sayıda İstanbullu, sanki iki arada bir derede kalmanın bir nişanesi olarak, iki farklı saat taşımaya veyahut iki kadranlı (biri alaturka, diğeri alafranga) saatlerden taşımaya başlamış ve Cumhuriyet dönemine kadar böyle devam etmiştir.²⁹⁷

Bunun başka bir sonucu da, eski-yeni çatışmasının her yerde yaşandığı bir İstanbul'un ortaya çıkmasıdır. İstanbul ile Beyoğlu, Doğu ile Batı, Osmanlı ile Cumhuriyet, Eski ile Yeni vb. dikotomileri sürekli yaşayan İstanbullular, her zaman yeniden yana olmaya ve yeniyi taklit etmeye çalışsalar da, eski İstanbul her zaman yanlarındadır. Vapur pek de uzun sürmeyecek bir seyahat ile Doğu'yu (Üsküdar'ı) görebilen İstanbullu için yahut bulunduğu muhitte devlet memuru olmayan kimsenin Alafranga saat kullanmadığını fark eden başka bir İstanbullu için yeniyi körü körüne taklit etmek zor bir iş olsa gerektir. Binaenaleyh, İstanbullu ne zaman yeniyi taklit etse, eski de orada olduğu için bir tür vicdan muhasebesine girmek zorundadır.²⁹⁸

Ancak, tüm bu değişime karşın, değişmiş ve de modernleşmiş İstanbul, bozkırım ortasında küçük bir Anadolu şehri olan Ankara'da kurulan Cumhuriyet tarafından eskimiş olarak ilan edilir. Ankara, Cumhuriyetçiler için yeni bir kültür ve uygarlık yaratma arzularının bir ifadesi haline gelmişti. Ahmad'a göre, Ankara Türkiye Cumhuriyeti'nin Washington'u, İstanbul ise New York'u idi.²⁹⁹

Bu dönemde birçok noktada Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasının reddine gidildi. Ancak Cumhuriyet'i ilan eden kadro, başka birçok farklı alanda da Osmanlı mirasını savunmaya devam etti. Bundan dolayı da bizce Erken Cumhuriyet döneminin, Tanzimat sonrası dönemde başlayan Eski-Yeni ikiliğinin başka bir düzlemde devam ettiği dönem olarak algılanması gerekir. Zira Osmanlı mirasından yararlanma ve Osmanlı mirasının reddi aynı alanlarda ve aynı zamanlarda gerçekleşmektedir.

2.2. OSMANLI MİRASINI KUŞATMAYA ALMAK: ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE SİYASET VE TARİHİN İLİŞKİSİ

1923-1938 arasındaki dönemin siyasetçileri genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'na karşı eleştirel bir tutum içerisindedirler. Bu eleştirel tutumun sebebi bizce, Trablusgarp

297 Kaynar, *A.g.e.*, s. 85.

298 Kaynar, *A.g.e.*, s. 181.

299 Ahmad, *A.g.e.*, s. 113.

Savaşından beri süregelen 12 yıllık savaşlar silsilesi sonucunda Anadolu'nun tamamıyla bir harabe haline dönmesinden dolayı Cumhuriyet'i ilan eden sivil ve asker sınıfın bir enkaz devraldıklarını düşünmeleri olabilir. Aynı eleştiriler, azalmakla birlikte 1960'lı yıllara, hatta daha da ötesine kadar uzanır.

2.2.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Uzak Geçmişin İdealize Edilmesi

Mahmut Esat Bozkurt'a göre Türkler tarih boyunca dünya tarafından yarı medeni, barbar veyahut vahşi olarak tanıtılmak istenmiştir. Ancak Türkler İlk Çağ ve Orta Çağ medeniyetlerini yaratan millettir. İstanbul'u fethederek Orta Çağ'ı da kapatmış, Yeni Çağ'ı başlatmıştır. Bizce burada Mahmut Esat Bozkurt, Osmanlı'yı ne kadar ağır bir şekilde eleştirse de tarih anlayışının en azından kısmen de olsa Osmanlı merkezli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Türklerin kılıcının ulaştığı her yere medeniyet de ulaşmıştır. Hatta söylenebilir ki, Türkler fazla medeni olmalarının cezasını çekmiş bir millettir.³⁰⁰ Amerika'nın keşfi de Türklerin Akdeniz havzasını kontrol altına alarak Avrupalıları ticaret edemez hale getirmeleri sayesinde vuku bulmuştur.³⁰¹

Atatürk'ün ve Kemalistlerin yönetim tarzında Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalma etmenler de mevcuttu. Çağlar Keyder buna örnek olarak her iki rejimde de yönetilen kitlelere güvenilmediğini, amacın uyuyan kitlelere göz kulak olmak olduğunu iddia eder. Ayrıca, Mustafa Kemal'in Mussolini gibi, Roosevelt gibi faşist ve/veya halk yordakçısı liderlerin tersine büyük halk kitleleri önünde tek bir konuşma bile yapmamış olmasından hareketle Atatürk için Cumhuriyet rejiminin Osmanlı geçmişiyle bir sürekliliği temsil ettiğini ekler.³⁰² Türk milleti Atatürk'e göre, büyük bir maziye sahip olan bir millettir. Altı, yedi asırlık Osmanlı İmparatorluğu da Türk milletinin şanlı geçmişi bir parçasıdır.³⁰³

Dönemin en meşhur tarihçilerinden olan, daha sonra siyasetle uğraşacak olan Fuat Köprülü, dönemin koşullarına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nu geri plana atmaktan kaçınmıştır. Ona göre; Osmanlı tarihi, Türk tarihinin bir parçasıdır ve Türk tarihinin de bilimsel usullere göre bir bütün olarak incelenmesi gerektiği için, Osmanlı tarihi geri

300 Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 305-306.

301 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 312.

302 Keyder, *A.g.e.*, s. 139.

303 *Atatürk: Türk Gencinin El Kitabı*, s. 18.

plana atılmamalıdır.³⁰⁴

Recep Peker'in de Osmanlı İmparatorluğu geçmişine ilişkin yapmış olduğu olumlu yorumlar mevcuttur. Buna bir örnek olarak, Peker'in Cumhuriyet Halk Fırkasının Osmanlı döneminden beri en uzun süre hayatta kalmış olan fırka olduğu gerçeğini kabul etmesi³⁰⁵ üzerinden de Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı İmparatorluğu'nun bir devamı olarak gördüğü gibi bir çıkarım yapılabilir. Ayrıca, Recep Peker, Osmanlı İmparatorluğu'nun büyüklüğünü de teslim etmiş bir siyasetçiydi.³⁰⁶

2.2.2. Erken Cumhuriyet Döneminde Yakın Geçmişin Kötülenmesi

Tıpkı her rejimde olduğu gibi, Cumhuriyet tarihi süreci boyunca dünyadaki genel eğilimlere uygun olmak üzere, Cumhuriyet siyasetçilerinin birçoğu Osmanlı İmparatorluğu hakkında olumsuz ifadeler kullanmışlardır. 2002 sonrasında başlayan Adalet ve Kalkınma Partisi dönemiyle bu durum tersine dönmüş olsa da, 2002'ye gelinceye kadar geçen süre içinde Osmanlı İmparatorluğu ve de genel anlamda Osmanlı ile ilgili çok sayıda olumsuz söylem vardır.

Bu dönemdeki olumsuz tutuma sahip siyasetçilere ilk örnekler olarak Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü verilecektir. İsmet İnönü, zira daha Cumhuriyet ilan edilmeden ve Saltanat kaldırılmadan yeni bir devletin zuhur ettiğini varsayıyordu. Onun Lozan Barış Antlaşması görüşmelerine katılan ve Ermeni devleti için toprak isteyen Ermeni delegelerine kendilerinin yaşanan olaylarla alakası olmayan yeni insanlar olduklarını, devletlerinin de yeni ve başka bir devlet olduğuna dair ifadeleri mevcuttur.³⁰⁷

Bu konu hakkında acaba Mustafa Kemal Atatürk ne düşünüyordu? Atatürk, Fransız Devriminin temel ilkelerinden olan insan hakları, hürriyet, bağımsızlık ve milliyetçilikten etkilenmiştir. İkincil olarak bu akımların Osmanlı İmparatorluğunun parçalanıp çöküşüne olumsuz katkılarda bulunması da düşünce hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Bu iki düşünce O'nun çöküş içinde olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine milli değerlere ve çağdaş ilkelere dayanmakta olan yeni bir Türkiye'nin

304 Ersanlı, *A.g.e.*, s. 158-159.

305 Recep Peker, *Genel Sekreter Recep Pekerin Söylevleri*, Ankara: Basım yeri belirsiz, 1935, s. 26.

306 Recep Peker, *İnkılâp Dersleri Notları*, Ankara: Ulus Basımevi, 1935, s. 3.

307 İsmet İnönü, *Hatıralar 2. Kitap*, s. 80-82.

kurulmasını düşünmeye sürüklemiştir.³⁰⁸ Ayrıca, Atatürk'te akılcılık ve olguculuk düşüncelerinin izleri de mevcuttur. Bunun dışında Rousseau ve Montesquieu gibi yabancı düşünürlerle, Ziya Gökalp ve Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi gibi Türk düşünürlerden etkilendiğini de biliyoruz.³⁰⁹

Aslında Atatürk'ün açıkça katı bir ideolojiyi benimsediği söylenemez. Zaten, Atatürk de değişik görüşlerden kendisine has fikirler çıkartabilmiş bir adamdır. Zira kendisi de böyle bir ifadelendirmeden kaçınmıştır. Ayrıca, Atatürk gibi açık fikirli ve geniş ufuklu birisinin düşüncelerinin ömrü boyunca değişikliğe uğrayabileceği de muhtemeldir.

Ancak, Atatürk'ün ve onun ideolojisi olan Kemalizm'in her halükarda ulus-devletçi, pozitivist, aydınlanmacı, milliyetçi, rasyonel ve laik niteliklere³¹⁰ yahut parametrelere sahip olduğu söylenebilir. Murat Belge'ye göre de milliyetçi ve Batıcı olduğu su götürmez. Buna ek olarak, Atatürk İnkılaplarının birçoğu Atatürk'ün kafasında zaten mevcut ve planlanmış durumdadır.³¹¹ Yine de Kemalizm'in Kurtuluş Savaşı sırasında İslami ve sol tonlar taşıyan ve Kurtuluş Savaşı sonrasında İslami ve sol yorumları kısmen veya bütünüyle tasfiye etmiş iki farklı söylem dönemine sahip olduğu söylenebilir.³¹²

Atatürk'ün söylemleri dönem dönem değişikliğe uğramıştır. Özay Göztepe yazdığı Mustafa Kemal'in Cumhuriyet Söylemi: Halkçılık, Laiklik, Batıcılık, Milliyetçilik (1919-1938) adlı yüksek lisans tezinde Atatürk'ün söylemlerini beş farklı döneme ayırmıştır. Bu beş dönem;

1. Amasya Genelgesi ile başlayıp Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar süren ve en temel argümanı İslami birlik olan dönem.
2. Büyük Millet Meclisi'nin açılışından Londra Konferansı'na kadar uzanan ve en temel argümanı -Sovyetler Birliği'nin de ideolojik etkisiyle- antiemperyalizm ve antikapitalizm olan dönem.
3. Londra Konferansı'ndan birinci meclisin kendisini yenileme kararı verinceye

308 Turan, *A.g.e.*, s. 3-4.

309 Turan, *A.g.e.*, s. 12-28.

310 Bizce bu tanımlamaya otoriterlik özelliği de eklenmeliydi.

311 Belge, *A.g.e.*, s. 646-674.

312 Özay Göztepe, "Mustafa Kemal'in Cumhuriyet Söylemi: Halkçılık, Laiklik, Batıcılık, Milliyetçilik (1919-1938)." (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2008.), s. 2.

kadar geçen zaman aralığını kapsayan ve en temel argümanı milli egemenlik ve milli irade olan dönem.

4. Halk Fırkası'nın meclis seçimlerini kazanmasından devletçi iktisat politikalarına geçişe kadar geçen süreyi kapsayan ve en temel argümanı batılılaşma olan dönem.
5. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ilk resmi programının kabul edildiği zamandan Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne kadar geçen süreyi içeren ve temel argümanı etnik bir temelde tanımlanmış bir milliyetçilik ile sınıf mücadelesini engelleme amacıyla doldurulmuş halkçılık olan dönemdir.³¹³

Daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce tutmuş olduğu not defterlerinin içinde de Atatürk'ün saltanat karşıtı yorumları mevcuttur. Büyük Taarruz'dan önce tuttuğu notların birisinde padişahın ve dönemin İstanbul hükümetini fetvalarla ve iradelerle milleti Milli Mücadele aleyhine kışkırtmakla suçlamıştır.³¹⁴

Cumhuriyet'in kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal Atatürk için, Osmanlı İmparatorluğu'na dönüşü savunan her hareket, millet ve meclis nezdinde mürteci ve yeniliği hazmedemeyen hareketlerdir. Meclisteki mebuslardan birisinin de bu konu hakkında yazmış olduğu bir risaleyi de bu minvalde görmüştür. Atatürk'e göre milli hâkimiyeti monarşilerin yahut oligarşilerin elinde bulundurmakta menfaat bekleyen cahiller ve gafiller vardı.³¹⁵ Zaten Türkiye'nin milli kurtuluşu da Atatürk'e göre eski temelleri yıkıp onların yerine yenilerini inşa etmeyi gerektiriyordu.³¹⁶ Osmanlı İmparatorluğu da zaten kendi gücüne dayanmayıp başkalarından destek beklediği için çökmüş bir devlettir.³¹⁷ Eskinin yıkılıp yerine yeninin getirilmesine ilgili olarak, yaptığı çeşitli konuşmalarda Atatürk, yeni eğitim sisteminin eski devrin hurafelerinden tamamen uzak olması gerektiğini ve eğitimin her daim Türk milletine, Türkiye devletine ve Türkiye Büyük Millet Meclisine sadık insanlar yetiştirmesi

313 Özay Göztepe, *A.g.e.*, s. 6-7.

314 Ali Mithat İnan, "Atatürk'ün Not Defterleri." (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1987). s. 44.

315 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938)*; s. 103; *Atatürk: Türk Gencinin El Kitabı*, s. 40.

316 Akt. Andrew Davison, *Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik*, s. 236.

317 Hüner Tuncer, *Atatürkçü Dış Politika*, s. 29.

gerektiğini söylemiştir.³¹⁸

Atatürk için Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine yeni Türkiye Cumhuriyetinin kurulması, az zamanda yapılan en büyük iştir.³¹⁹ Bunun iki farklı nedeni vardır. Birincisi, Türk milletine en uygun olan idare demokrasi ve cumhuriyet idaresidir. İkincisi ise cumhuriyet idaresinin ahlaka ve erdeme dayanan ve erdemli insanlar yetiştiren bir idare çeşidi olmasıdır. Bunun tersine, saltanat ise korku ve tehdit etmeye dayanan bir idare şeklidir. Ayrıca saltanat idaresi korkak ve sefil insanlar yetiştirir.³²⁰ Bunun da tabii neticesi haysiyetini kaybetmiş ve boynu eğik olarak görülen bir Osmanlı İmparatorluğu olmuştur.³²¹

Bunlara ek olarak, Atatürk için Türkiye'de yapılan reformların tamamı Batı medeniyetine girme arzusu idi. Zira Atatürk'e göre, medeniyet tekti ve bu medeniyet de Batı medeniyeti idi. Bundan dolayı da, medeniyete girmeyi arzu eden bütün milletler Batı'ya yönelmişti. Zaten de Batı'ya yönelmek zorundalardı.³²²

Ona göre, yeni Türkiye Hükümetinin özü milli hâkimiyettir ve milletin kayıtsız şartsız hâkimiyetidir. Milli hâkimiyet, Atatürk için öyle bir güçtür ki, milli hâkimiyet karşısında taçlar ve tahtlar batar, yok olur. Milletın saltanat makamı da Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Bundan başka saltanat yoktur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ordusu da milli hâkimiyete hizmet eder, yeni saltanatlar kurmak için uğraşmaz.³²³

Hilafet, Atatürk için gerçekte ne dini ne de siyasi manası ve mevcudiyeti olan bir müessesedir. En nihayetinde hilafet sadece tarihi bir hatıra olabilir. Türkiye Cumhuriyeti'nden resmi heyetlerin kendisiyle temaslarda bulunmasını talep etmesi bile, Atatürk'e göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına açıkça bir tecavüzdür. Halife, kendisinin ve makamının ne olduğunu bilmeli, bununla yetinmeli ve saltanatı geri getirmek gibi hayallere kapılmamalıdır.³²⁴

Atatürk için Tanzimat da olumsuz bir devirdir. Bu dönemde yapılmış Batılılaşma ve anayasa hareketleri genel olarak iç karışıkları ve dış baskıları savuşturmak için ortaya

318 Kaplan, *A.g.e.*, s. 139-140.

319 Atatürk: *Türk Gencinin El Kitabı*, s. 9

320 Atatürk: *Türk Gencinin El Kitabı*, s. 13-15.

321 Aktaran, Ayşe Zarakol, *A.g.e.*, s. 183.

322 Aktaran, Ayşe Zarakol, *A.g.e.*, s. 151.

323 Atatürk: *Türk Gencinin El Kitabı*, s. 25-34.

324 Aktaran, İnönü, *A.g.e.*, s. 186-187.

konulmuş gelip geçici çarelerdir. Buna ek olarak Tanzimatın liberal hukuk düzeni, Osmanlı ekonomisinin çökmesine neden olmuştur.³²⁵

Osmanlı'nın son dönemindeki eğitim ve öğretim anlayışı Atatürk için Türk milletinin gerilemesindeki en büyük etkendir. Bu anlayış, hurafelerle ve hem Doğu'dan hem de Batı'dan gelen yabancı fikirlerle örülüdür. Milli ve millete uygun bir eğitim ve öğretim anlayışı değildir.³²⁶

Atatürk'ün anayasa düşüncesi de bu bağlamda ilginçtir. Zira, Atatürk'e göre; 19. yüzyıldaki Osmanlı anayasal hareketleri halktan gelmemiş, tam aksine dış etkilerden çekinen taklitçi bir grup devlet adamının eseriymişti. 1908'deki 2. Meşrutiyet'e kadar anayasa çalışmalarının içinde "millet" bulunmamaktadır.³²⁷ Kurtuluş Savaşı'nda da egemenlik, zorla Türk milletinin hâkimiyet ve saltanatına el koymuş Osmanlılar'ndan alınmış ve Türk milletine geçmiştir.³²⁸

Osmanlıların iktidarı sonunda Türkiye uçurumun kenarında bir ülke haline gelmişti. Bunun diğer sebepleri de çok sayıda farklı düşmanla uzun süre süren savaşlardı. Fakat Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra içeride ve dışarıda saygı duyulan yeni bir toplum, yeni bir vatan ve yeni bir devlet ortaya çıkmıştı. Bunları yaratmak için de çok sayıda inkılâplar yapılmıştı. Bu inkılâplar hak namına ve milletin rahatı uğruna yapıldı. Yapılan inkılâplar da düşmanları mağlup edip vatani işgallerden kurtardı.³²⁹

Atatürk, tarihteki milletlerin yükseliş ve alçalışlarının birincil sebebinin iktisadi olduğunu düşünür. Ona göre; siyasi, askeri ve içtimai sebepler de bulunabilir ki bu sebepler de önemsiz değildir. Ancak, bu siyasi, askeri ve içtimai sebepler iktisadi sebeplerin yanında ikincil planda kalırlar. İktisat, bir milletin hayatıyla ve iniş çıkışlarıyla doğrudan alakalıdır. Türk tarihi de bundan farklı bir şekilde ilerlemez. Türkiye tarihindeki bütün zaferler, mağlubiyetler, felaketlerin hepsi dönemlerinin iktisadi şartlarından dolayı yaşanmıştır.³³⁰

325 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938)*, s. 219-220.

326 *Atatürk: Türk Gençinin El Kitabı*, s. 80-81.

327 Bülent Tanör, *Anayasal Gelişme Tezleri*, s. 15.

328 Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, c.2, s. 186.

329 *Atatürk: Türk Gençinin El Kitabı*, s. 38-39.

330 *Atatürk: Türk Gençinin El Kitabı*, s. 73.

Buna ilk örnek olarak, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki mekteplerde Osmanlı dönemi, Türk milletinin kanını dünyanın dört bir yanında boşuna heba eden müstebit padişahlar dönemi olarak tanıtılmıştır. Türk tarihinin Orta Asya'dan Akdeniz'e kadar uzanan bir coğrafyada Türk kavminin tarihi olarak yorumlanmaya başlamasıyla Osmanlı tarihinin önemi azaltıldı. Buna ek olarak, Türk tarihinin İslami ve etnik açıdan yorumlanması Türkiye Cumhuriyeti devlet ideolojisine aykırı sayıldı.³³¹

1930'lardan sonraki yıllarda Türkiye'yi içe ve dışa tanıtmak için sinemadan yararlanılmaya başlandı. Bunun ilk adımları, 1929 yılında çekilen ve Atatürk'e İstanbul'da izletilen “Gazi Çiftliği'nin Filmi” idi. Atatürk'ün bu filmi beğenip yurdun her tarafında izletilmesini emretmesiyle sinema Cumhuriyet döneminde de (Daha önceki dönemde hem İttihat ve Terakki tarafından hem de işgalciler tarafından kullanılmıştı) bir propaganda aracı olarak kullanılmaya başladı. İlk Gazi Çiftliği filmini başka Gazi Çiftliği filmleri, Amerikan ve Rus sinemacıların çektiği Anadolu görüntüleri ve bozkırın ortasında yoktan var edilen Ankara'yı anlatan filmler arz-ı endam ettiler.³³²

İsmet İnönü, hatıralarında Cumhuriyet fikrini Abdülhamid zamanında, fakat olgunlaştıktan ve görüp geçirdikten sonra düşünmeye başladığını belirtmiştir. Gençlik yıllarında Sultan Abdülhamid'in daima halk ve öğrenciler nezdinde eleştiri konusu olduğunu fark ettiğini, ancak bu tenkitlere gençken inanmadığını söylemiştir. Kafasında sistem olarak Cumhuriyet şeklini ise Birinci Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi esnasında kurduğunu yazmıştır.

Abdülhamid ve sonraki gelen padişahların yeteneksiz olduğuna ilişkin yaptığı mütalaa da kendisine göre Cumhuriyet fikrini düşündürücü olmuştur. Zira İnönü'ye göre kendileri düşman istilasından memleketi kurtarmak için savaşırken, onlar İstanbul'da Yunan subaylarının bulunduğu kokteyllerde eğleniyor ve İstiklal Harbi'nde savaşanları dinsizlikle itham edip üstlerine askeri kuvvet göndermeye uğraşıyorlardı. Nitekim Atatürk ve İnönü Cumhuriyet fikrini İstiklal Harbi esnasında düşünmekteydi.³³³

Halifeliğin ilga edilmesi konusunda da İsmet İnönü, Atatürk ile ittifak halindeydi. İnönü'ye göre, hilafetin ayakta kalması, Saltanatçıları tatmin ediyordu ve onları

331 Halil İnalçık, *Tarih ve Politika*, s. 7.

332 Kaynar, *A.g.e.*, s. 151-152.

333 İnönü, *A.g.e.*, s. 175-177.

Cumhuriyet'in zayıf düştüğü bir zamanda Saltanat'ın geri getirilebileceği ve halifenin devlet başkanı olabileceği umudunu taşımaya sevk ediyordu.³³⁴

Harf devrimi de İsmet İnönü'ye göre kültür değiştirmesini kolaylaştırması için yapılmıştır. Harf devrimiyle beraber ister istemez Arap kültüründen kopulmuştur. Bu da Türkçe için faydalı olmuştur. Zira Osmanlı İmparatorluğu döneminde edebiyatta sanatlı bir dil için Arapçayı kullanmak hevesi yüzünden Türk milli kültürü zayıflamıştır.³³⁵

Yeni Cumhuriyet'in hallettiği sorunlardan birisi de asayiş sorunudur. İmparatorluk zamanında Çakırcalı Mehmet Efe gibi eşkıyalar ayrı bir hükümet gibi belirli yerleri idare etmiş, ancak eski hükümetler bu sorunu halletmekte başarısız olmuştur. Ancak, Cumhuriyet memleketi Ankara'dan idare etmek suretiyle memleketin bütünlüğünü ön plana almış ve asayişin sağlanması bir devlet politikası haline gelmiştir.³³⁶

Bu dönemde olumsuz bir tutum taşıyan siyasetçilere bir başka örnek olarak döneminin en güçlü siyasetçilerinden olan Recep Peker³³⁷ gösterilebilir. Recep Peker'e göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin son on iki yıllık tarihi, siyasi cepheden Cumhuriyet Halk Fırkasının tarihidir. Bu tarih içerisinde Türkiye'nin askeri işgallerden ve kardeş kavgasından kurtuluşu, son devirlerde en zararlı bir düşman haline gelen Saltanat idaresinden kurtuluşu, cehaletten ve taassuptan kurtuluş ve devralınan bu enkaz (Osmanlı İmparatorluğu) üzerinde yeni ve kudretli bir devletin kuruluşu yazılıdır.³³⁸

Yine de, son vadede Recep Peker'in Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki görüşleri oldukça olumsuzdur. Osmanlı İmparatorluğu'nun İkinci Meşrutiyet devrinde hüküm sürmüş son üç padişahı Recep Peker'in sivri dilinden nasiplerini almışlardır. Peker'e göre, İmparatorluğun son padişahı olan Vahdeddin, millet ve memleket aleyhinde düşmanlarla birleşen ve hainliğinin cezasından düşmanlarının himayesiyle kaçan bir bedbahttır.³³⁹ Ondan önceki hükümdar olan Mehmet Reşad, zati idareden mahrum,

334 İnönü, *A.g.e.*, s. 188.

335 İnönü, *A.g.e.*, s. 223.

336 İnönü, *A.g.e.*, s. 272.

337 Recep Peker: 1888 yılında İstanbul'un Kocamustafapaşa semtinde doğdu. 1904'te Harp Okuluna girdi. Bu okuldan 1907'de mezun oldu. 1917'de Harp Akademisinden sınıf birinciliğiyle mezun oldu. 1919'da Ankara'ya geldi. TBMM açıldığı zaman Meclis Başkâtibi oldu. 1923'te Meclis'e milletvekili olarak girdi. 1950'ye kadar Kütahya ve İstanbul milletvekilliği yaptı. Cumhuriyet Halk Fırkasının kurucularından ve ilk genel sekreteri oldu. İçişleri Bakanlığı, İskân Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve Başbakanlık görevlerinde bulundu. 2 Nisan 1950 tarihinde vefat etti.

338 Recep Peker, *Genel Sekreter Recep Peker'in Söylevleri*, İstanbul, s. 26.

339 Burada Peker'in son padişah için bedbaht ifadesini kullanması, Padişahın bunu yapmakta mecbur

makamının nüfuzunu bazı kişilere³⁴⁰ kaptırmış zavallı şuursuz bir hasta olarak tanınmaktaydı. Meşrutiyet devrinin ilk hükümdarı olan 2. Abdülhamid ise meşhur 31 Mart faciasının faili idi.³⁴¹ Osmanlı İmparatorluğu da içindeki öz unsurunu, Türkleri daha çok ezmiş, harcamış ve medeniyetin gelişimi aşamasında uyuyakalmış bir imparatorluktu.³⁴²

Ayrıca dini anlayış Peker'e göre Osmanlı imparatorluğunu medeni âlemden uzaklaştırmıştı. Zaten Osmanlı'nın yaptığı inkılâplar da Recep Peker'e göre kopyacılıktan ibarettir. Osmanlı'daki birinci ve ikinci meşrutiyetler, Fransız ihtilalı hukukundan kopya edilmişlerdi, bu kopyacılık da, muzır unsurların yetişmesine sebep olmuştu.³⁴³ Buna karşılık Türk inkılâbı ise şaşaalı bir güneş, ulusal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşayışın tüm derinliklerinde tesirler yapmış ve halktan gelen bir inkılâptı.³⁴⁴ Hiçbir bakımdan kopya değil, orijinal bir inkılâptı.³⁴⁵ Aynı zamanda dünyanın bir köşesinde kendi kendine oluşmamış, evrensel ve dünyanın yaşayış ve anlayışı üzerinde tesir etmiş bir inkılâptı.³⁴⁶ Bunun sebebi de Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya, Türk milleti ve zamanın ruhudur.³⁴⁷

Bu bölümde bahsedilecek bir başka isim de 1936 yılında Kamâlizm kitabını yazarak Kemalizm'in ilk resmi tanımlamalarından birini yazan Edirne milletvekili Şeref Aykut'tur³⁴⁸. Şeref Aykut da tıpkı Recep Peker gibi, Türk devriminin Türk tarihinden ve Türk ulusunun ruhundan doğmuş olduğunu düşünmektedir. Ayrıca Aykut'a göre Türk devrimi Rasyonel, Sosyolojik, Marksist, Faşist rejim ve ideolojileriyle de izah etmek fazla bir iştir, zira Kamâlizm³⁴⁹ bunların üstünde yalnız yaşamak dinini aşıl原因 ve

kaldığını düşündüğüne delil olabilir.

340 Burada İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en güçlü üç kişisi olan Talat, Cemal ve Enver'den bahsediyor.

341 Recep Peker, *Genel Sekreter Recep Peker'in Söylevleri*, s. 28.

342 Peker, *İnkılâp Dersleri*, s. 3-5.

343 Peker, *İnkılâp Dersleri*, s. 23-26.

344 Peker, *İnkılâp Dersleri*, s. 7-10.

345 Peker, *İnkılâp Dersleri*, s. 27.

346 Peker, *İnkılâp Dersleri*, s. 55.

347 Lütfiye İldan, "*Recep Peker'in Siyasal Sosyal ve Ekonomik Görüşleri*." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara/Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989, s. 93.

348 Şeref Aykut: 1874 yılında Edirne'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul Hukuk Mektebinden mezun oldu. 2. Abdülhamid döneminde sürgünlere maruz kaldı. Gazetecilik yaptı. Mütarekeden sonra Trakya ve Paşaeli Müdafaayı Hukuk Cemiyetini kurucularından biri oldu. İstanbul'daki Son Meclis-i Mebusan'a Edirne milletvekili olarak girdi. İstanbul'un resmen işgali ve Meclisin kapatılması ile birlikte Malta'ya sürüldü. Bir yıl sonra serbest bırakıldı. 23 Nisan 1921'de Edirne milletvekili olarak TBMM'ye girdi. Meclisteki yerini vefatına kadar korudu. 1939 yılında vefat etti.

349 1930'lu yılların ortalarından itibaren dönemin dil politikalarının da etkisiyle bir dönem boyunca

bütün prensiplerini ekonomik temeller üzerine kuran bir dindir.³⁵⁰

Şeref Aykut'un da Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki düşünceleri Recep Peker'inkilerle de aynıdır, hatta daha da sert olduğu söylenebilir. Yok olmuş olan Osmanlı imparatorluğu ulusal bir devlet değildi, değişik dinlere mensup ve değişik dilleri konuşan uluslardan mürekkep ve ana gayesi din olan bir devletti.³⁵¹ Osmanlı imparatorluğu Türk'ün doğasına uygun bir devlet de değildir, zira Aykut'a göre Türk ulusunun tarih boyunca kendi tarihine uygun sadece iki devleti vardır, bunlar Eti (Hitit) Devleti ve Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'tir. Padişahlar elinde de Türk milleti yıpranmıştır. Osmanlı imparatorluğunun son padişahı da Türk milletinin son yüz karasıdır.³⁵²

Şeref Aykut'a göre Atatürk Osmanlı imparatorluğunu yıkan ve Türk milletinin ruhuna en yakışan devlet şekli olan Cumhuriyet'i kurmuş bir dehaydı.³⁵³ Yeni bir Türk sosyetesini (toplumu) kurmuş ve kurduğu Türk sosyetenin yok olan Osmanlı imparatorluğu ile olan bağlarını tek hamlede çözüp atmıştır.³⁵⁴ Osmanlı imparatorluğu içinden çıkan 1877 ve 1907³⁵⁵ uyanmaları mevcuttu, zira Atatürk de bunları içeriden görmüştü, ancak bu hareketler son kertede taklit olmaktan öteye gidememişlerdi. Taklit oldukları için de Osmanlı imparatorluğu da kötü durumuna düşmüştü.³⁵⁶

Osmanlı kurumları da Şeref Aykut'un eleştirilerinden nasibini almıştır. Şeref Aykut'a göre Osmanlı toplumu denilen şey, yapmacık ve karmakarışık soyların topluluğu sayılan bir sosyetedir. Son asra doğru bu toplulukta kıpırdanmalar oldu. Türk olmayan Müslümanlar ve Hıristiyanlar kendilerine yollar çizdiler, ama Türkler ortada kimsesiz kaldı. Türkler arasında imparatorluğu kurtarmak isteyenler çıkmasına rağmen, bunlar Osmanlıcı oldukları için yaptıkları her şey yapmacık ve başarısızdı. İki başarısız Meşrutiyet denemesinden ve Balkan Savaşları faciasından sonra yine yapmacık İslamcı,

Kemal yerine Kamâl, Kemalizm yerine de Kamâlizm denilmiştir.

350 Şeref Aykut, *Kamâlizm (C.H.Partisinin Programının İzahı)*, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitap Evi, 1936, s. 3.

351 Aykut, *A.g.e.*, s. 6.

352 Aykut, *A.g.e.*, s. 8.

353 Aykut, *A.g.e.*, s. 10.

354 Aykut, *A.g.e.*, s. 42.

355 İkinci Meşrutiyet'ten bahsediyor. 1908 olmalı.

356 Aykut, *A.g.e.*, s. 11.

Osmanlıcı, Çağdaş Sosyalci³⁵⁷ olmak üzere üçüzlü(üçlü) bir ülkü ortaya konuldu.³⁵⁸

CHP'nin görevleri de Aykut'a göre bunlarla ilişkilidir. Zira partinin maksadı yıktığı Osmanlıcılığın ve Ümmetçiliğin ulus içinde çöreklandirdiği, binlerce yıl yaşatmak için uğraştığı kozmopolitliği, ümmetçiliği, üvey kardeşliği kökünden kazmaktır.³⁵⁹

Osmanlıcı tarih anlayışı da sakattır. Çünkü Türk tarihinin ulusal bir tarih olarak araştırılmasına engel olmuştur. Osmanlı tarih anlayışı Aykut'a göre, Türk tarihini iki şekilde göstermiştir. Ya, bütün kahramanlarının yaptıklarını din boyasına boyayarak Türk'e hiç yer vermemiştir, ya da büyük hadiseler yaratan Türk'ün yaptıklarını birkaç eli kanlı Sultan'a yamamıştır.³⁶⁰

Osmanlı imparatorluğu ekonomik olarak da Türk milletine hiçbir şey bırakmamıştı. Yapmacık Osmanlı milleti adına dış ve iç ticareti Türk olmayan yabancı ve yerliler üstlenmişti. Üretken Türk'ün ürettiğini yabancılar yutuyordu. Türk'e de hamallık, kapıcılık, gardiyanlık gibi meslekler kalıyordu.³⁶¹

Zaten Osmanlı'nın kurulduğu günden yıkıldığı güne kadar Türk milletinin bu devletin kuruluş ve yıkılış sürecinde hiçbir dahli yoktur. Viyana önlerinden Hint Denizine (Okyanusuna) kadar koşarak bitmez tükenmez bir enerjiyle koca bir devleti kurmuş, hayatta tutmuştur, bu enerjisi din uğruna harcanmış, ancak buna karşılık olarak kendi diline varıncaya kadar saldırılmış, en kötü adlar ve çirkin sıfatlar verilmiştir.³⁶²

Bu bölümde bahsedilecek olan en son kişi ise, Kemalizm'in önemli ideologlarından Mahmut Esat Bozkurt'tur³⁶³. Mahmut Esat Bozkurt, Atatürk İhtilali adlı kitabında³⁶⁴

357 Burada Ziya Gökalp ve diğer son dönem Osmanlı fikir adamları ve düşünceleri de eleştiriliyor.

358 Aykut, *A.g.e.*, s. 21-22.

359 Aykut, *A.g.e.*, s. 25.

360 Aykut, *A.g.e.*, s. 33.

361 Aykut, *A.g.e.*, s. 34.

362 Aykut, *A.g.e.*, s. 37.

363 Mahmut Esat Bozkurt: 1892 yılında Aydın'ın Kuşadası ilçesinde doğdu. İzmir idadisini bitirdikten sonra 1908 yılında İstanbul'da Hukuk Mektebine girmiştir. 1912 yılında mezun olduktan sonra İsviçre'de yeniden hukuk öğrenimine başlamış, önce lisans diplomasını, daha sonra da Hukuk doktorası almıştır. Anadolu'da işgaller başladığında Kuşadası'na geri dönmüş ve oradaki Kuvayı Milliye teşkilatının başına geçmiştir. 1920 yılında İzmir milletvekili olarak seçilmiştir. 1922'de İktisat Vekili, 1924'te de Adalet Vekili olmuştur. Daha sonra İstanbul Üniversitesi İnkılâp Tarihi kürsüsünde ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde dersler vermiştir. 1943 yılında vefat etmiştir.

364 Tıpkı Recep Peker'in İnkılâp Tarihi Notları'nda da olduğu gibi, Mahmut Esat Bozkurt'un Atatürk İhtilali kitabı da İstanbul Üniversitesi'nde verdiği İnkılâp Tarihi ders notlarının toplamıdır.

Atatürk İhtilali'ni Osmanlı İmparatorluğu'nun düşüşüyle başlatır.³⁶⁵ Zira Tanzimat, Mithat Paşa Meşrutiyeti ve 1908 Meşrutiyeti 1918'de başlayan Türk İhtilali'ni hazırlamış ve onu beslemişlerdir.³⁶⁶

Keza Bozkurt'a göre, son padişah VI. Mehmet Vahidettin de 1918 mütarekesinden sonra milletin arzularına uymayarak vatan düşmanlarıyla işbirliği yapıp, Meclisi dağıttırması. Millet de buna karşılık olarak saltanatı kaldırmıştı. Vahidettin de bunun üzerine bir İngiliz dretnotuyla firar edip, hayatının son günlerini de İtalya'da dilenciler gibi ömür dilenerek yaşamıştı.³⁶⁷

Bozkurt için, Vahidettin olsa da olmasa da, saltanatın kaldırılması tarihi ve hayati bir zaruretti. Zira saltanat müessesesi yozlaşmış, vatana, millete ihanet etmiş ve Türk milletini yönetmekten aciz bir müesseseydi.³⁶⁸

Aynı kitabın bir başka yerinde bu ihtilalin ayırıcı özelliği olarak Türk milliyetçiliğini ve Türk olmayı gösterir. Zira Atatürk İhtilali'nin “Bizanslılaşan Saltanat” ile vatansız ve milliyetsiz hilafeti de bu sebepten dolayı kaldırmıştır.³⁶⁹ Atatürk İhtilali, Mahmut Esat Bozkurt'a göre, henüz nihayete ermemiştir. İhtilal henüz, Reşit Paşa İnkılâbının (Tanzimat) savunucuları kadar bilimsel ve mantıksal savunucularını bulabilmiş değildir. Ancak, Mahmut Esat Bozkurt, yeni neslin bu görevi başaracağına inanmaktadır.³⁷⁰

Bozkurt'a göre, Tanzimat Fermanı, İngiliz Büyük Şartı'nın³⁷¹ bir benzeri olarak anılabilir.³⁷² Tanzimat Fermanı'nın ortaya çıkışının pek çok sebebi vardır. Bozkurt'a göre bu sebepler; derebeylik ve bunu takip eden eşkıyalık, mezhep ile din kavgaları, isyanlar, devlet yapısının bozulması ve yolsuzluktur.³⁷³ Ayrıca, 1908 de Bozkurt'a göre bir ihtilaldir. Fakat 1908 İhtilali tam bir ihtilal olmadığı için millet hesabına aşağı yukarı büyük bir şey yapılmamıştır.³⁷⁴ Çünkü Mahmut Esat Bozkurt'a göre, 1908 İhtilali sadece siyasi değişiklikler yaptığı için tam bir ihtilal değildir.

365 Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali 1-2*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 4. Baskı, 2003, s. 25.

366 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 242.

367 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 102.

368 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 207.

369 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 227.

370 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 237.

371 Magna Carta'dan bahsediyor.

372 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 37.

373 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 243-245.

374 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 59.

Yine de, Mahmut Esat Bozkurt'un Osmanlı imparatorluğuna karşı Şeref Aykut ve Recep Peker'e göre bazı yönlerden daha ılımlı olduğunu söyleyebiliriz. Mesela, Fatih Sultan Mehmet ise Bozkurt'a göre emsali olmayan bir dünya hükümdarıdır.³⁷⁵ Ayrıca, son dönem Osmanlı devlet adamlarından olan Koca Reşit Paşa ve Mithat Paşa için heykellerinin dikilmesinin zaruri olduğunu ve Reşit Paşa'nın Tanzimat Fermanı'nın ve Mithat Paşa'nın 1876 Anayasasının döneminin koşullarına göre siyasal ve sosyal olarak büyük öneme sahip olduğunu söylemiştir.³⁷⁶

Koca Reşit Paşa Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkılmaktan kurtarabilmek için zamanın icap ettiği bir devlet sistemini benimsemek zorunda kalmış ve devletin yıkılışını 1878'e kadar geciktirebilmiş başarılı bir devlet adamıdır.³⁷⁷ Mithat Paşa ise, 93 Anayasası (1878 Kanun-ı Esasisi) ile Tanzimat ve Islahat Fermanlarını kanunlaştırmış ve devlet işlerinde millet denetimini getirmiştir.³⁷⁸ Bu anayasa ile yedi asırlık bir saltanatın keyfi hareketlerine gem vurulmuştu. Sultanların ödevleri, sorumlulukları ve yetkileri de bu anayasa ile belirlenmişti. Aynı zamanda Mithat Paşa, Abdülaziz gibi bir müstebiti yakasından tuttuğu gibi tahtından indiren bir ihtilalcidir. Ancak talihi iyi gitmemiş ve Taif zindanlarında boğdurulup son nefesini vermiştir.³⁷⁹

Tüm bunlara ek olarak 3. Ahmed, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ve bunlar gibi 18. yüzyılda Türkiye'de yenilik yapmak isteyenlerin yanlışlarından ders çıkarılmalıdır.³⁸⁰ Yine de, Osmanlı imparatorluğu kin ve kıskançlık yüzünden perişan olmuş ve yıkılmış bir devlettir.³⁸¹ Ancak bütün bu iyi devlet adamlarına rağmen Osmanlı döneminin devlet adamlarından birçoğu Türk kökenli değildir ve bu da Türklerin bağımsızlıklarını kaybedecek duruma gelmelerine neden olmuştur.³⁸² Osmanlı devleti; Türk'ün bilgisiyle ve Türk'ün gücüyle kurulmuştu, ancak daha sonra yozlaşmıştı ve Türkler tarafından yönetilmiyordu. Bundan dolayı; Rum, Ermeni, Arap, Çerkez vb. Azınlıkların Osmanlı yönetiminden şikâyet etmeye hakkı yoktu, zira devleti yönetenler kendileriydi. Şikâyet

375 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 312.

376 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 68-71.

377 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 252.

378 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 245.

379 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 252-258.

380 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 183-184.

381 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 185.

382 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 226-227.

etme hakkı Türklerin idi.³⁸³

Mahmut Esat Bozkurt için Osmanlı tarihinden de alınacak dersler vardır. Şeyh Bedrettin hareketini Şeyh Mahmud Bedreddin Simavi İhtilali olarak ele almış ve aslında Şeyh Bedrettin'in ve talebeleri olan Dede Sultan (Börklüce Mustafa) ve Torlak Kemal'in Cumhuriyetçilik ve kardeşlik vaaz ettiğini iddia etmiştir.³⁸⁴ Ayrıca, Patrona Halil, Kabakçı Mustafa ve 31 Mart 1909 kaytaklıklarını da Şeyh Sait İsyanı'na ve Menemen Olayı'na benzetir.³⁸⁵

Her ne kadar bazı yönlerden daha ılımlı olsa da, özellikle 2. Abdülhamid olmak üzere padişahlar eleştirilerden nasiplerini alırlar. Örneğin, Mahmut Esat Bozkurt'a göre, 2. Abdülhamid, 1878'den sonra 2. Meşrutiyet'e kadar milletin kaderini kendi keyfine göre idare eden bir padişahı.³⁸⁶ Millet ise buna 1908'de sultana Meşrutiyeti zorla kabul ettirerek cevap vermişti. 1909'daki kaytaklığundan³⁸⁷ sonra da padişahı tahtından indirmişti.³⁸⁸ 2. Abdülhamid'in hükümet darbesi Tanzimat ve Islahat Fermanlarının bütün yeniliklerini yok etmişti. Bu felaketin ardından da, Abdülhamid'in 33 yıllık istibdadı vuku buldu. Bu dönem, Türkleri ve Türkiye'yi öylesine zayıflatmıştı ki, 1908 hareketleri ile İmparatorluk'un dağılması önlenememişti, buna ek olarak da Türkler de yok olmaktan son anda kurtulmuşlardı.³⁸⁹

Bozkurt, Atatürk İhtilali'nin bir başka yerinde de 33 yıl boyunca Türk milletini en tabii haklarından mahrum eden koca müstebit olarak adlandırdığı padişahın Selanik'te hapsedildiğini, ancak bu cezanın ona az olduğunu belirtir.³⁹⁰ Hatta inkılap kelimesinin kullanılmasını bile İkinci Abdülhamid'in ihtilallerden çok korktuğu için Ahmet Mithat Efendi'ye kendisini savunmak amacıyla yazdırdığı Üssü İnkılap kitabına bağlar, bu nedenle de müstebitin teriminin yeni müesseselerini ifade etmemesi gerektiğini savunur.³⁹¹ 2. Abdülhamid'i yola getirmek için İttihat ve Terakki'nin silaha

383 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 304.

384 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 123-124.

385 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 174-175.

386 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 96.

387 Burada 31 Mart ayaklanmasından bahsediyor. Genel olarak ise irtica yerine kaytaklık kelimesini kullanıyor. Ancak bu durum yayınevının dil politikası sonucu da olabilir.

388 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 101.

389 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 245.

390 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 105.

391 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 138.

sarılması gerekmişti. Abdülhamid'in teslim olmasıyla İkinci Meşrutiyet başlamıştı.³⁹²

Hilafet kavramı da zararlıydı. Çünkü İslamlar arasında Uluslar arası olduğu için milliyetçilik duygularını uyuşturuyordu, hâlbuki Türk İhtilali, Bozkurt'a göre, milliyetçilik prensibini kabul etmişti. Bu nedenle ikisinin bir arada gitmesi mümkün değildi. Zaten, tarih boyunca hilafet değil tüm Müslümanlar arasında, Araplar arasında bile bir birlik kurulmasını sağlayamamıştı. Hilafetin kaldırılması da pek haklı bir şekilde gerçekleştirmişti.³⁹³ Ayrıca, hilafetin laiklikle de bağdaştırılması da mümkün değildir.³⁹⁴ Ancak, Bozkurt, Türklerin Hilafet makamına Arapların verdiği manaya riayet etmediklerini ve Hilafet makamını da siyasetten ayırarak dini bir müessese haline getirenlerin de Türkler olduğunu iddia etmiştir.³⁹⁵

Osmanlıca da Bozkurt için Türkçe değildir, anlaşılmaz bir dildir. Ona göre, bu dil ve bu dilin edebiyatı olan Divan edebiyatı söyleyeceğini Fars ve Arap zevkiyle, kültürüyle söylemiştir. Ancak öyle bir Farsça ve Arapça ile söylemiştir ki, bu dili ne Arap ne de Fars anlayabilir. Tanzimat döneminden sonra da bu durum değişmemiştir. Tanzimat dönemi ve sonraki edebiyatlar kültür bakımından Batı etkisine girmişlerdir, ancak dil ve üslup olarak Osmanlıcadan uzaklaşmamışlardır. Bozkurt'a göre, bu anlaşılmaz dilin adı Osmanlıcadır. Osmanlıca ayrıca öğretilmesi medeni milletlerin dillerinden daha zor olan bir dildir.³⁹⁶ Divan edebiyatı da aynı şekilde, saraylarda, konaklarda, laleliklerde oturan bir avuç insana hitap etmiş, öz Türk edebiyatı olmayı başaramamıştı. Zaten divan edebiyatı da Türk edebiyatı tarihinde bir geriye dönüşü.³⁹⁷

Türk tarihi de Bozkurt'a göre son derece zengin bir tarihtir. Avrupalılar ve Avrupalı geçinen tatlı su Frenkleri bu engin tarihi anlamayı başaramamıştır ve de başaramayacaklardır. Türk milletinin geçmişi, hemen her milletinkinden daha üstündür. Bu zengin geçmiş, Türk milletini her daim ruhen ve ananeten üstün tutmuştur. Bu nedenle, Türk milleri küçüklük içinde yaşayabilecek bir millet değildir. Asaletini ve karakterini daima muhafaza ve müdafaa edebilir. Yeni bir vaziyet karşısında kalınca şaşırırmazlar, bundan mütevellit de Atatürk İhtilali, Türk milleti için şaşırtıcı bir olay

392 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 260.

393 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 210-211.

394 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 218.

395 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 224.

396 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 169-170.

397 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 172-173.

olmamıştır.³⁹⁸

Dönemin adalet bakanı olan Mahmut Esat Bey'in ki daha sonra Bozkurt soyadını alacaktır, yazmış olduğu Esbab-ı Mucibe Layihası adlı 8 sayfalık layihada da Osmanlı İmparatorluğu hakkında olumsuz görüşler mevcuttur. Layiha, 1926 yılında Medeni Kanun'un önsözü olarak yazılmıştır. Bu layihada Medeni Kanun'un İsviçre'den uyarlanması'nın sebebinin Osmanlı dönemi Mecellesi'nin artık halkın ihtiyacını karşılayamayacak bir hale gelmesi olduğunu belirtmiştir. Hâlihazırda, bu kanunlar Türk milletini Ortaçağ hükümlerine bağlamışlardır. Nitekim Türk yenileşme tarihinde Fransız Medeni Kanunu'nun ikame olunması yolunda girişimler olmuşsa da, bu girişim şahsi menfaatlerini düşünen ve ikiyüzlülüğü ilke olarak edinmiş saltanat idaresi tarafından sonuçsuz bırakılmış ve yerine Mecelle yazılmıştır.³⁹⁹

En yenilikçi geçinen (Bozkurt'a göre) ve bu nedenle Mahmut Esat Bozkurt tarafından daha az eleştirilen padişahlardan olan 3. Mustafa ve 3. Selim gibi padişahlar bile devletin kaderini hurafelerle idare etmek bahtsızlığında kalmış ve Prusya Kralı Büyük Frederik'ten münecim isteyecek durumlara düşmüşlerdir.⁴⁰⁰

Dönemin siyasetçilerin yazdıkları dışında da Cumhuriyet'i ilan eden kurucu kadro içinde yer alanların Osmanlı İmparatorluğu hakkında ne düşündüklerini tespit edebiliriz.

Atatürk'ün ölümünün ardından inşa edilmeye başlanan ve 1953 yılında açılan Anıtkabir'de Osmanlı mimarisinin etkilerinin görülmeyip -Ayrıca, Osmanlı-Türk etkisi taşıyan anıt projeleri reddedilmiştir.- Antik dönem mimarisinin etkilerinin görülüyor olması bu dönemdeki algılara etkili bir örnek olabilir. Zira Anıtkabir'in mimarları da Türk kültürünü bir Akdeniz ve Klasik dönem kültürü olarak sayar ve kendi tarihlerini, devletin o dönemdeki resmi tarih anlayışına uygun olarak Ortaçağ yerine Sümer ve Hititlerle başlatırlar.⁴⁰¹

1940'lı yılların siyasi parti programlarında geçmişten gelen kurumların genel olarak zararlı olduklarına dair pek çok ibare mevcuttur. Buna bir örnek olarak, Demokrat

398 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 246.

399 Bozkurt, *Esbab-ı Mucize Layihası*, Akt. Davison, s. 315-322.

400 Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 217.

401 Plaggenborg, *A.g.e.*, s. 283.

Parti'nin 1946 yılında yayınlamış olduğu ilk parti programı gösterilebilir. Bu programın dördüncü sayfasında DP'nin inkılâpçılık ilkesini *geçmişten kalan geri ve zararlı gelenekleri her sahada kökünden tasfiye etmek* için gereken bütün hamlelerin hemen tatbikata konulması bakımından anladığı belirtilir. Ayrıca halkçılık, daha sonraki parti programında da olduğu gibi, hiçbir şahsa veya zümreye imtiyaz tanımamak şeklinde anlatılmıştır.⁴⁰²

Karşı cenahta da durum pek farklı değildir. Cumhuriyet Halk Partisinin 1943 yılı parti programında da partinin, cumhuriyetin milli hâkimiyet ülküsünü en iyi ve en emin bir şekilde tatbik eden devlet şekli olduğuna kani olduğunu ifade edilmiştir. Ayrıca, CHP, bu programda kendisine Cumhuriyet'i her türlü tehlikelere karşı her türlü vasıta ile savunmayı da görev edinmiştir.⁴⁰³ CHP'nin aynı tarihte bastırıldığı nizamnamede de Milli mücadeleye aykırı bir vaziyet almış, bu gibi maksatlar güden teşkilatlara katılmış olan ve siyasi karakteri itibariyle menfi bir ruh taşıyan fertlerin CHP'ye giremeyeceği belirtilmiştir.⁴⁰⁴ Bizce, bu şartın açıkça Osmanlıcılığı savunanlar için de geçerli olduğu şüphesizdir.

1950'li yıllar boyunca parti programlarında imparatorluk rejimleri ile demokrasi kavramının birbirleriyle uyumsuz olduğu vurgulanmış ve Demokrat Parti'nin 1951 yılında yayınladığı programında partinin demokrasinin esaslarına en uygun devlet şeklinin cumhuriyet olduğuna kani olduğu yazılmıştır.⁴⁰⁵ Bu beyan, partinin 1946 yılında hazırlamış olduğu programda da mevcuttur. Ayrıca DP Programı için İnkılâpçılık ilkesi daima değişen dünya ve memleket şartları karşısında hayatın dinamizmine süratle uymak, Türk milletini her bakımdan ileri bir seviyeye erdirmek ve *geçmişten kalan geri ve zararlı gelenekleri her sahada kökünden tasfiye etmek* için gereken bütün hamlelerin hemen tatbikata konulması manasında anlaşılmıştır. Halkçılık da hiçbir şahsa veya zümreye imtiyaz tanımamak şeklinde anlaşılmıştır.⁴⁰⁶

Cumhuriyet döneminde de daha önceki döneme ait ders kitaplarında yapılan iyi padişah/kötü padişah ayrımı devam edecektir.⁴⁰⁷ Bunlara ek olarak, yetiştirilmek istenen

402 *Demokrat Parti Programı*, s.4-5.

403 *C.H.P Programı*, s. 4.

404 *C.H.P Nizamnamesi*, s. 4.

405 *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, s. 47.

406 *Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, s. 50.

407 Füsun Üstel, *Makbul Vatandaş*, s. 68.

vatandaş tipi de aynıdır: Kanunlara itaat eden, askere giden, vergi veren ve belirli aralıklarla seçimlere katılan; bedensel, akılsal ve ruhsal olarak kendini yetiştirmiş erkekler ve kadınlar.⁴⁰⁸ Cumhuriyet; bu profile ek olarak Cumhuriyetçi ve Laik bir ahlak anlayışına sahip bir makbul vatandaş profili yaratmak istemiştir.⁴⁰⁹ Zira İkinci Meşrutiyet devrinde Malumat-ı Medeniye kitaplarının yazarlarının önemli bir bölümü, Cumhuriyet sonrasında da ders kitapları yazmayı sürdürecektir.⁴¹⁰

Ayrıca, tıpkı Meşrutiyet elitleri gibi Cumhuriyet'in elitleri de, okullara yeni insan ve yeni toplum yaratmak için uygun bir araç olarak bakmaya devam edeceklerdir. Ancak, Cumhuriyet ve Meşrutiyet dönemleri arasında önemli bir fark mevcuttur. Bu da vatan mefhumu ile ilgilidir. Cumhuriyet döneminde vatan, aksi örnekler görülmesine karşın gerçekçi bir yaklaşımla elde kalandan tahayyül edilmiştir. Meşrutiyet döneminde ise vatan, elden çıkmış ve muhakkak bir şekilde geri alınması gereken toprakları ifade etmektedir.⁴¹¹

Cumhuriyet ilan edildikten birkaç ay sonra, öğretim programlarında değişiklikler yapılmaya başlandı. 1924 yılında devrin Milli Eğitim Bakanı olan Vasıf Bey ve onun önderliğindeki 43 kişilik bir program heyeti ilkokul, ortaokul ve liselerdeki ders programlarını değiştirdi. Bu değişiklikler esnasında ders kitaplarından ve öğretim programlarından Osmanlı İmparatorluğu'nun ideolojisine bağlı olan görüşler ayıklandı ve yerlerine yeni kurulmuş olan Cumhuriyet'in temel ilkeleriyle uyumlu olan görüşler konuldu. Buna ek olarak da Malumat-ı Medeniye dersinin adı Malumat-ı Vataniye olarak değiştirildi.⁴¹²

Bunun bir uzantısı olarak, 1926 yılında Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Dairesi tarafından çıkartılan Malumat-ı Vataniye ders programlarında Cumhuriyet rejiminin en iyi hükümet şekli olduğu, Türkiye Cumhuriyeti'nin nasıl kurulduğu anlatılması istenen konular arasında yer almıştır.⁴¹³

1927-1928 ders yılından itibaren yazılan Yurt Bilgisi ders kitaplarında Osmanlı geçmişi paranteze alınmaya başlamıştır. Bu da tarihteki en eski demokrasi uygulamalarının eski

408 Üstel, *A.g.e.*, s. 83.

409 Üstel, *A.g.e.*, s. 175.

410 Üstel, *A.g.e.*, s. 48.

411 Üstel, *A.g.e.*, s. 155-156.

412 Üstel, *A.g.e.*, s. 129.

413 Üstel, *A.g.e.*, s. 330.

Türk hakanlıkları zamanında bulunduğu iddiasından dolayı Türklerin her zaman demokrasiyle yönetildiğine dair çıkan mantıki sonuç ile mümkün olmuştur. Bunun doğal sonucu da bir ders kitabında, Osmanlı saltanatının eski ve çürümüş olarak, karşısındaki Cumhuriyet'in “küçük” ama sağlam bir devlet olarak gösterilmesidir.⁴¹⁴

1930 yılında çıkartılan Yurt Bilgisi ders programına göre de beşinci sınıfta okutulan öğrencilere eski hükümetin ve halifenin nasıl hıyanet içinde olduğu ve yine Cumhuriyet'in nasıl en iyi idare şekli olduğu anlatılacaktır.⁴¹⁵

Başka bir örnek olarak da, Cumhuriyet rejiminin Anadolu Türklerinin özgür kalmasını sağladığı şeklinde geçen coğrafya kitaplarındaki algıdır.⁴¹⁶ Zira 1940'lı yılların başına kadar geçen süre içinde coğrafya ders kitaplarında Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti imgeleri birbirlerine tamamen zıttır. Türkiye, güçlü bir yekpare ulusun devleti iken, Osmanlı İmparatorluğu; çeşitli ülkelerden, kavimlerden ve gruplardan oluşmuş bir bulamaç niteliğindedir. Bu ders kitaplarında Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma hikâyesi de Türkiye Cumhuriyeti idaresinin sorumluluk kabul etmeyeceği bir tarzda anlatılmıştır. Örneğin, Osmanlı'nın toprak kayıpları “vilayetlerimizi onlara verdiler” gibi ifadeler kullanılarak yazılmıştır.⁴¹⁷

1929 yılında çıkarılan İlk Mektepler Talimatnamesi ile ve 1930 ve 1936 tarihli İlkmekeple Müfredat Programları ile ilkokulda okuyan genç kuşağı Cumhuriyet ile intibak ettirip onlara yeni değerleri benimsetmek amacı ortaya konuldu. 1936 programına göre Yurt Bilgisi derslerinde (Malumat-ı Vataniye dersinin adı yine değiştirilmişti) Cumhuriyet rejiminin Atatürk tarafından nasıl kurulduğu, Cumhuriyet rejiminin diğer rejimlere (Saltanat=Dolaylı olarak Osmanlı İmparatorluğu, ayrıca Komünizm ve Faşizm de kastedilmiş olabilir) olan üstünlüğü anlatılacaktı. Ek olarak çocukları Cumhuriyet rejimi ve Atatürk İnkılâbı ve Altı Ok için sadık ve fedakâr bir yurttaş olarak yetiştirmek gayesi güdülmüştür. Ayrıca öğretmenlere, çocuklara Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki zihniyet farkını vurgulamaları konusunda uyarıda bulunulmuştur.⁴¹⁸

414 Üstel, *A.g.e.*, s. 167-168.

415 Üstel, *A.g.e.*, s. 336-337.

416 Durgun, *A.g.e.*, s. 265.

417 Durgun, *A.g.e.*, s. 270-281.

418 Üstel, *A.g.e.*, s. 136-144.

Eğitim ve ğretim programlarındaki zihniyet değişiklikleri, dönemin iktidar partisi CHF'nin 1931'de çıkarttığı eğitim programında da bulunabilir. Bu programda yetiştirilecek çocukların ve gençlerin TBMM'ne ve Türkiye Cumhuriyeti'ne hürmet edecek ve Cumhuriyetçi, Milliyetçi ve laik vatandaş olarak eğitilmeleri gayesi güdülmüştür. Ayrıca, Türk milletinin tarihine saygılı bir milli karakterin geliştirilmesi gerektiği de beyan edilmiştir.⁴¹⁹

1938 yılında Köy okulları için ayrı olarak çıkartılan Köy Mektepleri Müfredat Programı'nda modernleşmenin ve şehirleşmenin unsurları olan yolların, şimendiferlerin ve limanların somut örnekler olarak gösterilmesinden hareketle Cumhuriyet'in kazanımlarının ve Osmanlı'nın karanlık çağının köylülere anlatılması ve köylünün yalnız bırakılmadığının gösterilmesi amaçlanmıştır.⁴²⁰

Bu dönemin Malumat-ı Vataniye ve Yurt Bilgisi ders kitaplarında dış düşman olarak Kurtuluş Savaşı dönemindeki işgalciler, i düşman olarak da Osmanlı Ancien Regime'i ve onun düşmanla işbirliği yapan temsilcileri gösterilirler. Saltanat rejimini savunanlar halkın koyun gibi gdlmesini isteyenler olarak tasavvur edilirler. Baş i düşman ise, padişah, padişahın ailesi ve onlardan çıkar sağlamış bulunanlardır. İ düşman olarak zalim olarak gösterilen İkinici Abdülhamit ve hain olarak tanıtılan Vahdettin zel bir yere sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu da bu kitaplarda olduğu gibi bir devr-i sabık olarak gösterilir.⁴²¹

Yurt Bilgisi dersleri yanında tarih dersleri de bu değişikliklerden payına düşeni almıştı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk Tarih Teorisi gereğince tarih kitapları yeniden yazılmaya başlandı. Bu teorinin oluşturulmasındaki amaç, Osmanlı mazisini yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmiş ve geleceğinden kovmaktı. Bunun için de Osmanlı-İslam dönemi görmezden gelinmişti.⁴²²

Bu amaçla ilk çıkan kitap 1931 yılında yazılan *Türk Tarihinin Ana Hatları* idi. Kitap, Kemalist görüşün 1930'lu yılların başındaki resmi tarih görüşünü yansıttığı için önemlidir. *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabında Osmanlı İmparatorluğu'na ayrılan yer

419 Davison, *A.g.e.*, s. 263-264.

420 Üstel, *A.g.e.*, s. 149-150.

421 Üstel, *A.g.e.*, s. 209-210.

422 Durgun, *A.g.e.*, s. 173-174.; Ersanlı, *A.g.e.*, s. 233.

kitabın hacminin yüzde onundan daha azdır (605 sayfa içinde 50 sayfa).⁴²³ Kitaptaki Osmanlı bölümü içinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türklere dayanarak kurulduğu ve Türklerden uzaklaştığı nispette de yıkıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca, on dokuzuncu yüzyıldan önce yaşamış hiçbir Osmanlı devlet adamı da kitabın içinde yer almamaktadır. Zira padişahlar da temelde devlet adamları oldukları için bu yanlış bir ifadedir. Ancak, Fatih Sultan Mehmet'ten ve Kanuni Sultan Süleyman'dan kitabın içinde övgüyle bahsedilmiştir. Buna ek olarak Osmanlı'nın son dönemi eleştirilmiş, hakiki ilerlemenin ancak Cumhuriyet döneminde yapılabildiği iddia edilmiştir. Osmanlı hanedanı ise yerden yere vurulmuş ve düşmanlarla beraber yürümekten çekinmeyen bir hanedan olarak tanıtılmıştır. Son olarak kitabın kaynakçasında birinci el kaynak sayısı sadece bir adettir.⁴²⁴

Kitap, her ne kadar baskı sorunları içerdiği gerekçesiyle Atatürk tarafından reddedildiyse de kitabın ideolojik ve tematik çerçevesi, *Türk Tarihinin Ana Hatları – Medhal* adlı kitapta ve daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1932 yılında liseler için bastırılan dört ciltlik Tarih adlı kitap serisinde de devam etmiştir. Tarih serisinde de Osmanlı İmparatorluğu için ayrılan sayfa sayısı da diğer ciltlerin yarısı kadardır.

Tarih serisinin ilk kitabı olan *Tarih 1 Tarihtenevelki Zamanlar ve Eski Zamanlar* kitabının önsözünde Türk tarihinin memlekette en az tetkik edilmiş mevzu olduğu iddia edilmiştir. Bunun sebepleri de, Türk tarihini kan ve ateş tarihi olarak göstermek isteyen Hıristiyan tarihçiler, İslam öncesi Türk tarihini görmezden gelen Müslüman tarihçiler ve kaynaşık bir Osmanlı milleti yaratabilmek için Türk adını tarihten silmeye çalışmış olan Osmanlıcı akım ve bu akımın tarihçileridir.⁴²⁵ Daha sonra başbakanlık da yapmış olan Şemsettin Günaltay ve beraberinde bulunan Samim Rifat, Reşit Galip, Afet İnan, Sadri Maksudi Arsal, İsmail Hakkı Danişmend ve Yusuf Akçura tarafından yazılan bu kitaplarda resmi tezin gerektirdiği yerlerde Osmanlı kroniklerinden yararlanılmış, buna rağmen anlatım bazı yerlerde muğlâklıktan kurtulamamıştır.⁴²⁶

Ders kitapları haricinde yayımlanmış birçok kitapta da Türk milletinin 1877 ila 1922

423 Büşra Ersanlı yaklaşık 50 sayfa ayrıldığını belirtmiştir. Ancak, elimizdeki Kaynak Yayınları baskısında Osmanlı İmparatorluğu için ayrılan sayfa sayısı otuz dokuzdur. Bunun da bir kısmı Anadolu Beylikleri'ne ayrılmıştır. Bknz, *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s. 427-466.

424 Ersanlı, *A.g.e.*, s. 119-123; *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s. 417-461.

425 *Tarih 1: Tarihtenevelki Zamanlar ve Eski Zamanlar*, s. V.

426 Özkırımlı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 82-84; Ersanlı, *A.g.e.*, s.124-133.

yılları arasında çekmiş olduğu bütün sıkıntıların sebebinin Abdülhamid ve onun istibdadı olduğu Türk tarih tezine uygun olarak yazılmıştır. Osmanlı'nın geri plana atılmasıyla ortaya çıkan boşluğu da rejimin tarihçileri Osmanlı öncesi ve İslamiyet öncesi dönemlere odaklanarak doldurmaya çaba sarf etti.⁴²⁷

Türk Tarih Kongrelerinde de bu tavrı bulabilmek mümkündür. Hem 1932 yılında yapılan Birinci Türk Tarih Kongresinde, hem de 1937 yılında yapılan İkinci Türk Tarih Kongresinde aynı tavır açıkça bellidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk tarihi üzerindeki etkisinin silinme çabaları o kadar bellidir ki, Birinci Türk Tarih Kongresine katılan tarih öğretmenlerinden birisi, Türklüğün tarihi yeterince bilinmediğinden Türkleri Osmanlı'dan ayırmanın çok zor olduğunu iddia edebilmiştir. Buna ek olarak, Osmanlı geçmişini eleştirmenin de hoş görüldüğü iddia edilmiştir.⁴²⁸ 1937 yılındaki İkinci Türk Tarih Kongresi'nde de Osmanlı tarihi üzerine araştırma yapmak konusunda genel bir isteksizlik mevcut olduğu söylenmiştir.⁴²⁹

Oldukça benzer bir başka siyasi tavır dönemin parti metinlerinde de görülmektedir. Buna örnek olarak da Cumhuriyet Halk Partisinin 1931 yılında yayınlanmış olan Parti Nizamnamesi ve Programının nizamname kısmında bulunan, parti üyesi olabilmek için Milli Mücadele'ye aleyhtar bir vaziyet almamış olma kuralı gösterilebilir.⁴³⁰ Burada üstü örtülü olarak da olsa, Saltanatçı ve Hilafetçi bir ideolojiye sahip olanların Cumhuriyet Halk Partisine üye olamayacakları sonucu bizce çıkarılabilir. Ayrıca yine Cumhuriyet Halk Partisinin 1931 programında partinin cumhuriyetin milli hâkimiyet ilkesini en iyi şekilde temsil ve tatbik eden devlet şekli olduğuna kani olduğu ve bu kanaatle Cumhuriyet'i tehlikelere karşı her vasıta ile savunacağını ilan etmiştir.⁴³¹ Aynı madde, dil devriminin de etkisiyle dili değişmiş bir şekilde 1935 programında da yer almaktadır.⁴³² 1939'da yayınlanmış parti programında da aynı madde mevcuttur, ancak bu sefer 1931 programındaki dile dönülmüştür.⁴³³

Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki görüşler 1948 yılındaki İlkokul Programı'nda da 1936 yılındaki programla aynıdır. Bu programda da Cumhuriyet rejiminin diğer

427 Özkırımlı ve Sofos, *A.g.e.*, s. 87.

428 Ersanlı, *A.g.e.*, s. 141-146.

429 Ersanlı, *A.g.e.*, s. 221.

430 C.H.F. *Parti Nizamnamesi ve Programı*, s. 4.

431 C.H.F. *Parti Nizamnamesi ve Programı*, s. 31.

432 C.H.P. *Programı*, s. 6-7.

433 C.H.P. *Programı*, s. 5-6. (1939)

rejimlerden daha iyi olduğunun ve bu rejimin nasıl kurulduğunun anlatılması talep edilmiştir. Köylerdeki öğrencilere de aynı şekilde 1938 Köy Mektepleri Müfredat Programında olduğu gibi köylerdeki Cumhuriyet kazanımlarının anlatılması istenmiştir.⁴³⁴ Keza köylere gönderilecek Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler de Cumhuriyetçi öğretmenler olarak yetiştiriliyorlardı.⁴³⁵

1941 yılındaki Coğrafya Kongresi'nden sonra basılan coğrafya ders kitaplarında da Osmanlı karşıtı bir algı mevcuttur. Osmanlı İmparatorluğu, her ne kadar parlak devirlerinde yollar inşa etmiş ve imar faaliyetlerinde bulunmuş ise de, duraklama döneminden sonra vatan bomboş bırakılmış ve Cumhuriyet idaresi iktidara gelinceye kadar vatanın imar edilmesine ilişkin herhangi bir faaliyette bulunulmamıştır.⁴³⁶

Cumhuriyet dönemi boyunca kronolojik anlamda bütün olarak TBMM Genel Kurul Tutanaklarında Osmanlı İmparatorluğu⁴³⁷ ile çok az sayıda değinmeye rastlanmıştır. Bu bahisler de Cumhuriyet'in ilk kurulduğu zamanlarda mevcuttur. Osmanlı ile ilgili rastlanılan en açık ve de olumsuz tutanak, Saltanatın ve Hilafetin lağvı üzerine, Türkiye bünyesindeki çeşitli valiler ve kaymakamlardan Ankara'ya gönderilen tebrik telgraflarıdır.⁴³⁸ Bu durum TBMM Genel Kurulunda milletvekilleri ve de cumhuriyet senatörlerinin⁴³⁹ Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili çok az sayıda meseleyi genel kurula nakledecek kadar önemli gördüğü gibi bir sonuç çıkarılabilir.

Öte yandan, bu durum İmparatorluk (yahut genel anlamda monarşi) rejimlerinden cumhuriyet rejimlerine sirayet eden devletlerde görülen bir eğilim de olabilir. Aslında bununla ilgili Weimar dönemi Almanya ve Avusturya meclislerindeki Kayzer dönemi ve Habsburg dönemi hakkında tartışmalara bakmak ilginç sonuçlar verebilir. Nitekim bu yüksek lisans tezinde Almanya'yı da karşılaştırmak bu yüksek lisans tezinin hem de tez yazarının dil bilgisi sınırlarını aşmak olacaktır. Yine de bu yüksek lisans tezinin içinde Sovyetler Birliği içindeki gelişimler hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

434 Üstel, *A.g.e.*, s. 246-248.

435 Kaplan, *A.g.e.*, s. 184.

436 Durgun, *A.g.e.*, s. 286-294.

437 Arama yapılırken Osmanlı Devleti ve birkaç tane daha anahtar kelime kullanılmıştır.

438 Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanakları.

439 1961 – 1980 arasındaki dönemde Türkiye'deki iki meclisli sistemin (bicameral system) üst meclisi rolünde bir Cumhuriyet Senatosu mevcuttu. Bu senatonun üyeleri de Cumhuriyet Senatörü olarak adlandırılıyordu.

2.2.3. Erken Cumhuriyet Döneminde Geçmiş Başkaları Tarafından Eleştirildiğinde Tepki Gösterilmesi

Türkiye Cumhuriyeti dönemi boyunca siyasetçiler, Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Osmanlı'yı çağrıştıran her türlü şey hakkında çok sayıda olumsuz ifadeden istifade etmişlerdir, buna rağmen her dönemin siyasetçileri Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Osmanlı kimliğini öven olumlu ifadeler kullanmışlardır. Olumlu söylemlerin kullanılması her ne kadar günümüze doğru yaklaştıkça artsa dahi, ilk dönemlerde de siyasetçiler Osmanlı imparatorluğu hakkında olumlu söylemler içine girmişlerdir.

Bu dönemde hükümet eleştirildiği için Bakanlar Kurulu'nca yasaklanmış beyannameler arasından nasibini alan ilginç bir metin de İleri Jön Türkler Birliği adlı bir komite tarafından yayınlanan *İrticaa Karşı Atatürkçü Milli Kurtuluş İnkılâbı Prensiplerini Koruma Savaşında Türk Gençlerine ve Öğrencilerine Düşen Görevler* adlı beyannamedir. Bu beyannamenin yasaklanmasının sebebi de metnin içinde Atatürk'ün ilkelerine aykırı hareket edilerek irticaya sapıldığıının söylenmiş olmasıdır.⁴⁴⁰

Ancak, dönemin başbakanı Adnan Menderes'i 2. Abdülhamid'in siyasi mirasçısı olarak gösteren bir yayın da yasaklanmıştır. Bu durumda Osmanlı'nın doğrudan mirasçısı olarak gösterilmenin de bir yasaklanma sebebi olabileceğini görmekteyiz.

Yine de açıktan açığa Atatürk İlke ve İnkılâplarını eleştiren yayınlar da yasaklardan nasibini almıştır. 1951 yılında Harf İnkılâbına muhalefet eden ve Paris'te yaşayan Dr. Refik Nevzat tarafından yazılan *Haraç Mezat Satıyoruz, Hesap Başına ve Siyaseti Hazırai Meşume* adlı broşürler yasaklanmıştır.⁴⁴¹ Bunun dışında Osman Yüksel Serdengeçti tarafından yayınlanan *Bir Nesli Nasıl Mahvettiler* adlı broşür de şapka giymenin gâvurlara has olduğunu iddia ettiği gerekçesiyle yasaklanmıştır.⁴⁴² Yine Kütahyalı Yusuf adlı bir kişi tarafından yayınlanmış olan *İnkılâp Soytarılığı* adlı broşür de aynı sebepten dolayı yasaklanmıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde Osmanlı İmparatorluğunu eleştiren her türlü eser Bakanlar Kurulu kararlarıyla yasaklanmıştır. 1952 yılında yayınlanan Romantso adlı bir

440 Mustafa Yılmaz, Yasemin Doğaner, "Demokrat Parti Döneminde", s. 13.

441 B.C.A. Bakanlar Kurulu Kararları Fonu, 030.18.01. 125.29.20

442 B.C.A, 030.18.01. 122.36.4. Ek: 52-162

dergi, Yunan milletinin Osmanlı boyunduruğu altında iken ağır işkencelere maruz kaldığını yazdığı için, bu derginin ülkeye girişi yasaklanmıştır. 1959 yılında yayınlanan Mavi Yunanistan'a Dönüş adlı kitap, Osmanlı kontrolü altındaki Yunanistan'da uygulanan devşirme usulünün bir vahşet olduğunu ve bu vahşetin Yunan nesillerince unutulmayacağını savunduğu için ve Dostoyevski'nin Rumcaya çevrilmiş *Bir Muharririn Takvimi* adlı kitabı, Türkleri barbar ve zalim olarak gösterdiği için yasaklanmıştır.⁴⁴³ Yugoslavya'dan Türkiye'ye gönderilen 7 adet yayın da, Osmanlı mezaliminden bahsedildiği gerekçesiyle yasaklanmıştır.⁴⁴⁴ Bununla birlikte Sir Valentine Chirol tarafından yazılmış *The Turkish Empire 1288-1924/Türk İmparatorluğu 1288-1924* adlı kitap da Osmanlı komutanlarının büyük bir kısmını devşirme olarak gösterdiği ve Osmanlı'nın gerilemesinin sebebinin Hıristiyan ırklarının kanlarından mahrum kalmak olarak gösterdiği için yasaklanmıştır.⁴⁴⁵

Ayrıca, yine 1957 yılında New York'ta yayınlanan *The Dark Angel (Kara Melek⁴⁴⁶)* ve *Byzantium (Bizans)* adlı kitaplar da Osmanlı döneminde İstanbul'daki Bizans'a ait eserlerin tahrip edildiğine değinildiği gerekçesiyle yasaklanmıştır.⁴⁴⁷ Padişahları eleştiren eserler de bu yasağın dışında kalmamıştır. Dr. Angelos Köseoğlu adlı birisi tarafından *Medicine De France (Fransa'nın Tıbbi)* adındaki dergide yazılmış Kostantinopl'un Son Saatleri adlı makale de Fatih Sultan Mehmet aleyhinde iftira attığı için yasaklanmıştır. Kısacası, bu durum Osmanlı hâkimiyetinde kalıp bağımsız olan toplulukların Osmanlı Dönemini kötülerinin hassasiyetle karşılandığı olarak yorumlanabilir.

2.3. SAĞ'IN OSMANLISI VEYA ARADA KALAN CUMHURİYET: GEÇ CUMHURİYET DÖNEMİNDE SİYASET VE TARİHİN İLİŞKİSİ

Bu bölümde Geç Cumhuriyet olarak adlandırılan 1980 sonrası dönemden siyasetçilerin eserleri incelenerek onların Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki düşünceleri üzerinden

443 Mustafa Yılmaz ve Yasemin Doğaner, *Demokrat Parti Döneminde*, s. 23-24.

444 B.C.A, 030.18.01. Ek: 52-50

445 B.C.A, 030.18.01. 146.32.14. Ek: 52-55

446 Aksi belirtilmediği sürece yabancı dildeki kitap adlarının Türkçe çevirileri tarafımızca yapılmıştır.

447 Yılmaz ve Doğaner, *Demokrat Parti Döneminde*, s. 30.

siyaset ve tarih ilişkisini nasıl gördükleri ve bu ilişkinin içinde nasıl buldukları anlatılacaktır. Bu bölüm için temelde iki kişinin görüşleri örnek gösterilecektir. Bu siyasetçiler dışındaki siyasetçiler ve onların yazdıkları da kullanılacaktır. Örnek gösterilecek olan kişilerin birincisi Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı görevlerinde bulunmuş olan Ahmet Davutoğlu'dur. İkincisi ise, Cumhurbaşkanlığı'nın Sözcüsü görevini yürütmekte olan İbrahim Kalın'dır. Bu bölümde saydığımız siyasetçilerin seçilme nedenleri ise şunlardır:

- Her iki kişi de siyasi olarak yüksek makamlarda bulunmuştur.
- Her iki kişi de teorik eserler vermişlerdir.
- Her iki kişi de akademisyenlerdir. Ayrıca her ikisi de tarih ve siyaset eğitimi almışlardır. Ahmet Davutoğlu siyaset bilimci, İbrahim Kalın ise, tarihçidir.

2.3.1. Geç Cumhuriyet Döneminde Uzak Geçmişin İdealize Edilmesi

Bu döneme gelindiğinde her iki siyasetçi için de uzak geçmiş kavramı değişikliğe uğramıştır. Erken dönem siyasetçilerinin tersine, bu dönemin siyasetçileri için Osmanlı İmparatorluğu da Osmanlı öncesi dönemle beraber ikinci bir uzak geçmiş halini almıştır.

1960'lı yılların ikinci yarısında yazılmış olan Ortanın Solu adlı kitabında Bülent Ecevit, Osmanlı'ya karşı, en azından ilk dönemlerine karşı olumlu yargılara da sahiptir. Ecevit'e göre, Osmanlı dönemindeki Türk halkının karakteri bazı bakımlardan demokratik geleneklere sahiptir. İkinci olarak, Osmanlı'dan miras kaldığı sanılan mutlakiyet Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Siyasal demokrasinin unsurlarından olan iktidarın sınırlandırılması Osmanlı döneminde mevcuttu. Üçüncü olarak Osmanlı toplumunda imtiyaz ve asalet yoktu. Osmanlı'nın son dönemindeki mutlakiyet, halkı aşağılamak, aydın-halk ikiliği gibi sorunlar Osmanlı'nın klasik düzeni yıkıldıktan sonra ortaya çıkmıştı.⁴⁴⁸ Bunlara ek olarak, Osmanlı'da kuşaktan kuşağa aktarılabilen büyük çapta servet birikimleri olmamıştır. Hatta toprakta bile özel mülkiyet olmamıştır, bu

448 Ecevit, *A.g.e.*, s. 34-35.

durum da eşitliğin kök salmasına yardım etmiştir.⁴⁴⁹

1960'lı yılların sonunda ise Osmanlı hasreti Türk siyasetinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Dönemin siyasetçilerinden merhum Necmettin Erbakan, böyle bir görüşe sahiptir.⁴⁵⁰

Türkeş'e göre, bugünkü Türkiye de Türklerin tarih boyunca kurabildiği en büyük devlet olan ve meydana getirdiği en büyük eser olan Osmanlı İmparatorluğundan meydana gelmiş bir devlettir. Buna ek olarak Türkeş için Osmanlı İmparatorluğu ile Türk milleti aynı şeydir.⁴⁵¹

Hükümetin programlarından son bir örnek: 1975 ila 1977 arasında Türkiye'yi yöneten Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin programında milli eğitimin amaçlarından birisinin kendi büyük ve şanlı tarihiyle iftihar edecek nesiller yetiştirmek olduğunu belirtir.⁴⁵² Bizce buradaki büyük ve şanlı tarihin Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihini de içerdiği açıktır.

Adalet Partisi'nin parti programında aynı içeriğe sahip maddeler bulunmaktadır. Programın içinde, yeni nesillerin tarih şuuru içinde yetiştirilmeleri gerektiğinden ve milli eğitimde tarihi ve kültürel mirasın ihmal edilmemesi gerektiğinden dem vurulur.⁴⁵³ Çok benzer ifadeler Milli Nizam Partisi'nin programı içinde de görülür. MNP programında yeni yetişen kuşakların tarih şuuruna sahip bireyler olarak yetiştirileceği ilan edilmiştir.⁴⁵⁴

1970-1980 arası dönem içindeki Türkiye siyasetçilerinin Osmanlı dönemi algısına bir örnek: Şubat 1978 tarihinde Milliyet Gazetesi içinde Abdi İpekçi'ye cevap olarak yazılmış bir makalenin içinde Demirel, 1978 Türkiyesinin ne hasta adam olduğunu, ne de batan bir Türkiye olduğunu, ne de Türk ekonomisinin bir enkaz olduğunu belirtmiştir. Bu söylemlerin kullanılmasının iki nedeni olduğunu belirtmiştir. Bunlardan birincisinin millet tarafından seçilmeyen siyasetçilerin kendilerini kurtarıcı durumuna yükseltmek için Türkiye'yi hasta, batan bir vaziyette göstermek istedikleridir. İkinci

449 Ecevit, *A.g.e.*, s. 38.

450 Grigoriadis, *A.g.e.*, s. 103-104.

451 Alparslan Türkeş, *Dokuz Işık ve Türkiye*, s. 33.

452 Kaplan, *A.g.e.*, s. 248.

453 Kaplan, *A.g.e.*, s. 276.

454 Kaplan, *A.g.e.*, s. 290.

neden olarak da Türkiye'yi idare etmekten aciz kimselerin ilerideki başarısızlıklarına gerekçe göstermek için enkaz devraldık söylemini kullandıklarını iddia ederek, bu tavrı hükümeti ağlama yeri zannetme ve tedbir ve çare bulmaya ehil olamamak şeklinde varsaymıştır.⁴⁵⁵

Aynı dönemden bir başka örnek: Alparslan Türkeş, Dokuz Işık adlı kitabında, Türk milletinin yeryüzünde yaşayan en eski milletlerden olduğunu, bundan dolayı da çok sayıda devlet kurduğunu, ancak Türk tarihinin en büyük devletlerinin ve en görkemli medeniyetlerinin Batıda doğduğunu söyler. Türk milleti, her iki yüz yılda bir dünyaya yön veren yeni ve büyük hareketlerde bulunmaktadır. Osmanlı da, tıpkı Hunlar, Göktürkler ve de Selçuklular gibi bu hareketler sonucunda oluşmuştur.⁴⁵⁶ Ona göre, Osmanlı imparatorluğu Türk tarihinin en büyük devletlerinden ve en görkemli medeniyetlerinden birincisiydi. Devamında, Osmanlı İmparatorluğu'nun dünyanın en büyük imparatorluklarından birisi olduğunu, üç kıta üzerinde (Asya, Avrupa ve Afrika) yayılarak bugün de göz kamaştırıcı eserlerini vermiş ve insanlığın tarihine eşi olmayan bir medeniyet ilave etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, Türkeş'e göre, üç büyük ideali gerek coğrafya, gerekse medeniyet düzlemlerinde gerçekleştirme hedefini gütmüştür. Bunlardan birincisi, aynı dine mensup insanların mutluluğunu sağlamak ile birlik ve beraberliklerini sağlamaktır. İkincisi, Türklerin birlik ve beraberliğini sağlamak, üçüncüsü ise bütün dünyayı bir birleşik dünya haline getirerek, yeryüzünde bir hak ve adalet nizamı elde etme çabasıdır.

17. yüzyıldan sonra ise, Osmanlı İmparatorluğu belirli sınırlara ulaştıktan sonra enerjisini kaybetmiştir. Bunun nedeni, ülkelerini unutmuş olması yahut bunlardan vazgeçmiş olmasıdır. Bu dalga, 1683 yılında İkinci Viyana Kuşatmasında alınan yenilgi ile başlamış ve Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadar geçen süre boyunca Türk milleti devamlı saldırılara uğramış ve mağlubiyetlere uğramıştır. Bunlara rağmen, Türk milleti ne yazık ki uyanmayı başaramamıştır. Çünkü Türk milletinin aydınları ile Türk milletinin yöneticileri çekilen acıları unutmuş; lükse, sefahate ve eğlenceye

455 Süleyman Demirel, *Gerçekler*, s. 42-43.

456 Alparslan Türkeş, *Milli Doktrin: Dokuz Işık*, s. 35.

dalmışlardır.⁴⁵⁷

1980 Darbesi ve darbeden sonra yapılan ilk demokratik seçimlerde iktidara gelen Turgut Özal ve başında bulunduğu parti olan Anavatan Partisi döneminde Osmanlı İmparatorluğu'na verilen referanslar yaşamın her alanında olduğu gibi siyasette de artmaya başlamıştır. Ayrıca Türkiye toplumu içinde pek çok kişi de Osmanlı İmparatorluğu geçmişi hakkında bir farkındalık geliştirmeye başlamıştı.⁴⁵⁸

1985 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanmış Ortaokul Programı içinde Türklerin tarih boyunca demokrasiyle yönetilmiş bir millet olduğunu ispat edebilmek için Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Şûra gibi gelenekler demokrasinin erken dönem örnekleri olarak gösterilmiştir.⁴⁵⁹

Bunun dışında yine 1980 sonrasındaki askeri iktidarın Türkiye'de “geçmişle barışma” yolunda attığı bir adım görünen başka bir nokta: Milli güvenlik derslerinde Türkiye'de tarihsel geçmişle, kültürle, ülkülerle uzlaşmayan hiçbir hiç bir fikrin başarılı olamayacağı yolunda bir düşünce hâkimdir.⁴⁶⁰

1980 sonrasında Özal ve çevresi tarafından geliştirilen Yeni Osmanlıcılık eğilimi de Osmanlı İmparatorluğu'nun geçmişinden yararlanmayı öngörmüştür. Aynı zamanda Osmanlı mirasına dayanarak Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde bulundurduğu coğrafi alanların tamamında diplomatik gücü arttırmayı hedefleyen bir projeydi. Buna ek olarak Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar uzanan bir coğrafyada kimlik siyaseti yapma amacını da gütmekteydi. Bu dış politikanın itici ayağını da Osmanlı mirasıyla barışmak oluşturuyordu. Zira Türkiye sahip olduğu tarihi ve kültürel malzeme ile Osmanlı coğrafyasının tamamında etkinliğini sürdürebilirdi.⁴⁶¹

1980 sonrasındaki yeni politikanın etkileri eğitim alanında da hissedilmiştir. 1985 yılında ortaokullardaki Milli Tarih dersleri için hazırlanan öğretim programında Türk devletinin devamlılığının öğrencilere vurgulanması gerektiği ve tarihimizdeki Atatürk

457 Alparslan Türkeş, *Dokuz Işık ve Türkiye*, s. 28-34.

458 Kevin Robins, “Interrupting Identities”, s. 72-73.

459 Füsün Üstel, *A.g.e.*, s. 292.

460 Üstel, *A.g.e.*, s. 306.

461 Grigoriadis, *A.g.e.*, s. 115-116; Karakaş, *A.g.e.*, s. 222-223.

dışındaki diğer ıslahatçıların da anlatılması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁶²

2002 sonrası dönemde iktidardaki parti olan Adalet ve Kalkınma Partisinin, özellikle 2007 ve 2011'den⁴⁶³ sonra giderek artan bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin farklı bir algı geliştirdiği söylenebilir. Gerek iç politikada olsun, gerekse dış politikada olsun Osmanlı İmparatorluğu bir medeniyet olarak vurgulanmış⁴⁶⁴, Türkiye siyaseti ve de Türkiye tarihi medeniyetçi bir söylem üzerinden okunmuştur. Bu bir taraftan da, kökleri Cumhuriyet'in kuruluş dönemine uzanan İttihatçı ve Kemalist reformlara ve ulus inşasına (her ne kadar ulus inşası kavramının abartıldığını düşünsek de) karşı derin ve eski bir tür eleştirel tutumdur.⁴⁶⁵

Bu durumun en açık örneklerini Başbakan Ahmet Davutoğlu⁴⁶⁶ ve onun yazdıkları üzerinden görebiliyoruz. Ahmet Davutoğlu çeşitli çalışmalarında; örneğin, sıkça alıntılanan “Medeniyetlerin Ben İdraki” ve “Bunalımdan Dönüşüme Batı Medeniyeti ve Hıristiyanlık” makalelerinde -Huntington'un Medeniyetler Çatışması ve Fukuyama'nın Tarih'in Sonu tezlerine eleştiri getirerek- dünyadaki ülkeleri farklı medeniyetlere ayırmış ve bu medeniyetlerin bir ben-idrakine⁴⁶⁷ sahip olduğunu belirtmiştir.⁴⁶⁸ Türkiye de yazara göre Osmanlı medeniyet birikimine dayanan ve İslami medeniyetin unsurlarıyla bezenmiş bir ben-idrakine⁴⁶⁹ sahiptir. Bu nedenle de yönetici elitin tarihi zeminden koparılmış⁴⁷⁰ ve kendilerine ait olmayan bir ben-idrakine nüfuz etmeye çalışan batı-

462 Kaplan, *A.g.e.*, s. 367-368.

463 Bu durum mezkûr partinin seçim beyannamelerinde görülebilir.

464 Osmanlı İmparatorluğu bizce de bir medeniyet oluşturmuş bir yapıdır. Yine de bu durum, Samuel Huntington'un ortaya attığı “Medeniyetler Çatışması” kuramıyla ilişkili olabilir.

465 Aktürk, *A.g.e.*, s. 207.

466 Bu tezin yazıldığı sıralarda Ahmet Davutoğlu Başbakanlık görevinden ayrılmıştır.

467 Ben-idraki, bir medeniyetin kendisini koruma ve ayrıştırma dürtüsü olarak tanımlanabilir. Ahmet Davutoğlu, burada örnek olarak eski Yugoslavya devletinde Sırp'ların ve Boşnakların aynı devletin vatandaşları olmalarına rağmen farklı medeniyetlere ve dolayısıyla farklı ben-idraklerine sahip oldukları için birbirleriyle savaştıklarını gösterir. Kimlik ile ben-idraki farklı şeylerdir. Kimlik ile ben-idrakinin arasındaki en önemli farklılık, herhangi bir kimlik yönetici unsurlar tarafından dikte ve tasfiye ettirilebilirken, ben-idraki herhangi bir siyasi otorite tarafından tanımlanamaz, dikte ve/veya tasfiye ettirilemez. Herhangi bir ülkenin kimliği ve kültürü Davutoğlu'na göre, ben-idrakinden bağımsız olarak tanımlanamaz.

468 Ahmet Davutoğlu, *Medeniyetlerin Ben İdraki*, s. 1-11.

469 Yazar medeniyetlerin ben idraki adlı makalesinde beş farklı medeniyet ben-idraki prototipi tanıtmıştır. Bunlar; güçlü ve sert medeniyet ben-idraki (Hint medeniyeti, Batı medeniyeti), güçlü ve esnek medeniyet ben-idraki (İslam medeniyeti), güçlü ve yerel medeniyet ben-idraki (Çin medeniyeti), zayıf ve sert medeniyet ben-idraki (Moğol medeniyeti, Akad medeniyeti) ve zayıf ve esnek medeniyet ben-idrakidir (Amerika yerlileri, Aborjinler).

470 Bizce Türkiye'deki Batıcı elit, bu denli tarihten kopuk değildi. Zira bizce Cumhuriyet'in Batıcı elitleri Osmanlı'nın son dönemlerinden beri süren Batılılaşmanın -çoğunlukla- doğal seyri sonucuydu. Ayrıca, bu tanım Samuel Huntington'un Türkiye hakkında yapmış olduğu torn-country (yırtılmış ülke) tanımına benzemektedir.

eksenli seküler Türk kimliği de bütün çabalarına karşın Osmanlı-İslami ben-idrakini tasfiye etmeyi başaramamıştır.⁴⁷¹ Bu durum, Batı-ekseni ile Osmanlı-İslami eksen arasında bir değer çatışması yaratmış ve geniş Müslüman çevreler arasında bir meşruiyet krizi yaratmıştır. Bunun bir sonucu da seküler değerlerin ve o değerlerin oluşturduğu hukuki formalizmin benimsenememesidir.⁴⁷² Yine de Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğundan uluslararası değişimlere daha kolay uyum sağlayabilme ve refleks gösterebilme yeteneğini almıştır.⁴⁷³

Ayrıca, Doğu Avrupa'da ve genel olarak dünyadaki Komünist rejimlerin çöküşü ve bunun sonucunda yaşanan iktidar boşluğu, -Davutoğlu'nun ifadesiyle deprem-Fukuyama'nın iddia ettiği gibi tarihin sonu değil, bir tür medeniyet dönüşümünün tezahürüdür.⁴⁷⁴ Zaten tarihin sonu tezi de genel anlamda problemlidir, zira Davutoğlu'na göre Fukuyama'nın tezi de insanlığı Batı medeniyeti ile ve insanlık tarihini de Batı medeniyetinin tarihi ile özdeşleştirmektedir. Batı-dışı toplumlar ise Batı değer ve unsurlarının edilgen bir taşıyıcısı olmaktadır. Bu indirgemeci tavrı dolayısıyla Tarihin Sonu tezi de modernist değerler dizisinin bir devamıdır.⁴⁷⁵

Bu nedenlerden dolayı Türkiye, Afro-Avrasya'nın⁴⁷⁶ kuzey-güney ve doğu-batı eksenlerinin merkezinde yer alan İslam medeniyetinin, İslam coğrafyasının ve İslam toplumunun bir parçasıdır. Ayrıca Davutoğlu için Türkiye ve Türkler, Aliya İzzetbegoviç ile paralel bir şekilde İslam kültürü için son siyasal egemenlik alanıdır.⁴⁷⁷

Peki, Osmanlı imparatorluğunun durumu nedir? Osmanlı İmparatorluğu Ahmet Davutoğlu'na göre, 20. yüzyılda sömürgeciliğe karşı direniş gösteren son Müslüman merkezdi ve bu nedenle de sömürgelerdeki tüm Müslüman hareketler Osmanlı İmparatorluğu'na ve Türk Kurtuluş Savaşı'na destek vermişlerdi.⁴⁷⁸ Daha önceki dönemlerde de Osmanlı İmparatorluğu, Afro-Avrasya'nın geçiş ve bağlantı yollarının

471 Davutoğlu, *Medeniyetlerin Ben İdraki*, s. 11-14. Bizce burada yazar, Huntington'la aynı noktada duruyor.

472 Ahmet Davutoğlu, *İslam Düşünce Geleneğinin Temelleri, Oluşum Süreci ve Yeniden Yapılanması*, s. 32.

473 Ahmet Davutoğlu, *Teoriden Pratiğe*, s. 284.

474 Ahmet Davutoğlu, "Bunalımdan Dönüşüme Batı Medeniyeti ve Hristiyanlık", s. 3.

475 Davutoğlu, *Bunalımdan Dönüşüme*, s. 8.

476 Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını bir bütün olarak varsayan jeopolitik bir terimdir.

477 Ahmet Davutoğlu, *İslam Dünyasının Siyasi Dönüşümü: Dönemlendirme ve Projeksiyon*, s. 3.

478 Davutoğlu, *İslam Dünyasının Siyasi Dönüşümü*, s. 8.

büyük bir kısmını uzun zaman boyunca elinde tutmayı başarmıştı.⁴⁷⁹ İkinci Abdülhamid de sömürgeci hareketlerin farkında olan bir padişah olarak Osmanlı'yı savunmak amacıyla Batı bilimi ve İslam kültürüyle mücehhez yeni bir nesil yetiştirmeye çalışmıştı. Bu yönde de muhalifleri tarafından destek görüyordu.⁴⁸⁰

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla başlayan ve Hilafet'in 1924 yılında ilgasıyla sona eren süreç ise hem Osmanlı İmparatorluğu ve onun kanuni mirasçısı olan Türkiye Cumhuriyeti, hem de İslam coğrafyasının geneli için radikal değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Bu zaman diliminde kültürel kimlik tanımlamalarında, sosyalleşme süreçlerinde ve ekonomi-politik egemenlik alanlarında köklü yüzleşmeler ve değişimler yaşanmıştır. Bu dönemde Osmanlı'nın Balkanlardan çekilmesiyle İslam dünyası Avrupa ile olan bağını kaybetti ve Afrika ve Asya odaklı bir yapıya dönüştü. Ayrıca Türkiye, İran ve Afganistan dışında sömürgeleşmemiş bir Müslüman toprağı kalmamıştı. Hilafet'in kaybı ise İslam dünyası için merkezin yok olması sonucunu doğurmuştu.⁴⁸¹ Bu durum da eski ve yeni arasındaki çatışmanın en yoğun yaşandığı yerin Türkiye olmasına neden olmuştu.⁴⁸²

Türkiye'nin bu yeni kimliği ve ben-idrakini benimsemesi, Davutoğlu'na göre, hem İslam dünyasındaki sıkıntıların aşılmasında önemli bir rol oynayabilir. Ayrıca da Türkiye'nin Batı medeniyeti ile olan zengin tecrübeleri ile Türkiye'deki aydın çevreyi kısır, baskıcı ve yüzeysel siyasi reçeteler ile dar entelektüelizmin kalıplarından çıkarıp yeni bir ilmi geleneğin evrensel anlamda öncülüğünü yapacak bir duruma getirebilir.⁴⁸³

Türkiye'nin yapması gereken şey de, iç ve dış restorasyonu sağlayarak yeni bir politika oluşturmaktır. Bu politikayı oluşturabilmek için de tarihi derinliğini kullanmak zorundadır. Dış politikada ise yapılması gerekenler şunlardır:

- Ülke içinde bir iç restorasyonla güvenlik ve özgürlük dengesini kurmak
- Dış restorasyonla komşularla sıfır sorun ilkesini hayata geçirmek

479 Ahmet Davutoğlu, *Tarih İdraki Oluşumunda Metodolojinin Rolü: Medeniyetlerarası Etkileşim Açısından Dünya Tarihi ve Osmanlı*, s. 1.

480 Davutoğlu, *İslam Dünyasının Siyasi Dönüşümü*, s. 9.

481 Davutoğlu, *İslami Dönüşümünün Siyasi Boyutları*, s. 12-15.

482 Davutoğlu, *Teoriden Pratiğe*, s. 262.

483 Ahmet Davutoğlu, *İslam Düşünce Geleneğinin Temelleri*, s. 35.

- Çok boyutlu ve çok kulvarlı bir dış politika yürütmek
- Diplomaside yeni bir üslup getirmek
- Diplomatik olarak yeni havzalara açılmaktır.⁴⁸⁴

Bunlara ek olarak Türkiye; Mezopotamya, Anadolu, Antik Yunan ve Antik Mısır gibi kadim medeniyetlerin havzalarına ulaşabilen tarihi bir derinliğe sahip bir ülkedir. Bu nedenle de özne ve aktör olabilecek ve her tarafta etki ve itibar sahibi olabilecek bir ülkedir.⁴⁸⁵ Davutoğlu'nun 2000'li yılların başında yaptığı bir konuşmaya göre; Türkiye Cumhuriyeti ekonomik parametreleri itibariyle güney, OECD ülkesi olduğundan dolayı kuzey, kültürel olarak doğu ve siyasi olarak bir batı ülkesidir.⁴⁸⁶

Ahmet Davutoğlu için, Osmanlı İmparatorluğu'nun doğru anlaşılması elzemdir. Zira Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasını taşımaktadır. Bundan dolayı da, Türkiye Cumhuriyeti'nin içinde bulunduğu coğrafya, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasının getirdiği bir tarihi derinliğe sahiptir. Orta Asya, Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya coğrafyasının neresine bakılırsa bakılsın, Türkiye'nin tarihi etkisi vardır.⁴⁸⁷ Ayrıca coğrafi olarak Türkiye, Asya ve Avrupa kıtalarında toprakları bulunan ve Afrika'ya da yakınlığı bulunan bir ülkedir. Bu sebeplerden Cumhuriyet Türkiye'si, Osmanlı mirasının yarattığı tarihi derinlik tarafından kuşatma altına alındığı söylenebilir.⁴⁸⁸

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi mirası, Davutoğlu için son derece önemlidir. Onun için, Osmanlı İmparatorluğu Batı ve Doğu'nun⁴⁸⁹ kadim geleneklerinin sentezini oluşturup özgün bir medeniyet yaratmayı başarmış en son devlettir.⁴⁹⁰ Osmanlı İmparatorluğu; Selçuklu'dan gelen mirası, Orta Asya'nın göçebe kültürünü, yerleşik olan Roma kültürünü ve yine yerleşik olan İran kültürünü birbirleriyle sentezlemiştir. Bunun sonucunda da İslam medeniyetinin batısında yeni bir medeniyet

484 Davutoğlu, *Teoriden Pratiğe*, s. 16-17.

485 Davutoğlu, *Teoriden Pratiğe*, s. 51.

486 Davutoğlu, *Teoriden Pratiğe*, s. 119.

487 Davutoğlu, *Teoriden Pratiğe*, s. 150.

488 Ahmet Davutoğlu, *Medeniyetler ve Şehirler*, s. 17.

489 Bu tez içinde Doğu ve Batı kelimeleri iki farklı anlamda kullanılmışlar ve buna uygun olarak yazılmışlardır. Tezde coğrafi yönleri belirtecek şekilde kullanıldıkları zaman küçük harfle yazılmışlardır (doğu ve batı). Medeniyetleri belirtecek şekilde kullanıldıkları zamansa metin içinde büyük harfle yazılmışlardır (Doğu ve Batı).

490 Davutoğlu, *Medeniyetler ve Şehirler*, s. 72.

oluşturmuşlardır.⁴⁹¹ Bu medeniyetin tezahür ettiği bir nokta, Davutoğlu'na göre padişah unvanlarıdır. Halife unvanı İslam kültüründen, padişah unvanı İran kültüründen, hakan unvanı göçebe Türk kültüründen ve Kayzer-i Rum unvanı ise Bizans geleneğinden gelmiştir.⁴⁹² Bu medeniyeti oluştururken Osmanlılar önce sosyoekonomik yapıyı değiştirmişler, sonra yeni bir hukuki çerçeve oluşturmuşlar ve son olarak bu sentezin tüm parçalarını temsil eden sosyokültürel ve sosyoekonomik bir politik yapı oluşturmuşlardır.⁴⁹³

Ahmet Davutoğlu için padişahlar da uzak geçmişin hükümdarları olarak övülmeye layık yöneticilerdir. Örneğin Fatih Sultan Mehmet, Doğu'nun ve Batı'nın kadim geleneklerini birleştirmek isteyen son hükümdar olmuştur. Dolayısıyla Fatih Sultan Mehmet, süreklilik ve değişim arasında yapıcı bir denge kurmayı hedeflemiş ve İstanbul'un fethinden sonra da bu hedefinde başarılı olmuştur.⁴⁹⁴

2.3.2. Geç Cumhuriyet Döneminde Yakın Geçmişin Kötülenmesi

Nasıl Osmanlı İmparatorluğu Geç Cumhuriyet döneminin siyasetçileri için ikinci bir uzak geçmiş haline geldiyse Erken Cumhuriyet dönemi de ikinci bir yakın geçmiş haline gelmiştir. Bundan dolayı da Geç Dönem siyasetçilerinin bir kısmı Erken Dönem siyasetini ve tarihini eleştirmeye başlamışlardır.

1960'lı yılların Yurttaşlık Bilgisi ders kitaplarında da Osmanlı Padişahlarının bazıları hakkında olumsuz yargılar mevcuttur. Buna bir örnek olarak, son Osmanlı padişahı olan Vahdettin hain ve korkak olarak gösterilmiştir.⁴⁹⁵

1960'lı yıllarda da Osmanlı imparatorluğu hakkında olumsuz karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu karşılaştırmalara bir örnek olarak, 1963 yılında CHP tarafından yayınlanan *Millet Hizmetinde Kırk Yıl C.H.P.* adlı kitap gösterilebilir. Kitabın daha ön söz kısmında Cumhuriyet öncesi Türkiye Orta Çağ müesseselerine sahip bir ülke olarak gösterilerek Cumhuriyet Halk Partisinin Türkiye'yi çağdaş uygarlık seviyesine

491 Davutoğlu, *Medeniyetler ve Şehirler*, s. 98.

492 Davutoğlu, *Teoriden Pratiğe*, s. 85.

493 Davutoğlu, *Medeniyetler ve Şehirler*, s. 227.

494 Davutoğlu, *Medeniyetler ve Şehirler*, s. 237.

495 Füsün Üstel, *A.g.e.*, s. 268.

ulaştırmak için Atatürk tarafından bir kürsü olarak kullanıldığı ifade edilmiştir.⁴⁹⁶

Bu broşürde dönemin CHP'si kendisini Cumhuriyet öncesi bir kurumun, yani Anadolu ve Rumeli “Müdafaa” Hukuk Cemiyeti'nin devamı olarak görmektedir.⁴⁹⁷ Ayrıca dönemin CHP'si (günümüz CHP'sinin de olduğu gibi) kendisini açıkça Milli Mücadele'yi yürüten hareket olarak görmektedir.⁴⁹⁸ Kaldı ki, CHP'nin Halk Fırkası şeklinde ve resmi olarak kuruluğu da Cumhuriyet'in ilanından yaklaşık iki ay önce, yani 9 Eylül 1923 tarihindedir.

Sözü edilen broşürde Osmanlı saltanatı sorumsuzluk rejimi ve milli egemenlikle bağdaştırılmasına imkân olmayan bir kurum olarak görülmüş ve enkaz teslim aldık söylemleri, Anadolu'nun yüzyıllar boyunca ihmal edildiği iddia edilerek ve uzun yıllar süren savaşlardan dolayı yakılıp yıkıldığı belirtilerek sürdürülmüştür.⁴⁹⁹ Buna rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski borçlarının da ödendiği kabul edilerek Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası da tamamen reddedil(e)memiştir.⁵⁰⁰

Ayrıca mezkûr metne göre, yüz senedir süren Batılaşma (Batılılaşma) hareketini tamamlayan parti de CHP'dir. Yüz yıllar boyunca hiçbir hakkı tanınmayarak harem hayatı içinde yaşayan kadınlara özgürlüklerini veren parti de CHP'dir, sorumsuzluk rejimi saltanatın yerine sorumluluk rejimi olan Cumhuriyet'i getiren de CHP'dir, milli egemenliğe ortak olma istidadını taşıyan hilafet müessesini de kaldıran CHP'dir.⁵⁰¹ Aynı broşürün başka bir yerinde de Saltanat müessesesinin Türk milleti için artık hükümsüz, lüzumsuz ve hatta zararlı bir müessese olduğu, bu nedenle de 1 Kasım 1922 tarihinde kaldırıldığı yazmaktadır.⁵⁰²

Altmışların ikinci yarısından başka bir örnek olarak Bülent Ecevit'in yazmış olduğu eserleri gösterebiliriz. Ortanın Solu adlı kitabında Ecevit, Atatürk devrimlerinin toplum yaşantımızı ve dünya görüşümüzü kökünden değiştirecek bir nitelikte olduğunu, ama geniş zümreleri maddi olarak etkilemediğini söyler.⁵⁰³ Ecevit'e göre, Osmanlı'yı geri getirmeye uğraşan yahut Osmanlı'ya özlem duyan her türlü hareket, toplumu bulunduğu

496 *Milletin Hizmetinde Kırk Yıl C.H.P.*, s. 3.

497 *A.g.e.*, s. 6.

498 *A.g.e.*, s. 17.

499 *A.g.e.*, s. 18.

500 *A.g.e.*, s. 28.

501 *A.g.e.*, s. 29-32.

502 *A.g.e.*, s. 54.

503 Bülent Ecevit, *Ortanın Solu*, s. 15.

noktadan geriye doğru çekmek istediği için gericidir ve de aşırı sağcıdır.⁵⁰⁴ Osmanlı tarihi de Ecevit'e göre iç ve dış savaşlarla, isyanlarla doludur.⁵⁰⁵ Osmanlı'da düşünce ve vicdan özgürlüğü ve de seçim serbestliği yoktur, bu nedenle Ecevit'e göre, Osmanlı devleti bir aralık dünyanın en güçlü devletlerinden, Osmanlı toplumu da dünyanın en canlı toplumlarından olabilmişse de, önünde sonunda zayıflamıştır.⁵⁰⁶

Ecevit Millet'in Hizmetinde Kırk Yıl broşürü ile aynı fikirdedir. Ona göre de, CHP kırk küsur yıl önce hilafeti ve saltanatı kaldırıp laik ve cumhuriyetçi olduğunu korkusuzca söyleyebilmiş bir partidir. CHP öncü bir partidir ve şu ana kadar da öncülüğünün gerektirdiklerini yapmayı başarmıştır. Yüzlerce yıl boyunca kök salmış bir teokratik düzenden kopup laikliğe geçmek ve altı yüz yıllık bir saltanatın yerine bir cumhuriyet kurmak bir devrimdir.⁵⁰⁷

1970'li yıllar içinse bu duruma merkez sağdan bir örnek olarak Süleyman Demirel'in Şubat 1978 tarihinde merhum gazeteci Abdi İpekçi'ye yazdığı bir makale neticesinde vermiş olduğu bir tekzip gösterilebilir. Bu tekzip hem Milliyet gazetesinde hem de Adalet Partisi tarafından bir broşür halinde yayınlanmıştır. Süleyman Demirel, kendisini ve partisini Türkiye'deki bütün olumsuzlukların sorumlusu olarak göstermekle suçladığı Abdi İpekçi'ye Türkiye'nin kalkınmamışlığından yahut “kalkınma humması” içinde bulunmasından doğmuş zorlukların tarihin günümüze getirdiği birikimler sonucu oluştuğunu, bunların bu zamana kadar kaldırılmadığının tek muhatabının kendisi ve partisi olamayacağını belirtmiştir.⁵⁰⁸

Aynı makale içinde Süleyman Demirel, dönemin Cumhuriyet Halk Partisini de Osmanlı geçmişine karşı olumsuz davranışlar içinde bulunmakla suçlamıştır. Ona göre CHP, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Namık Kemal ve Mehmet Akif gibi Türk büyüklerinin okul duvarlarındaki resimlerini bile anarşinin sebebi sayarak, bu resimleri okullardan kaldırmayı tedbir olarak saymıştır. Bu davranış, Demirel'e göre, milli şuurdan mahrumiyettir.⁵⁰⁹ CHP'nin tersine Adalet Partisi ise milli tarihe sahiplikte, milli

504 Ecevit, *A.g.e.*, s. 18-19.

505 Ecevit, *A.g.e.*, s. 36.

506 Ecevit, *A.g.e.*, s. 45.

507 Ecevit, *A.g.e.*, s. 51-56.

508 Süleyman Demirel, *Gerçekler: Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'in Milliyet Gazetesinde Yayınlanan Makaleleri ile İzmir Yeni Asırda Yayınlanan Yazıları*, Ankara: Adalet Partisi Genel Merkezi Basın Bürosu, 1978, s. 40.

509 Demirel, *A.g.e.*, s. 56.

ve manevi değerlere bağlılıkta, eğitimin, kültürün ve devletin milliliğinde katkısı bulunan bir partidir.⁵¹⁰

1970'li yıllarda yazdığı *Başvekilim Adnan Menderes* adlı kitabıyla Celal Bayar da kendi düşüncelerini yansıtmıştır. Bayar'ın iddiasına göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda asker ve medrese, yani genel olarak askeri sınıfı, özel olarak da seyfiye, ilmiye ve kalemiye klikleri, tabandan gelen bir baskıyı yansıtmaktalardı. Herhangi bir Osmanlı şehzadesi bu kliklerin onayını ve desteğini almadan tahta çıkamazdı. Bu durum ordu, yargı ve ilim müesseseleriyle ortaklaşa bir devlet yönetimi geleneğinin Osmanlı'dan temayüz etmesine sebep olmuştu. Hatta 27 Mayıs İhtilali de Osmanlı'dan günümüze kalan ordu ve medrese işbirliğinin günümüze akisleridir.⁵¹¹

1970'li yılların milliyetçi sağından başka bir örnek: Alparslan Türkeş, *Milli Doktrin: Dokuz Işık* adlı kitabında, Osmanlı İmparatorluğu'nun son 200 yılı için olumsuz ifadeler kullanır (Osmanlı'nın daha önceki dönemleri için genelde olumlu söylemlerde bulunur.). Zira Alparslan Türkeş'e göre, Osmanlı Türk tarihinin en büyük devletlerindedir, buna rağmen son 200 yıl boyunca taklitçiliğe bulaşmış, bu nedenle de Osmanlı yönetimine hâkim olan unsur Türk milletinin gerçeklerine aykırı düşmüştü. Bunların sonucunda da Osmanlı İmparatorluğu 200 yıldan daha uzun süren sıkıntılı ve acılı bir dönemden sonra yıkılmıştır.⁵¹²

Aynı düşünceler, *Türkeş'in Yeni Ufuklara Doğru* adlı başka bir kitabında da görülür. Bu kitapta da Türkeş, aynı görüşleri benimsemiştir. Ona göre, Türk toplumu, ancak özellikle Türk aydını, son 200 yıldan beridir yükselmek ve ilerlemek için gerekli ilkeleri uygulayacakları yerde hakikatte yükselmek ve ilerlemek ile hiçbir ilgisi olmayan, taklitçi ve şekilci didişmelerle vakit öldürmüştür. Zira Avrupa orduları karşısında yenilgilere uğradıkları zaman, Avrupa ordusunun neden bu kadar kuvvetli olduğunu anlayabilmek için Avrupa'ya okumaya gitmişler, ancak Avrupa'da bu ilkeleri öğrenmek yerine Avrupa'nın lüks yaşantısını alıp o yaşantıyı sürmeye başlamışlardır. Bu durum maymunlar gibi Avrupa'yı taklit eden ve kendisi gibi Avrupa'yı taklit etmeyen

510 Demirel, *A.g.e.*, s. 82.

511 Aktaran, Bülent Tanör, *Anayasal Gelişme Tezleri*, s. 109.

512 Alparslan Türkeş, *Milli Doktrin: Dokuz Işık*, s. 39-40.

geniş halk kitlelerini gerici olarak aşağılayan bir zümre yaratmıştır.⁵¹³

İbrahim Kalın'a göre, Cumhuriyet'in kuruluşu ve Osmanlı'nın son döneminde yapılmış tüm reformlar temelde bir korku ve sarsıntı etkisiyle yürütülmüştür. Zira harap olmuş bir ülkeyle birlikte, kurucu kadro Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun bir gerileme ve çöküş döneminden sonra tarih sahnesinden çekildiğini görmüşlerdi. Bu da bu nesilde bir travma ve korku yaratmıştı. Korkunun sebebi; vatanın, devletin ve milletin zayi olacağı, bunun neticesinde de vatansız, milletsiz ve devletsiz bir bekanın olamayacağı görüşüne dayanıyordu. Bu korkuyu aşmak için sağlam bir devlet yaratılmalıydı. İşte Cumhuriyet, bir korkunun sonucunda (İbrahim Kalın, bu olguyu Cumhuriyet'in kurulması bir kriz ideolojisi ile olmuştu şeklinde açıklar) kurulmuştu. Parçalanma korkusunun bir ucu da, modernleşme sıkıntıları idi. Cumhuriyet'i kuran Batılılaşmacı ekip, devletin sağlam olabilmesi için, o dönemin en güçlü ülkeleri olan Avrupa ülkeleri gibi olmasını istiyorlardı.⁵¹⁴

Bu da anlaşılabilir bir durumdur. Zira bir imparatorluk on sene süren bir savaş silsilesiyle kaybedilmiştir. 1911'de üç kıtada topraklara sahipken, 1922'de Anadolu için canını dişine takıp kahramanca mücadele vermek zorunda kalmak basit bir şey değildir. Kaybedilen sadece toprak da değildir. Yüz binlerce insan ölmüş, bir imparatorluk ideali, siyasi ve jeopolitik güç de kaybolmuştur. Cumhuriyet'in ilk yöneticileri, kendilerini ihtişamlı bir imparatorluğun imtiyazlı ve yönetici sınıflara mensup vatandaşlarından, küçülmüş bir milletin küçülmüş toprakları üzerinde kurulmuş küçülmüş yeni, fakat geleceği belirsiz bir devletin ilk idarecileri olarak buluvermişlerdir. Bu da siyasi, jeopolitik, ekonomik, askeri ve sosyal değişim manasına gelmektedir.⁵¹⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin asırlık Batılılaşma serüveni, kendi kimliğinden utanma, barışık olamama ve yeni bir kimlik arama, ancak bu yeni kimliği de tam olarak benimseyememe serüvenidir. Zaten, bu girişim sakattır. Zira ne Türkler tam olarak Batı'yı anlayabilmiş ve Batılılaşabilmişlerdir, ne de Batı Medeniyeti, iki asırlık radikal Batılılaşma hareketlerine rağmen, Türkler'i tam olarak Batılılaşmış olarak

513 Alparslan Türkeş, *Yeni Ufuklara Doğru*, s. 9-10.

514 Kalın, *A.g.e.*, s. 31-32.

515 Kalın, *A.g.e.*, s. 55-58.

saymıştır.⁵¹⁶

Kültür ve medeniyet arasında yapay sayılabilecek bir ayırım yapmak veya İstanbul'u hem yeterince modernleşemeyip İslami bir geleneğe sahip olduğu için eleştirmek, hem de çok fazla batılılaştırdığı için ters açıdan yine eleştirmek Cumhuriyet'in seçkinlerinin dış görünüşte tamamen Batılılaşmasına engel olmadı. Modern mimariye sahip bir Ankara, dönemin en son modasına göre giyinen erkek ve kadınlar ile Dışişleri Bakanlığı'nın yurtdışına propaganda ve tanıtım amacıyla çıkarttığı Kemalist Türkiye (La Turquie Kemaliste) dergisi bu görünüşte modernleşme fikrine göre yeterliydi. Ancak, bu durumun balo, batı müziği, opera, şapka, Batı plastik sanatı gibi öğelerde kaba modernleşme formlarını ürettiği inkâr edilemez. Bunun diğer bir tezahürü de halkın siyasete katılımının olabildiğince azaltılmasıdır. Buna göre geniş halk kitlelerinin Cumhuriyet seçkinlerinin, Partinin ve devletin otoritesini kabul etmesi ve politikalarına destek vermesi yeterli idi.⁵¹⁷

Türkiye'deki bütün büyük siyasi akımlar için yukarıdaki eleştiri geçerlidir. Zira dört büyük akımın her biri; Kemalist modernleşmeci ulusalcılık, Jakoben solculuk, sağcı muhafazakâr milliyetçilik ve Batıcı liberallik akımları Türkiye'nin modernleşme süreci ve sonrasında ciddi hatalar yapmıştır. Bu siyasi ideolojilerin her biri Türk modernleşmesinden nasibini almış, etkilenmiştir. Her bir akım doğal olarak kendi Türkiye'sini oluşturmaya kalkmıştır.

Bu görüşe göre, Kemalizm, seküler bir Türkçülükle yeni bir Türk milleti yaratmaya kalkmış, ancak kısmen başarılı olabilmıştır. Muhafazakârlık ve milliyetçilik, modernleşme sürecine köklü eleştiriler getirememiş ve Anti-komünizm için Batı kapitalizmi ile uzlaşmak durumunda kalmıştır. Jakoben solculuk demokratik bir kültür oluşturamamış ve tepeden inmece bir yaklaşım sergilemiştir. Buna ek olarak da sol görüş, kendi milletine enternasyonalizmden dolayı yabancılaşmıştır. Liberalizm ise, evrensellik ve demokrasi adına kendi kültürüne yabancılaşmıştır.⁵¹⁸

Ayrıca bu ideolojilerin her birinin bir temel çıkmazı vardır. Bu çıkmaz; Kemalist ulusalcılık için, devletin bekası adına otoriter ve kapalı bir toplum düzenini siyasi bir

516 Kalın, *A.g.e.*, s. 45-47.

517 Kalın, *A.g.e.*, s. 65-66.

518 Kalın, *A.g.e.*, s. 19.

proje olarak dayatmaktır. Liberalizm için; tarih, gelenek, din, kültür, millet referanslarından bağımsız ve soyutlanmış bir birey ve hukuk tanımlaması yapmasıdır. Sol için; Jakoben, tepeden inmece bir yaklaşımı tarihsel bir zorunluluk olarak meşrulaştırmasıdır. Türk milliyetçiliği için; vatan, millet ve tarih kavramlarını daraltmasıdır. İslamcılık içinse; milli olanla İslami olanın arasındaki ilişkiyi tanımlayamaması ve toplumu kucaklayamamasıdır.⁵¹⁹

Modernleşme hareketinin kendisi de bu eleştirel görüşten ve bu görüşün eleştirilerinden nasibini almıştır. Zira Türk modernleşmesi bir çıkmaz içindedir: birey ve cemaat, devlet ve millet gibi ikilemler yaratmış, bu ikilemlerin toplumu ikiye ayırması neticesinde arafta kalmış birey, toplum ve zihniyetler yaratmıştır.⁵²⁰

Bunların aksi olarak, erken dönemde Cumhuriyet'in seçkinlerinin bir tür radikal kopuş teorisi geliştirdikleri iddia edilmişti. Bu iddiaya göre; Cumhuriyet seçkinleri, tarihin kendilerine acımasız davrandığından hareketle kendi geçmişlerine aynı şekilde cevap vermeyi yeğlemiş ve Osmanlı-İslam geleneklerinden uzaklaşarak; Batıcı, etno-seküler ve pozitivist bir yaklaşım geliştirmişlerdi. Bu yaklaşımın en billur halleri de Türk Tarih Tezinde ve Güneş Dil Teorisi'nde görülebilir. Zira bu iki olgu, tarihin nesnel akışının Türkler'i yok saymaya cüret ettiği takdirde yeni bir tarih ve yeni bir tarih yorumlaması tasarlanıp yola bu şekilde devam edilebileceğinin işaretiydi. Zaten; Üç Tarz-ı Siyaset olan Türkçülük, Batıcılık ve İslamcılık başarısız olup akim kalmıştı. Bunların yerine yeni bir ideoloji ortaya konulmalıydı ve nitekim de ortaya koyuldu.

Bu politikanın ve ideolojinin hayata geçirilebilmesi için geçmişle ve tarihle radikal bir kopuş gerekiyordu ve bu kopuş sonunda da Osmanlı-İslam geleneğinden uzak bir Türk yaratılmalıydı. Ziya Gökalp gibi bilim adamlarının ve ideologların Müslümanlaşma, Asrileşme, Türkleşme sentezi vb. önerilerinin bu anlamda uygulanma ve yaşama şansı mevcut değildi. Bu yüzden tarih boyunca görülmemiş bir toplum mühendisliği başladı ve bu toplum mühendisliğinin bir neticesi olarak da bir toplumun hayat unsurlarını oluşturan her şey; eğitim, giysi, hukuk, alfabe, din vb. olgular yeniden inşa edilmeye, gerekirse de icat edilmeye başladı.⁵²¹ Bu reddedişin etkilerinin bilim alanına da yansıdığı iddia edilmiştir, buna göre, Cumhuriyet'in Osmanlı mirası karşısında aldığı

519 Kalın, *A.g.e.*, s. 117-118.

520 Kalın, *A.g.e.*, s. 30.

521 Kalın, *A.g.e.*, s. 60-64.

reddedici tutum, Osmanlı-İslam geleneğinin her şekilde yok sayılmasına neden olmuş, bununla birlikte de Osmanlı düşünce tarihi müstakil bir çalışma alanı olarak daha geç bir dönemde ortaya çıkmıştır.⁵²²

Buna karşılık, Cumhuriyet dönemi boyunca bir ahlak sistemi kurulamamış ve bu alanda çalışmalar eksik kalmıştır. Bu da Türkiye'deki hâkim ahlak görüşü ile hukuk arasında bir ikiliğe ve çatışmaya sebep olmuştur.⁵²³ Bu ikiliğin ve çatışmanın tabii neticesi olarak da, Cumhuriyet araçsallaştırıldı. Devletin araçları Cumhuriyet'in elitleri tarafından otoriter bir devlet görüşü için kullanıldı. Ayrıca, bu şekilde Cumhuriyet kapalı bir sistem haline getirildi. Böylece, Osmanlı-İslam geleneğine hem de Batı'nın eleştirel geleneklerine kapalı hale gelerek modernite Batıcı elitlerin zihninde donduruldu.⁵²⁴

Türkiye'de kültürü değiştirmek için, Osmanlı-İslam kültüründen Batı kültürüne doğru radikal bir geçiş yapmak için atılan adımlar, Türkiye'yi kültür üretemeyen bir devlet, Türk milletini de kültür üretemeyen bir millet haline getirmişti. Kısaca, Türkiye bir kültür daralması yaşamaya başlamıştı. Bundan dolayı da, Türkiye herhangi bir kültürü taklit edebilme yahut adapte olabilme özelliklerini kaybetti.⁵²⁵

Bu kültür daralması sorununu çözebilmek için yapılması gereken iki farklı saplantıdan, yani ifrat ve tefritten kurtulmaktır. Bu saplantılardan birincisi, Türkiye'nin kendisini Batı'nın aciz ve hasta adamı olarak görmesi ve ne yaparsa yapsın Batı'ya yetişemeyeceğini düşünmesidir. İkinci saplantı ise, kendisini Ortadoğu'nun üvey çocuğu olarak görmesi ve Ortadoğu'ya karşı yabancılaşmasıdır.⁵²⁶

Buna ek olarak, Türkiye'yi Doğu ve Batı, geleneksel ile modern vb. ikilikler arasında bir köprü olarak görme eğiliminden vazgeçmek gerekir. Zira bu durum Türkiye'nin potansiyelini boşa harcamak ve vites küçültmek olur. Ayrıca köprü mecazı, herkesin üzerinden geçtiği yolgeçen hanı anlamına da gelebilir. Bu da, kendi değerine sahip olmayan bir coğrafya anlamına gelebilir. Peki, ne yapmalı? Türkiye Balkanlar, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Akdeniz, Kafkasya ve Orta Asya coğrafyalarının tarihinde çok büyük önem arz eden bir ülkedir. Türkiye, bundan dolayı farklı kültürlerle ve

522 Kalın, *A.g.e.*, s. 341.

523 Kalın, *A.g.e.*, s. 99.

524 Kalın, *A.g.e.*, s. 114-115.

525 Kalın, *A.g.e.*, s. 263-264.

526 Kalın, *A.g.e.*, s. 266-267.

geleneklere sahip çıkan bir ülke haline gelebilir. Bu şekilde Türkiye, hem Osmanlı-İslam geleneğine, hem İslam öncesi geleneklere, hem de Batı geleneğine sahip çıkan bir ülke haline gelebilir.⁵²⁷

Bunun başka bir sonucu olarak da, Türkiye'deki düşünce hayatının geçmişle ve gelenekle olan bağlarını kopartması ve geçmişin birikiminden mahrum kalmasıdır. Türkiye'de modernleşme radikal bir kopuş yaşayarak geleneğin irfanından, sanatından ve mirasından uzaklaştırmıştır. Buna mukabil, Batı modernleşmesine tam olarak uyum sağlayamamıştır. Bu yüzden de ortaya iki parçaya ayrılmış bir zihin çıktığı söylenmiştir. Türkiye'nin kendi köklerini bilinçli olarak reddetmesi ona bir avantaj kazandırmamış, başkalarının ufuklarını izleyen bir millet haline getirmişti.⁵²⁸

Başka bir açıklama ile bu durum modern Türkiye'nin geçmişle olan sürekliliğini kırmış, Türk tarihinin belli bir dönemini unutturmuştu. Bu unutuş da Türk kimliğinin meşruiyetini azaltmıştı. Buna ek olarak, ortak Türk geçmişi Osmanlı öncesi Türk tarihi içinde aranmıştı. Bundan dolayı da, Osmanlı geçmişi yeni Cumhuriyet için kategorik öteki haline gelmişti. Yine de, yeni Cumhuriyet ve onun yönetici seçkinleri kendilerini Osmanlı İmparatorluğu geçmişinden tamamıyla soyutlamayı başaramamışlardı. Çünkü Cumhuriyet Osmanlı İmparatorluğu'nun doğrudan bakiyesiydi. Bunun sonucu da, yeni kurulan Cumhuriyet'in ve Cumhuriyet'in oluşturmak istediği yeni kimliğin Osmanlı mirası tarafından kuşatma altına alınmasıdır.⁵²⁹

Diğer bir taraftan ise, Cumhuriyet ideolojisi de Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan mirası kuşatmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olduğu için, aynı zamanda da devlet Türkiye Cumhuriyeti üzerinde ikamet eden vatandaşlarının tamamını Türk kabul ettiği için, bu durumda Osmanlı İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaası da Türk, gerektiğinde İslam yahut Türk-İslam olmaktadır. Bu aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin, Osmanlı'nın tam olarak kontrol edemediği yerlerdeki halkı da Osmanlılaştırmaktadır.⁵³⁰ Bu da, Osmanlı İmparatorluğu hakkında verilen birçok tarihi ve ilmi eserle, halkın ve siyasetçinin Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki söylemlerinde anakronizmin mevcudiyetine sebep olmaktadır.

527 Kalın, *A.g.e.*, s. 273-274.

528 Kalın, *A.g.e.*, s. 106-108.

529 Karakaş, *A.g.e.*, s. 19.

530 Emiroğlu, *A.g.e.*, s. 20-28.

2.3.3. Geç Cumhuriyet Döneminde Geçmiş Başkaları Tarafından Eleştirildiğinde Tepki Gösterilmesi

1960 sonrasındaki dönemde de Bakanlar Kurulu'nda çok sayıda yasaklama kararı verilmiştir.⁵³¹ Yine Demokrat Parti döneminde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğunu açıkça eleştiren her türlü eser yasaklanmıştır. Yasaklanan eserlere bir örnek olarak 1962 yılında basılan ve Türklerin Osmanlı döneminde Yunanlılara fena muamele ettiklerini iddia ettiği için yasaklanan *Çocuk Mektep Tiyatrosu* adlı kitaptır.⁵³² Bununla ilgili bir başka örnek de, 1969 yılında İngiltere'de basılan ve padişah 2. Abdülhamid'i ve Türkleri kana susamış varlıklar olarak gösterdiğinden dolayı yasaklanan *History of the 20th Century/Yirminci Yüzyılın Tarihi adlı dergidir.*⁵³³ 1970 yılında Atina'da ilkökul beşinci sınıf öğrencileri için basılan *Çağdaş Yunan Tarihi* adlı ders kitabı Türklerin Yunanlıları katlettiğini yazdığı için yasaklanmıştır.⁵³⁴

Osmanlı İmparatorluğunu açıkça vahşetle ve barbarlıkla suçlayan dini eserler de bu yasaklardan nasibini almışlardır. 1969 yılında Amerika'da basılan *The Greek Orthodox Church/Yunan Ortodoks Kilisesi* adlı İngilizce kitap dört asırlık Türk hâkimiyeti boyunca kiliselerin yaşamasının manevi bir mucize olduğunu, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Ortodoks kilisesi patriklerinin birçoğunun öldürüldüğünü, bir kısmının da sürüldüğünü ve Hıristiyanlara ağır vergilerin ödetilerek onların dinlerini değiştirmeye zorlandığını yazmasından dolayı Türkler aleyhinde propaganda yaptığı gerekçesiyle yasaklanmıştır.⁵³⁵

531 Mustafa Yılmaz, Yasemin Doğaner, *1961-1973 Yılları Arasında Bakanlar Kurulu Kararı ile Yasaklanan Yayınlar*, Ankara, s. 251.

532 Mustafa Yılmaz, Yasemin Doğaner, *1961-1973 Yılları Arasında*, s. 258.

533 Mustafa Yılmaz, Yasemin Doğaner, *1961-1973 Yılları Arasında*, s. 263.

534 Mustafa Yılmaz, Yasemin Doğaner, *1961-1973 Yılları Arasında*, s. 264.

535 Mustafa Yılmaz, Yasemin Doğaner, *1961-1973 Yılları Arasında*; s. 269.

SONUÇ

Genel olarak bu çalışma bir sentez denemesidir. Araştırılmak istenen tarih ile siyaset arasındaki ilişki ve bu ilişkinin tarihçiler ve siyasetçiler üzerindeki etkileridir. Araştırmada kullanılan yöntem karşılaştırmalı tarihsel araştırma yöntemidir. Bu tezde kullanılan yöntem ve araştırma konusu nedeniyle bu çalışmanın aslında sosyoloji, tarih ve siyaset bilimi arasında bir çeşit sentez denemesi olduğu söylenebilir. Sentez denemesi kavramından kasıt bu çeşit sentezlerin ilk kez yapıldığı yahut bu örneğin örnek olacak ölçüde başarılı olduğu iddiası değildir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde ilk olarak siyaset ve tarihin iki taraflı ilişkisi hakkında kısa bir giriş yapılmıştır. Giriş bölümünün amacı siyasetin ve siyasetçilerin çok zaman tarihi ve tarihçileri (özellikle de siyasi tarihi, ancak gerektiğinde tarihin başka dallarını da kullanmaktan çekinmeden) etkileyebildikleri, ancak pek çok durumda da tarihçilerin ve tarihin siyasetçileri yazdıkları ve yorumladıkları materyallerle etkileyebildikleridir. Bu durum da bir tür ikilik yaratmaktadır. Tezin asıl amacı bu ikiliğin genel geçer mi, yoksa münferit bir durum mu olduğunu açığa çıkarmaktır.

İlk bölümde ikinci olarak siyaset ve tarih arasındaki ilişkide 3 farklı tema olduğu varsayılmıştır. Bu temalar; devletlerin uzak geçmişlerini idealize ettiklerini iddia eden birinci tema, yakın geçmişlerini genelde kötülediklerini iddia eden ikinci tema ve bir ülkenin geçmişinin başkaları tarafından eleştirildiği zaman, iktidarın aynı iktidarı eleştirse bile o geçmişi koruduğunu iddia eden üçüncü tema. Bu bölümde ayrıca 4 farklı ülkenin siyasi tarihleri incelenmiş ve ülkelerde yapılan siyasi faaliyetler, bu üç tema içerisine oturtulmaya çalışılmıştır. Bu 4 ülke ise Bosna-Hersek, Faşist İtalya, Osmanlı sonrası Bağımsız Yunanistan Krallığı ve Sovyet Rusya'dır.

İlk olarak Bosna-Hersek'te siyasetin tarihi nasıl etkilediği incelenmiştir. Bosna-Hersek'in seçilmesinin nedeni hem Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresi altında kalmış olması, hem de Bosna-Hersek'teki büyük dini azınlıklara karşın halkın ve idarecilerin çoğunluğunun Müslüman olmasıdır. Bu alt bölüm de kendi içinde üç farklı kısma ayrılmış ve Bosna-Hersek bahsettiğimiz üç temaya oturtulmuştur. Erken Cumhuriyet'in tersine, Bosna-Hersek örneğinde tarihçi-siyasetçiler mevcut değildir. Bunun yerine tarih

konusunda da fikri olan siyasetçi-entelektüeller mevcuttur. Ancak, yine de siyaset tarihi ciddi olarak etkilemiştir. Ayrıca Bosna-Hersek'in kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı olan Aliya İzzetbegoviç'in tarih anlayışı incelenmiştir. İzzetbegoviç, Avrupa tarihi hakkında kendine has bir entelektüel görüşe sahiptir. Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu konusunda ise Türkiye'deki muhafazakâr kesimlerle aynı hassasiyetlere sahiptir. İzzetbegoviç Osmanlı Batılılaşmasını zararlı ve devletin yıkılmasına neden olarak görmektedir.

İkinci olarak İtalya örneği incelenmiştir. İtalya, yakın zamanda kendisini Roma İmparatorluğu'nun yeniden kurucusu olarak gören Mussolini tarafından yönetilmiştir. Ayrıca günümüz İtalya'sı coğrafi olarak Roma İmparatorluğu'nun öncülü olan Roma Cumhuriyeti'nin kurulduğu yerdedir. Buna ek olarak İtalyanca da Latince ile aynı dil ailesindedir (Hint-Avrupa Dilleri). İtalya'da da Mussolini ve faşistleri kendilerini yeni Roma'nın kurucusu olarak görmüşler, bu uğurda Roma döneminden kalma sembolleri kullanmışlar, hem dış hem de iç politikalarını bu uğurda şekillendirmişlerdir. Dil problemi burada kendisini göstermiş, bu yüzden birincil kaynaklar incelenememiştir.

Üçüncü olarak Sovyetler Birliği incelenmiştir. Sovyetler Birliği, bir imparatorluktan başka bir imparatorluğa geçiştir, bu yüzden de farklı bir örnek olarak irdelenmesi gerektiği düşünülmüştür. Sovyetler Birliği'nde de eski düzenin silinmesi için ne gerekiyorsa yapan bir iktidar mevcut olmuştur. Bunun dışında milyonlarca üyeye sahip bir tek parti yönetimi ve yine milyonların ölümüne sebep olan tasfiye politikaları yaşanmıştır. Sovyetler Birliği bu yönüyle Türkiye'den daha farklıdır. Sovyetler Birliği, kendi tarihini Marksist bir bakış açısıyla yeniden incelemiş, karşıt durumlara rağmen genel olarak Çarlık dönemi baskıcı bir dönem olarak sayılmıştır. Buna karşılık olarak Sovyetler Birliği içinde uzak geçmişini idealize etme şeklinde bir anlayış yoktur. Zira ortada idealize edilecek bir uzak geçmiş mevcut değildir.

Birinci bölümde son olarak Yunanistan örneği anlatılmıştır. Zira Yunanistan da tıpkı Bosna-Hersek gibi asırlarca Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Ancak Bosna-Hersek'ten farklı olarak Yunan milleti ve Yunanistan, neredeyse tamamen Hıristiyanlardan teşkil etmiştir. Bundan dolayı da, özgün bir örnek olarak incelenmeyi hak etmiştir. Yunanistan, kuruluş sürecinde kendisini doğrudan doğruya Antik Yunan devrinin devamı olarak gören, buna rağmen Bizans ve Osmanlı geçmişinden soyutlanabilmek

için çaba sarf eden bir entelektüel grubu tarafından yönetilmiştir. Yunanistan örneğinde de devletin kontrolünde bir tarihçi grubu mevcuttur. Daha sonraki dönemlerde de devlet kontrolü sürmüştür, fakat Bizans İmparatorluğu da Yunanistan tarihine eklenmişti. Yine de, Kitsikis gibi uç örnekler dışında Yunan tarih yazımında Osmanlı İmparatorluğu olumsuz bir dönem olarak adlandırılmaya devam etmektedir.

İkinci bölümde ise tezin asıl bölümünü oluşturan Türkiye'de siyasetin ve tarihin birbirini nasıl etkilediği anlatılmıştır. Bu bölümde ilk olarak Osmanlı-Türkiye Batılılaşmasının seyri anlatılmıştır. Bu kısmın amacı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecine ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki siyasi ideolojilere bir giriş mahiyetindedir. İkinci kısım ise Türkiye Cumhuriyeti'ndeki siyasetçilerin Osmanlı tarihi hakkındaki düşüncelerini içermekte ve bu bölüm içinde bu düşünceler tezimizin içinde üç temaya oturtulmaktadır.

İkinci bölüm içinde Osmanlı tarihi hakkındaki söylemler tezimizde kullanmış olduğumuz üç farklı temaya göre olumlu ve olumsuz söylemler olarak ikiye ayrılmıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse, olumlu söylemler şanlı Osmanlı medeniyetinin devamı olduğumuz yönündedir. Olumsuz söylemler ise, bize bir enkaz bırakıldığı yönündedir. Mantıklı olduğunu düşündüğüm bir şekilde, Osmanlı'nın ilerleme dönemi hakkındaki olumlu yorumlar, Osmanlı'nın son dönemi hakkındaki olumlu yorumlardan daha fazladır. İlerleme dönemi ve gerileme dönemi kavramlarını yaygın olarak kullandıkları için kullandım. Ayrıca, olumlu ve olumsuz söylemler kronolojik bir şekilde de sıralanmıştır. Dönemlendirme şu şekildedir: 1923-1960 arasını kapsayan Erken Dönem ve 1960 sonrası kapsayan Geç Dönem. Dönemlendirmeyi yaparken siyasi tarih çalışmaya ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki nesil değişimlerine uygun olarak iktidar değişimlerini göz önüne aldım ve buna göre dönemlendirmeyi oluşturdum.

Araştırmalarımın çıkan sonuçlar, başlangıçtaki düşüncelerimle uyumludur. Sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Tarih ve siyaset birbirini üç farklı tema ile etkiler. Bu temalar; Uzak geçmiş idealize etme teması, yakın geçmiş eleştirme teması ve geçmişin yabancılar/başkaları tarafından eleştirilmesi halinde savunmaya geçme temasıdır.

- İncelediğimiz her ülkede bu üç temadan en az ikisi mutlaka mevcuttur. Türkiye'de, Yunanistan'da ve Bosna-Hersek'te her üç tema da mevcuttur. Sovyet Rusya'da ideolojik sebeplerden dolayı idealize edilmiş bir uzak geçmiş yoktur. İtalya'da ise eleştirilere karşı herhangi bir savunma tespit edilememiştir.
- Osmanlı İmparatorluğu'nun genişleme dönemi hakkındaki olumlu söylemler Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine kıyasla daha azdır. Hem Erken Dönemde, hem de Geç Dönem'de Klasik dönem daha başarılı görünmüştür. Bu nedenle de, Klasik Dönem idealize edilecek uzak geçmiş içine alınmış, Son Dönem ise, çok sayıda siyasetçi tarafından eleştirilecek yakın geçmişin içinde görünmüştür.
- Günümüze doğru yaklaştıkça Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki olumlu yorumlar artmakta, olumsuz söylemler ise azalmaktadır.
- Osmanlı İmparatorluğu Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca siyasi bir araç olarak kullanılmıştır. Zira ortada çift taraflı bir savaş ve kuşatma hali mevcuttur. Cumhuriyet, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan miras tarafından kuşatma altına alınmıştır. Buna karşılık olarak Cumhuriyet, tarihi anlatıyı denetleyerek kitlelere Osmanlı İmparatorluğu'nu nasıl anlatıldığını belirleyebilmektedir.
- Olumlu olarak kullanıldığında ecdadımız şeklinde kullanılmıştır. Olumsuz olarak kullanıldığında ise, hem Osmanlı İmparatorluğu bir enkaz bıraktığı için Cumhuriyet'te hükümet etmenin zor olduğu iddia edilmiştir. Hem de, Osmanlı İmparatorluğu örnek alınmaması gereken kötü bir misal olarak gösterilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti'ndeki tarihi denetleme ve tarih tarafından kuşatılma şeklinde ortaya çıkan çift taraflı savaş hali, incelediğimiz bütün örneklerde mevcuttur. Bosna-Hersek'te bu durum ders kitaplarına yansımıştır. Yunanistan'da bu durum Bizans ve Osmanlı mirasının reddi ve Antik Yunan'a öykünme ile Türkiye ile aynı düzlemde seyretmiştir. Sovyetler Birliği'nde ve İtalya'da da tarihin devlet tarafından kontrolü görülmüştür.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Çev. Yavuz Alogan), 13. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014.
- AKAL, Emel. *Milli Mücadelenin Başlangıcında Mustafa Kemal, İttihat Terakki ve Bolşevizm*, 2. Baskı (Gözden Geçirilmiş Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- AKAL, Emel. *Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- AKŞİN, Sina; vd. *Türkiye Tarihi. Cilt 4: Çağdaş Türkiye: 1905 – 1980*, Cem Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1989.
- AKTÜRK, Şener. *Almanya, Rusya ve Türkiye'de Etnisite Rejimleri ve Milliyet*, (Çev. Volkan Eke), 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015.
- ALTINKAŞ, Evren. (2011). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydınlar: Kurucu İdeolojinin Seçkinleri. *CTAD, Güz 2011*, 114-133.
- Atatürk: Türk Gencinin El Kitabı*, Harita Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara 1972.
- AYKUT, Şeref. *Kamâlizm (C.H.Partisi Programının İzahı)*, Muallim Ahmet Halit Kitap Evi, İstanbul 1936.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Bakanlar Kurulu Kararları Kataloğu*, 030.18.01.(1950-1960).
- BAYKARA, Tuncer. *Tarih Metodu: Öğrenme, Araştırma ve Yazım*, 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014.
- BELGE, Murat. *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- BİNARK, İsmet. *Balkan Ülkelerinin Tarihi Bakımından Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin Önemi*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1996.
- BOZARSLAN, Hamit. *İmparatorluktan Günümüze Türkiye Tarihi*, (Çev. Işık Ergüden), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- BOZKURT, Mahmut Esat. *Atatürk İhtilali 1-2*, 4. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003.
- BOZKURT, Mahmut Esat. "Esbab-ı Mucibe Layihası". Davison, *Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik*, 315-322.

- CARR, Edward, Hallett. *Tarih Nedir?*, (Çev. Misket Gizem Göktürk), 18. Baskı (Genişletilmiş Yeni Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- C.H.F. Nizamnamesi ve Programı*, T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1931.
- C.H.P. Nizamnamesi*, Zerbamat Basımevi, Ankara 1943.
- C.H.P. Programı*, Ulus Matbaası, Ankara 1935.
- C.H.P. Programı*, Ulus Matbaası, Ankara 1939.
- C.H.P. Programı*, Zerbamat Basımevi, Ankara 1943.
- C.H.P. Tüzüğü*, Ulus Matbaası, Ankara 1935.
- CLARK, Bruce. *İki Kere Yabancı: Kitleli İnsan İhracı Modern Türkiye'yi ve Yunanistan'ı Nasıl Biçimlendirdi*, (Çev. Müfide Pekin), 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.
- COPEAUX, Etienne. *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993): Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine*, (Çev. Ali Berktaş), 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- COPEAUX, Etienne. "Türk Kimlik Söyleminin Topografyası ve Kronografisi", *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu* içinde, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.
- DAL, Adnan. "Soğuk Savaş Sonrası Bosna-Hersek Bağımsızlık Süreci ve Aliya İzzetbegoviç." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova/Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- DAVİSON, Andrew. *Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik Hermenötik Bir Yeniden Değerlendirme*, (Çev. Tuncay Birkan), 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- DAVUTOĞLU, Ahmet. (2000). Bunalımdan Dönüşüme Batı Medeniyeti ve Hristiyanlık. *Divan*, 2000, 1-74.
- DAVUTOĞLU, Ahmet. (2002). İslam Dünyasının Siyasi Dönüşümü: Dönemlendirme ve Projeksiyon. *Divan*, 2002, 1-50.
- DAVUTOĞLU, Ahmet. (1996). İslam Düşünce Geleneğinin Temelleri, Oluşum Süreci ve Yeniden Yorumlanması. *Divan*, 1996, 1-44.
- DAVUTOĞLU, Ahmet. *Medeniyetler ve Şehirler*, 8. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2016.
- DAVUTOĞLU, Ahmet. (1997). Medeniyetlerin Ben İdraki. *Divan*, 1997, 1-53.
- DAVUTOĞLU, Ahmet. *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 105. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2015.

- DAVUTOĞLU, Ahmet. (1999). Tarih İdraki Oluşumunda Metodolojinin Rolü: Medeniyetlerarası Etkileşim Açısından Dünya Tarihi ve Osmanlı. *Divan, 1999*, 1-63.
- DAVUTOĞLU, Ahmet. *Teoriden Pratiğe: Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar*, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2011.
- DEMİREL, Ahmet. *Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- DEMİREL, Ahmet. *İlk Meclis'in Vekilleri: Milli Mücadele Döneminde Seçimler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- DEMİREL, Ahmet. *Tek Partinin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- DEMİREL, Ahmet. *Tek Partinin Yükselişi*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- DEMİREL, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme: Kuramdan Uygulamaya*, 22. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2015.
- DEMİREL, Süleyman. *Gerçekler: Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'in Milliyet Gazetesinde Yayımlanan Makaleleri ile İzmir Yeni Asırda Yayımlanan Yazıları*, Adalet Partisi Genel Merkezi Basın Bürosu, Ankara 1978.
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı*, Güneş Matbaacılık T. A. O. ,Ankara 1952.
- Demokrat Parti Programı*, Ankara 1946.
- DOĞANER, Yasemin. (2006). Atatürk Dönemi Türk Siyasal Elitinin Profili. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Bahar 2006*, 107-119.
- DRAGONER, Thalia. "Tehdit Altındaki Milli Kimlikle Başa Çıkmak". *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu* içinde, ss. 113-125.
- DURGUN, Sezgi. *Memalik-i Şahane'den Vatan'a*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- ECEVİT, Bülent. *Atatürk ve Devrimcilik*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1969.
- ECEVİT, Bülent. *Bu Düzen Değişmelidir*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1968.
- ECEVİT, Bülent. *Demokratik Sol*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008.
- ECEVİT, Bülent. *Ortanın Solu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008.
- EMİROĞLU, Kudret. *Kısa Osmanlı-Türkiye Tarihi: Padişahlık Kültürü ve Demokrasi Ülküsü*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

- EMRENCE, Cem. *Serbest Cumhuriyet Fırkası: 99 Günlük Muhalefet*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- ENGİN, Vahdettin. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tarihi Devamlılık*, 1. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015.
- ERSANLI, Büşra. *İktidar ve Tarih: Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- FORTNA, Benjamin C. *Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Okumayı Öğrenmek*, (Çev. Mehmet Beşikçi), 1. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.
- FRANGOUDAKI, Anna. "Tarih Ders Kitaplarında "Ben" ve Ulusal "Öteki"". *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu* içinde, ss. 96-105.
- FREEDMAN, David, PİSANİ, Robert, PURVES, Roger. *Statistics*, 4. Baskı, Norton & Company, New York, 2007.
- GÖZTEPE, Özey. "Mustafa Kemal'in Cumhuriyet Söylemi: Halkçılık, Laiklik, Batıcılık, Milliyetçilik (1919-1938)." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya/Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- GRANT, Jonathan. (2002). The Sword of the Sultan: Ottoman Arms Imports, 1854-1914. *The Journal of Military History*, Cild 66, Sayı 1, Ocak 2002, 35-36.
- GRIFFIN, Roger. *Faşizmin Doğası*, (Çev. Ali Selman), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- GRIGORIADIS, N. İoannis. *Kutsal Sentez: Yunan ve Türk Milliyetçiliğine Dini Aşlamak*, (Çev. İdil Çetin), 1. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.
- GUICHONNET, Paul. *Mussolini ve Faşizm*, (Çev. Tanju Gökçöl), 1. Baskı İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- GÜZELOĞLU, Efe. "İmparatorluk Zabitinden Cumhuriyet Subayına: Erken Cumhuriyet Subaylarının Anılarında Askerî, Toplumsal ve Siyasî Düşünce." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul/T.C. Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2016.
- HEPER, Metin. *Türkiye'de Devlet Geleneği*, (Çev. Nalan Soyarık), 4. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2006.
- Hükümetler, Programlar ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 1, TBMM, Ankara 2013.

- İLDEN, Lütfiye. “Recep Peker'in Siyasal Sosyal ve Ekonomik Görüşleri.” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara/Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- İNALCIK, Halil. “Tarih ve Politika.” Ankara Üniversitesi Rektörlüğü. 100. Yıl Salonu, Ankara. 29 Mart 2006.
- İNALCIK, Halil. (1963). Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi. *Belleten, Cild XXVII, Sayı 108, 1963, 625-632.*
- İNAN, Ali Mithat. “Atatürk'ün Not Defterleri.” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara/Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1987.
- İNÖNÜ, İsmet. *Hatıralar 2. Kitap*, 1. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987.
- İZZETBEGOVİÇ, Aliya. *Doğu Batı Arasında İslam*, (Çev. Salih Şaban), 1. Baskı, Klasik Yayınları, İstanbul 2015.
- İZZETBEGOVİÇ, Aliya. *İslam Deklarasyonu*, (Çev. Rahman Ademi), 1. Baskı, Fide Yayınları, İstanbul 2014.
- İZZETBEGOVİÇ, Aliya. *İslami Yeniden Doğuşun Sorunları*, (Çev. Rahman Ademi), 1. Baskı, Fide Yayınları, İstanbul 2014.
- İZZETBEGOVİÇ, Aliya. *Köle Olmayacağız*, (Çev. Rahman Ademi), 1. Baskı, Fide Yayınları, İstanbul 2007.
- İZZETBEGOVİÇ, Aliya. *Konuşmalar*, (Çev. Fatmanur Altun, Rıfat Ahmetoğlu), 19. Baskı, Klasik Yayınları, İstanbul 2015.
- İZZETBEGOVİÇ, Aliya. *Özgürlüğe Kaçışım: Zindandan Notlar*, (Çev. Hasan Tuncay Başoğlu), 17. Baskı, Klasik Yayınları, İstanbul 2015.
- İZZETBEGOVİÇ, Aliya. *Tarihe Tanıklığım*, (Çev. Alev Erkilet, Ahmet Demirhan, Hanife Öz), 11. Baskı, Klasik Yayınları, İstanbul 2015.
- JELAVICH, Barbara. *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*, (Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Tunalı Koç), 4. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2013.
- JELAVICH, Barbara. *Balkan Tarihi 2: 20. Yüzyıl*, (Çev. Zehra Sayan, Hatice Uğur), 4. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2013.
- KABAKÇI Enes, ADADAĞ, Özgür. *İslahtan Devrime: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı-Türk Siyasî Düşüncesinde Değişim Algısı. Dîvân Disiplinlerarası Çalışma Dergisi, Cilt 14, Sayı 26, 2009, 1-50.*
- KALIN, İbrahim. *Akıl ve Erdem: Türkiye'nin Toplumsal Muhayyilesi*, 4. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul 2015.

- KAPLAN, İsmail. *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- KARAKAŞ, Mehmet. *Modernlik, Küreselleşme ve Türkiye'nin Kimlikler Evreni*, 1. Baskı (Genişletilmiş Baskı), Küre Yayınları, İstanbul 2015.
- KARAMOLLAOĞLU, Umut. "Militarizm ve Pretoryanizm Ekseninde Modern Türkiye'de Ordu İktidarı ve Neo-Liberalizmin Ordu İktidarına Etkisi." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara/Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2011.
- KAYA, Serdar. *Endokrinasyon ve Türkiye'de Toplum Mühendisliği*, Nirengi Kitap, 1. Baskı, İstanbul 2011.
- KAYNAR, Hakan. *Projesiz Modernleşme: Cumhuriyet İstanbulu'ndan Gündelik Fragmanlar*, 2. Baskı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2012.
- KECHRİOTIS, Vangelis. (2011). From Oblivion to Obsession: The Uses of History in Recent Public Debates in Turkey. *Historiein*, 11, 2011, 99-124.
- KEYDER, Çağlar. *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, 19. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- KİTROMİLİDES, Paskalis. "Aydınlanma ve Yunan Kültürel Geleneği". *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu* içinde, ss. 30-37.
- KOCATÜRK, Utkan. *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, 2. Baskı, AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2007.
- KOÇ, Nurgün. "Kültür" ve "Medeniyet" Kavramları Etrafındaki Tartışmalar ve Atatürk'ün Düşünceleri. *CTAD*, Yıl 7, Sayı 13 (Bahar 2011), 103-122.
- KOÇLAR, Bekir. "Recep Peker." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun/Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 1996.
- KONGAR, Emre. *21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, 38. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006.
- KÖKER, Levent. *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, 14. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- MARKS, Karl. *Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i*, (Çev. Sevim Belli), 1. Baskı, Sol Yayınları, İstanbul, 1976.
- Millet Hizmetinde Kırk Yıl C.H.P.* Ankara, 1963.
- MICHEL, HENRI. *Faşizmler*, (Çev. Füsun Üstel), 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

- MİLLAS, Herkül. *Geçmişten Bugüne Yunanlılar: Dil, Din ve Kimlikleri*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- MİLLAS, Herkül. *Yunan Ulusunun Doğuşu*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- NİŞANYAN, Sevan. *Adını Unutan Ülke: Türkiye'de Adı Değiştirilen Yerler Sözlüğü*, 1. Baskı, Everest Yayınları, İstanbul 2010
- NİŞANYAN, Sevan. *Hayali Coğrafyalar: Cumhuriyet Döneminde Değiştirilen Yer Adları*, 1. Baskı, TESEV Demokratikleşme Programı, İstanbul 2011.
- NİŞANYAN, Sevan. *Yanlış Cumhuriyet: Atatürk ve Kemalizm Üzerine 51 Soru*, 9. Baskı, Everest Yayınları, İstanbul 2016.
- On Beşinci Yıl Kitabı*. Cumhuriyet Halk Partisi, Ankara 1939.
- ÖĞÜT ATA, Kübra. “Cumhuriyetten Günümüze Kültür ve Turizm Bakanlığının Kültür Politikasının Bir Parçası Olarak Yayın Politikaları.” Uzmanlık Tezi, Ankara/T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2009.
- ÖZÇETİN, Burak. (2010). Zigana Dağındaki Portakal Ağacı: Recep Peker ve Kemalizm. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 20, 167-187.
- ÖZDALGA, Haluk. *Kötü Yönetilen Türkiye: Örnek Vaka DSP*, Kitap Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2005.
- ÖZDEN, Mehmet. (2005). Atatürk Döneminde Kemalist Metinler: A'râfta Bir Kemalizm: Tekin Alp ve Kemalizm (1936). *Bilig*, 34, 45-81.
- ÖZKIRIMLI, Umut; Sofos, Sfyros A. *Tarihin Cenderesinde: Yunanistan ve Türkiye'de Milliyetçilik*, (Çev. Sezin Tekin Özsakinç), 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.
- PAXTON, Robert O. *Faşizmin Anatomisi*, (Çev. Hakan Atay, Hivren Demir Atay), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- PEKER, Recep. *C.H.P. Genel Sekreteri R. Pekerin Söylevleri*. Ankara, 1935.
- PEKER, Recep. *İnkılap Dersleri Notları*. Ankara, Ulus Basımevi, 1935.
- PLAGGENBORG, Stefan. *Tarihe Emretmek: Kemalist Türkiye, Faşist İtalya, Sosyalist Rusya*. (Çev. Hulki Demirel), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- ROBINS, Kevin. “Interrupting Identities: Turkey/Europe”, *Questions of Cultural Identity* içinde, SAGE Publications, Londra, 2003, ss. 61-87.
- RUDÉ, George. *Fransız Devrimi*, (Çev. Ali İhsan Dalgıç), 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

- SANDER, Oral. *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1987.
- SARLO, Beatriz. *Geçmiş Zaman: Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma*, (Çev. Peral Bayaz Charum ve Deniz Ekinci), 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul 2012.
- SCHIVELBUSCH, Wolfgang. *Uzak Akralar: Faşizm, Nasyonsosyalizm, New Deal, 1933-1939*, (Çev. Muhammet Metin), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- SCHMITT, Carl. *Parlamenter Demokrasinin Krizi*, (Çev. Ali Emre Zeybekoğlu), 3. Baskı, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2014.
- SHAYEGAN, Daryush. *Yaralı Bilinç: Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni*, (Çev. Haldun Bayrı), 2. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul 2014.
- ŞAVKILI, Cengiz, AYDIN, Tünay. (2013). Atatürk Döneminde Bürokrasinin Yeniden Yapılandırılması. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 87, 67-90.
- ŞİMŞEK, Ufuk, KÜÇÜK, Birgül ve TOPKAYA, Yavuz. (2002). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının İdeolojik Temelleri. *Turkish Studies*, 7/4, 2809-2823.
- TANÖR, Bülent. *Anayasal Gelişme Tezleri*, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.
- TANÖR, Bülent. *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, 24. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.
- Tarih 1: Tarihtenevelki Zamanlar ve Eski Zamanlar, Devlet Matbaası, İstanbul 1931.
- Tarihe Düşülen Notlar 3: Meclis Başkanları ve Genel Kurul Başkanları (1920-2013), TBMM
- TOSH, John. *Tarihin Peşinde: Modern Tarih Çalışmasında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular*, (Çev. Özden Arıkan), 6. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013.
- TUNCER, Hüner. *Atatürkçü Dış Politika*, 2. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011.
- TUNÇAY, Mete. *Eleştirel Tarih Yazıları*, 1. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2005.
- TUNÇAY, Mete. *Türkiye Cumhuriyeti'nde TEK-PARTİ YÖNETİMİ'nin Kurulması (1923 – 1931)*, 1. Baskı, Yurt Yayınları, Ankara 1981.
- TURAN, Şerafettin. *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

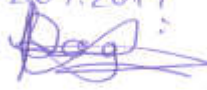
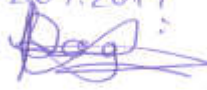
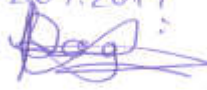

- TÜRK, İbrahim Caner. *Osmanlı Devletinde Tarih Eğitimi (1839-1922)*, 1. Baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2013.
- Türk Tarihinin Ana Hatları: Kemalist Yönetimin Resmi Tarih Tezi*, 4. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014.
- TÜRKEŞ, Alparslan. *Dokuz Işık ve Türkiye*, Kervan Yayınları, İstanbul 1976.
- TÜRKEŞ, Alparslan. *Milli Doktrin: Dokuz Işık*, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1975.
- TÜRKEŞ, Alparslan. *Yeni Ufuklara Doğru*, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1974.
- UZUN, Hakan. (2010). Bir Propaganda Aracı Olarak Cumhuriyet Halk Fırkası Halk Hatipleri Teşkilatı. CTAD, Yıl 6, Sayı 11 (Bahar 2010), 85-111.
- ÜNAL, Sevilay. “Bosna-Hersek Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı Tarihi ve Osmanlı/Türk Algısı.” Uzmanlık Tezi, Ankara/T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 2012.
- ÜSTEL, Füsun. “*Makbul Vatandaş*”ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- YILMAZ, Mustafa. (1998). Cumhuriyet Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı ile Yasaklanan Yayınlar 1923-1945 I. *Kebikeç*, Sayı 6, 53-80.
- YILMAZ, Mustafa, DOĞANER, Yasemin. (2006). *Demokrat Parti Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı ile Yasaklanan Yayınlar*, *Kebikeç*, S. 22, ss. 151-204.
- YILMAZ, Mustafa, DOĞANER, Yasemin. (2006). *1961-1973 Arasındaki Dönemde Bakanlar Kurulu Kararı ile Yasaklanan Yayınlar*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 37-38, ss. 247-299.
- ZARAKOL, Ayşe. *Yenilgiden Sonra Doğu Batı ile Yaşamayı Nasıl Öğrendi*, (Çev. Barış Cezar), 1. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.
- ZÜRCHER, Erik Jan. *Milli Mücadelede İttihatçılık*, (Çev. Nüzhet Salihoğlu), 8. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- ZÜRCHER, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çev. Yasemin Saner), 29. Baskı (Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- ZÜRCHER, Erik Jan. *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924 – 1925), Cumhuriyetin İlk Yıllarında Siyasi Muhalefet*, (Çev. Gül Çağalı Güven), 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

EKLER

EK 1: Etik Kurul İzin Muafiyet Formu

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA	
Tarih: <u>12.07.2017</u>	
Tez Başlığı / Konusu: YENİ REJİMLERİN ESKİ TARİHİ: TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE BİR MEŞRULAŞTIRMA VE ELEŞTİRİ ARACI OLARAK OSMANLI KESİTLERİ	
Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. 	
Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Adı Soyadı: Doğan Can AKTAN	Tarih ve İmza
Öğrenci No: 13227475	<u>12.07.2017</u>
Anabilim Dalı: Tarih	
Programı: Tezli Yüksek Lisans	
Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.	
DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI	
	
Yrd. Doç. Dr. Hakan KAYNAR (Unvan, Ad Soyad, İmza)	
Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr	
Telefon: 0-312-2976860	E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr
	Faks: 0-3122992147

EK 2: Ethics Board Waiver Form

 <p>HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK</p>		
<p>HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES TO THE HISTORY DEPARTMENT PRESIDENCY</p>		
<p>Date: <u>12.07.17</u></p>		
<p>Thesis Title / Topic: <i>THE OLD HISTORIES OF NEW REGIMES: THE OTTOMAN EMPIRE AS A TOOL FOR LEGITIMIZING AND CRITICIZING IN THE TURKISH REPUBLIC</i></p>		
<p>My thesis work related to the title/topic above:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Does not perform experimentation on animals or people. 2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.). 3. Does not involve any interference of the body's integrity. 4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development). 		
<p>I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.</p>		
<p>I respectfully submit this for approval.</p>		
<table style="width: 100%;"> <tr> <td style="width: 70%;"> <p>Name Surname: <u>Doğan Can AKTAN</u></p> <p>Student No: <u>13227475</u></p> <p>Department: <u>History</u></p> <p>Program: <u>Master with Thesis</u></p> <p>Status: ☒ Masters ☐ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.</p> </td> <td style="width: 30%; text-align: right;"> <p>Date and Signature</p> <p><u>12.07.2017</u></p> </td> </tr> </table>	<p>Name Surname: <u>Doğan Can AKTAN</u></p> <p>Student No: <u>13227475</u></p> <p>Department: <u>History</u></p> <p>Program: <u>Master with Thesis</u></p> <p>Status: ☒ Masters ☐ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.</p>	<p>Date and Signature</p> <p><u>12.07.2017</u></p>
<p>Name Surname: <u>Doğan Can AKTAN</u></p> <p>Student No: <u>13227475</u></p> <p>Department: <u>History</u></p> <p>Program: <u>Master with Thesis</u></p> <p>Status: ☒ Masters ☐ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.</p>	<p>Date and Signature</p> <p><u>12.07.2017</u></p> 	
<p>ADVISER COMMENTS AND APPROVAL</p> <div style="text-align: center;"> <p>Assistant Professor Hakan KAYNAR</p> <p>(Title, Name Surname, Signature)</p> </div>		

EK 3: Orijinallik Raporu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: <u>12/07/17</u></p> <p>Tez Başlığı / Konusu: <i>YENİ REJİMLERİN ESKİ TARİHİ: TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE BİR MEŞRULAŞTIRMA VE ELEŞTİRİ ARACI OLARAK OSMANLI KESİTLERİ</i></p> <p>Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam <u>131</u> sayfalık kısmına ilişkin, <u>12/07/17</u> tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Tumitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % <u>2</u>'dir.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar hariç/dâhil 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Tarih ve İmza <u>12.07.2017</u> </p> <p>Adı Soyadı: <u>Doğan Can AKTAN</u> Öğrenci No: <u>13227475</u> Anabilim Dalı: <u>TARİH</u> Programı: <u>TEZLİ YÜKSEK LİSANS</u> Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>
<p>DANIŞMAN ONAYI</p> <p>UYGUNDUR.</p> <p> Yrd. Doç. Dr. Hakan KAYNAR (Unvan, Ad Soyad, İmza)</p>

EK 4: Originality Report

 <div style="display: inline-block; vertical-align: middle; text-align: center;"> <p>HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT</p> </div>										
<p>HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES TO THE DEPARTMENT OF HISTORY</p>										
<p style="text-align: right;">Date: <u>12.07.17</u></p> <p>Thesis Title / Topic: <i>THE OLD HISTORIES OF NEW REGIMES: THE OTTOMAN EMPIRE AS A TOOL FOR LEGITIMIZING AND CRITICIZING IN THE TURKISH REPUBLIC</i></p> <p>According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on <u>12.07.17</u> for the total of <u>137</u> pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is <u>3</u> %.</p> <p>Filtering options applied:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Approval and Declaration sections excluded 2. Bibliography/Works Cited excluded 3. Quotes excluded 4. Match size up to 5 words excluded <p>I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.</p> <p>I respectfully submit this for approval.</p>										
<table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 70%;">Name Surname: Doğan Can AKTAN</td> <td style="width: 30%; text-align: right;">Date and Signature</td> </tr> <tr> <td>Student No: 13227475</td> <td style="text-align: right;"><u>12.07.17</u></td> </tr> <tr> <td>Department: HISTORY</td> <td style="text-align: right;"></td> </tr> <tr> <td>Program: MASTERS WITH THESIS</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Status: ☒ Masters ☐ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.</td> <td></td> </tr> </table>	Name Surname: Doğan Can AKTAN	Date and Signature	Student No: 13227475	<u>12.07.17</u>	Department: HISTORY		Program: MASTERS WITH THESIS		Status: ☒ Masters ☐ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.	
Name Surname: Doğan Can AKTAN	Date and Signature									
Student No: 13227475	<u>12.07.17</u>									
Department: HISTORY										
Program: MASTERS WITH THESIS										
Status: ☒ Masters ☐ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.										
<p>ADVISOR APPROVAL</p> <p style="text-align: center;">APPROVED.</p> <p style="text-align: center;"></p> <p style="text-align: center;">Assistant Professor Hakan KAYNAR</p> <p style="text-align: center;">(Title, Name Surname, Signature)</p>										